

ÚSTAV ZEMĚDĚLSKÝCH A POTRAVINÁŘSKÝCH INFORMACÍ

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

Agricultural Economics

ČESKÁ AKADEMIE ZEMĚDĚLSKÝCH VĚD

7

ROČNÍK 46
PRAHA
ČERVENEC 2000
ISSN 0139-570X

Mezinárodní vědecký časopis vydávaný z pověření Ministerstva zemědělství České republiky a pod gescí České akademie zemědělských věd

An international journal published under the authorization by the Ministry of Agriculture and under the direction of the Czech Academy of Agricultural Sciences

Redakční rada – Editorial Board

Předseda – Chairman

Doc. Ing. Vladimír Jeníček, DrSc. (Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR)

Členové – Members

Ing. Gejza Blaas, CSc. (Výzkumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Bratislava, SR)

PhDr. Stanislav Buchta, CSc. (Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja SR, Bratislava, SR)

Doc. Ing. Juraj Cvečko, CSc. (OTIS spol. s r. o., Bratislava, SR)

Ing. Tomáš Doucha, CSc. (Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Praha, ČR)

Prof. Ing. Jiří Erbes, CSc. (Mendelova zemědělská a lesnická univerzita, Brno, ČR)

Ing. Jiří Hanibal (Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Praha, ČR)

Prof. Ing. Jan Hron, DrSc., dr. h. c. (Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR)

Mgr. Helena Hudečková, CSc. (Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR)

Doc. Ing. Viera Ižáková, CSc. (Výzkumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Bratislava, SR)

Prof. Ing. František Střeleček, CSc. (Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR)

PhDr. Jana Šindlářová (Mendelova zemědělská a lesnická univerzita, Brno, ČR)

Prof. Ing. Jozef Višňovský, CSc. (Slovenská poľnohospodárska univerzita, Nitra, SR)

Redakční kruh – Editorial circle

Prof. Dr. Konrad Hagedorn (Humboldt-Universität zu Berlin, Deutschland)

Prof. Dr. Alois Heißenhuber (Technische Universität München, Deutschland)

Prof. J. Sanford Rikoon, PhD. (University of Missouri-Columbia, USA)

Vedoucí redaktorka – Editor-in-Chief

Mgr. Alena Rottová

World Wide Web (URL): <http://www.uzpi.cz>

Cíl a odborná náplň: Časopis publikuje autorské vědecké statě s agrární tematikou z oblasti ekonomiky, managementu, informatiky, ekologie, sociálně-ekonomické a sociologické. Od roku 1993 zajišťuje kontinuálně problematiku dosud uveřejňovanou ve zrušeném časopisu Sociologie venkova. Široké tematické spektrum zahrnuje prakticky celou sféru agrobusinessu, tj. ekonomickou problematiku dodavatelských inputových sfér pro zemědělství a potravinářský průmysl, sociálně-ekonomickou problematiku a sociologii venkova a zemědělství, až po ekonomiku výživy obyvatelstva. Statě jsou publikovány v jazyce českém, slovenském nebo anglickém. Abstrakty z časopisu jsou zahrnuty v těchto databázích: Agris, CAB Abstracts, Czech Agricultural Bibliography, WLAS.

Periodicita: Časopis vychází měsíčně (12x ročně), ročník 46 vychází v roce 2000.

Přijímání rukopisů: Rukopisy ve dvou vyhotoveních je třeba zaslat na adresu redakce: Mgr. Alena Rottová, vedoucí redaktorka, Ústav zemědělských a potravinářských informací, Slezská 7, 120 56 Praha 2, Česká republika, tel.: +420 2 24 25 79 39, fax: +420 2 24 25 39 38, e-mail: edit@uzpi.cz. Den doručení rukopisu do redakce je publikován jako datum přijetí k publikaci.

Informace o předplatném: Objednávky na předplatné jsou přijímány pouze na celý rok (leden–prosinec) a měly by být zaslány na adresu: Ústav zemědělských a potravinářských informací, vydavatelské oddělení, Slezská 7, 120 56 Praha 2. Cena předplatného pro rok 2000 je 816 Kč.

Aims and scope: The journal publishes original scientific papers dealing with agricultural subjects from the sphere of economics, management, informatics, ecology, social economy and sociology. Since 1993 the papers continually treat problems which were published in the journal Sociologie venkova a zemědělství until now. An extensive scope of subjects in fact covers the whole of agribusiness, that means economic relations of suppliers and producers of inputs for agriculture and food industry, problems from the aspects of social economy and rural sociology and finally the economics of the population nutrition. The papers are published in Czech, Slovak or English. Abstracts from the journal are comprised in the databases: Agris, CAB Abstracts, Czech Agricultural Bibliography, WLAS.

Periodicity: The journal is published monthly (12 issues per year), Volume 46 appearing in 2000.

Acceptance of manuscripts: Two copies of manuscript should be addressed to: Mgr. Alena Rottová, editor-in-chief, Institute of Agricultural and Food Information, Slezská 7, 120 56 Praha 2, Czech Republic, tel.: +420 2 24 25 79 39, fax: +420 2 24 25 39 38, e-mail: edit@uzpi.cz. The day the manuscript reaches the editor for the first time is given upon publication as the date of reception.

Subscription information: Subscription orders can be entered only by calendar year (January–December) and should be sent to: Institute of Agricultural and Food Information, Slezská 7, 120 56 Praha 2. Subscription price for 2000 is 195 USD (Europe), 214 USD (overseas).

STUDIUM PROFESNÍCH DRAH ZEMĚDĚLSKÝCH AKTÉRŮ: TEORETICKÝ A METODOLOGICKÝ PŘÍSTUP

AGRICULTURAL ACTORS PROFESSIONAL CAREERS STUDY: THEORETICAL AND METHODOLOGY APPROACH

H. Hudečková

Czech University of Agriculture, Prague, Czech Republic

ABSTRACT: The paper is written as a theoretical and methodological contribution to the study of professional careers. The method used in the paper is applied to the representatives of various forms of farming. The method of studying professional careers also helps to investigate the change in the Czech countryside and agriculture. The introduction of the paper involves the explanation of two basic concepts about the relation between an individual and the society. These concepts are tied either with so called objectivist paradigm (sociological realism) or with the interpretative paradigm (sociological nominalism). This fundamental sociological question which is present in all history of sociology challenged A. Giddens to list this topic of creative actorship among so called sociological dilemmas. Theoretical part of the paper is based on social constructivism (P. Berger, T. Luckman, P. Bourdieu) which is elaborated by J. Kabele in Czechia. Therefore, the paper continuously deals with the society as an objective reality, with the society as subjective reality, with social construction of society, with social actors, and with their behaviour in social micro-world and social macro-world. The beginning of methodological part emphasizes that an accent to dialectics of an individual-society relation and to priority orientation of view into unique micro-world mean to start from biographical situation (A. Schutz) in empirical investigation. That is the reason why the attention to biographic method is paid. Both the pros and cons of this method are considered and the reader has a chance to become familiar with Bourdieu's polemics with this method. However, the construction of professional careers is considered in the paper (with understanding the limitations of biographical method) as a useful way of sociological discoveries of other life-worlds (*Lebenswelt*), namely from "inside". The author also outlines the techniques of data collection, data interpretation and resulting features of the text if the professional careers are studied through biographic method. To illustrate this part, some quotations of T. Martinet's study about South French woman-farmer Mireille are used. The last part of the paper is an information about the research in which rural sociologists from Department of Humanities, Czech University of Agriculture in Prague, have been involved since 1990. The main topic of these research activities is contemporary social change in the Czech and Moravian countryside and in agriculture. This change is investigated on macro-level (as general institutional change of the Czech society which influences the life in rural areas; particular interest focuses on the changes of the institutions of land ownership), on mezzo-level (as the reflections of general change in the life of concrete localities and of other structured collective entities or large social settings) and on micro-level (as the reflection of above mentioned in the lives of individuals and their families). There is a space and role for the study of professional careers. It focuses on the study of professional careers of farming representatives, above all. Long-time field work enabled to create their types. These constructed types rotate around two axes – acquired social position in agriculture before and after 1989 and inherited social position (i.e. social origin).

Key words: the society, an individual, social constructivism, professional careers, life cycles, biographic method

ABSTRAKT: Článek je teoretickým a metodologickým příspěvkem ke studiu životních drah s aplikací na aktéry, kteří reprezentují rozličné formy hospodaření v zemědělství. V úvodní části se autorka přihlašuje k principům sociálního konstruktivismu (P. L. Berger, T. Luckmann a P. Bourdieu), rozpracovaného u nás J. Kabelem. V teoretickém přístupu se zabývá duální povahou společnosti jako objektivní a subjektivní reality, tak jak vystupuje vůči jednotlivci, promítající se do jeho jednání. V části metodologické se zabývá biografickou metodou, která tuto dialektiku vztahu jedince a společnosti zdůrazňuje a zmiňuje se o kritice biografické metody provedené P. Bourdieuem. Článek pokračuje pojednáním o studiu profesních drah jako posloupně obsazovaných pozic jedincem v sociálním prostoru, o příslušných technikách sběru dat, jejich interpretaci a podobě výsledného textu. Následně je studium životních drah aplikováno ve výzkumu soudobé změny na venkově a v zemědělství České republiky.

Klíčová slova: společnost, jedinec, sociální konstruktivismus, životní dráha, profesní dráha, biografická metoda

Jako vstupní myšlenku tohoto příspěvku použijme krátké představení vývoje teoretické sociologie z pohledu diskursu o pojetí jejího předmětu, když hledáme odpověď na otázku, jaký je vztah mezi jedincem a společností, „buňkou a strukturou z buněk ustavenou“. Pod touto konkrétnější otázkou je schována základní sociologická otázka, položená na přelomu století G. Simmelem, představitelem školy formální sociologie – jak je společnost možná?

Radši sama upozorňuji, že se v této krátké úvodní poznámce dopustím hrubě zjednodušujícího, dichotomického pohledu na celou věc. Budiž mi omluvou, že toto vstupní zjednodušení má posloužit jako výstižná zkratka k následnému přihlášení se ke koncepcím, které vyjadřují snahu překonat více či méně jednostranné výklady dialektického vztahu, kterým je vztah mezi osobou (jedincem, subjektivitou) a společností (strukturou, objektivitou). Vztahu, který se vytváří, je udržován a přetvářen vždy prostřednictvím institucionalizovaného jednání individuálních a kolektivních subjektivit v rámci interakce (tj. jakéhokoliv procesu, který spočívá v působení jednoho na jiného jednatelů, přímého i nepřímého, zaměřeného i nezaměřeného, osobního či anonymního – Velký sociol. slovník 1996: 439). Uvažované koncepce zároveň vysvětlují, proč a jak je synonymem osoby subjektivita a společnosti objektivita.

V dějinách teoretické sociologie se vydělují dva hlavní proudy. První pojetí, nazývané také sociologické (a spojované zejména s E. Durkheimem) akcentuje objektivní ovlivnění jedince jednáním sociálním okolím, směřuje výrazně k pojednávání tzv. velkých otázek na úrovni makrosociologie (záběrem je sociální makrosvět, celospolečenské), je vedeno tzv. objektivistickým paradigmatem a někteří autoři je charakterizují jako sociologický realismus (hlásající nezávislost institucí na lidských aktech). To druhé pojetí naopak vychází z psychologických koncepcí (je spojováno zejména s M. Weberem), akcentuje subjektivní, volní (případně také pudové nebo instinktivní) složky jednání vytvářející a přetvářející sociální svět, směřuje mnohem více k pojednávání otázek běžné každodennosti, na úrovni mikrosociologické (záběrem je tudíž sociální mikrosvět, jedinec v interakci běžného setkávání s druhými lidmi), je vedeno tzv. interpretativním paradigmatem a lze mu (oproti prvnímu pojetí) připsat charakteristiku sociologického nominalismu (stavějícího jednotlivce do středu pozornosti sociologova zájmu).

V průběhu výstavby teoretického zázemí sociologie se téma vztahu jedinec – společnost stále vynořuje, stanoviska k němu jsou až protichůdná, jak je také naznačeno. Vzhledem k tomu řadí A. Giddens (1989) toto

téma, které nazývá kreativním aktérstvím, k tzv. sociologickým dilematům. V průběhu výstavby sociologických teorií se čas od času objevovaly koncepce, a tato tendence sílí od 70. let našeho století, usilující o výklad usmířující obě stanoviska. Právě jmenovaný A. Giddens svou teorií dvoji struktury reprezentuje jednu z takových koncepcí.

My, empirici v oblasti sociologie venkova a zemědělství (rurální sociologie) zajisté teorie nevytváříme. Při své výzkumné práci oblast teorie navštěvujeme a vybíráme tam koncepty k aplikaci na to, co zkoumáme. V tomto příspěvku, ve kterém nepřevládá prezentace výsledků empirických výzkumů, ale vysvětlení přístupu a použité metody v široce koncipovaném dlouhodobém výzkumu soudobé sociální změny (přerodu) na venkově a v zemědělství, bude zvláštní zřetel věnován zkoumání sociálního mikrosvěta, avšak vytvářeného na pozadí makrosvěta. Jinak řečeno, přednostním zaměřením je zkoumání vztahu mezi makro- a mikrosvětem (ne jen obrazu mikrosvěta). Takto se přihlašujeme k těm koncepcím, které zdůrazňují dialektický vztah mezi sociální objektivitou (sociální realitou) a subjektivitou (sociálním aktérem). Použít budou koncepce, vypracované autory P. L. Bergerem spolu s T. Luckmannem, P. Bourdieuem a J. Kabelem.

Za nejklaesičtější lze v tomto ohledu považovat první dva ze jmenovaných autorů, jejichž dílo „The Social Construction of Reality“ vydané v roce 1967 si v českém jazyce můžeme přečíst až letos. Jádro knihy tkví v pojednávání mechanismu utváření a udržování toho, co lidé považují ve svém světě za reálné a orientují podle toho své jednání. Také P. Bourdieu se svou originální teorií jednání (obsaženou v řadě děl, z nichž jmenujme u nás nepeložená: *Le métier de sociologie* 1968, *La distinction* 1979, *Le sens pratique* 1980) přibližuje ke konceptu sociálního konstruktivismu. Zabývá se problematikou sociální reprodukce tříd jako reprezentantů odlišných mikrosvětů (tvořených vždy určitými sobě odpovídajícími sociálními dispozicemi a pozicemi), které v rozličných sociálních polích (objektivních strukturách) soupeří o postavení (symbolickou moc) v hierarchické struktuře společnosti. J. Kabele se v knize „Přerody – principy sociálního konstruování“ (1998) zabývá sociálním děním a jeho účastníky, kteří toto dění svým jednáním tzv. zurčují s úsilím vtisknout dění řád, dle jehož pravidel se odvíjejí málo i více formalizované interakce a zároveň se tento řád institucionalizuje ve formálních organizacích.

Všem třem zdrojům, které nás nejvíce inspirují pro naše interpretace empirických pozorování, je společná výchozí pozice (již výše vzpomínaná snaha dialekticky propojit protichůdné, subjektivně a objektivně laděné koncepce o agentech, aktech sociálního světa) a uplatnění principu sociálního konstruktivismu¹, po-

¹ Sociální konstruktivismus vyjadřuje stanovisko, že svět není jedinci jako účastníku sociálního dění objektivně dán, ale je těmito účastníky neustále konstruován v procesu sociální interakce a komunikace. Objektům nejsou vloženy významy jako atributy, ale jsou k nim přiřazovány sociálními akty. Jsou to právě významy přisuzované interpretacemi a komunikacemi aktivitami sociálních aktérů, které mění povahu sociální skutečnosti, sociální realitu (Velký sociologický slovník 1996). Kabele (1998: 370) shrnuje princip sociálního konstruktivismu do tří vět, které naznačují dialektický vztah mezi jedincem a společností: „Společnost je lidský produkt. Společnost je objektivní realita. Člověk je společenský

mocí kterého je vysvětlována dialektika vztahu mezi jedincem a společností jako agenty společně sdíleného světa lidí.

TEORETICKÝ PŘÍSTUP

a) Společnost jako objektivní realita

Akteři v sociálním dění (dle Kabeleho jde o tu složku dění, která se přímo či nepřímo týká jednání lidí a organizací, přičemž dění je vše, co se děje v nás i mimo nás a jeho základní vlastností je neurčitost), v užším pojetí aktéři v sociální realitě (dle Bergera a Luckmanna znamená realita vlastnost náležející jevům, kterým přisuzujeme na nás nezávislou existenci, přičemž u sociální reality také zdůrazňují, že jí není vlastní řád) se snaží tomuto dění, této realitě porozumět tak, že vnášejí úsilí vtisknout jí řád, zurčitit ji. Znamená to uspořádat a zpřehlednit běh událostí sociálního lidského světa, a to nejen z pohledu jednotlivce, ale také z hlediska společného prožívání tohoto světa.

Jinak řečeno, uvádění sociálního světa do řádu je produktem minulé a přítomné činnosti lidí (dle Kabeleho semiotizace dění a jednání). Řád sociálního světa (tj. společnost jako úhrn společenských institucí, vztahů, procesů a jevů) je lidským výtvozem a jeho udržování a přetváření je naší vlastní konstrukcí. Dle Bergera a Luckmanna toto utváření a přetváření vychází ze specifického vztahu člověka (jako druhu) k okolí, který nazývají „otevřeností ke světu“. Projevuje se v lidských činnostech, základu kulturního a sociálního řádu nahrazujícího člověku jeho nevyvinutou instinktuální vybavenost. Spolu s nimi lze říci, že člověka jako organismus charakterizují jeho biologicko-genetické rysy a jako osobě, osobnosti (tj. subjektivně a objektivně prožívané identity) mu přiřadíme dvě základní charakteristiky – excentricitu (člověk i skupina se vnímá v relaci k sociálnímu prostředí) a externalizaci. Produkty lidské činnosti se zvnějšňují a objektivizují² v institucích (typizovaném chování jako základu institucionálního řádu), institucionálním řádu (reprezentovaném rolemi s typizovanými definovanými cíli, postoji a činnostmi a k nim příslušející distribucí vědění, pravidly „hry na společnost“, systémem sociální kontroly), jeho legitimizaci (tj. vysvětlení a ospravedlnění institucionálního řádu pomocí symbolických světů) a systému společenské organizace (ztělesňujícího svět institucí).

ci). Toto vše je v podobě sociální zásoby vědění předáváno v procesu socializace z generace na generaci. Změna kvality z vytváření na hromadění a předávání je oním momentem, který nejvíce budí zdání, že společnost vystupuje vůči člověku jako vnější realita, na něm nezávislá.

Nejbrutálnější se takové zdání projeví, ocitne-li se člověk „tváří v tvář“ formální organizaci, tedy instituci-útvoru s pevně stanovenými a kodifikovanými pravidly hry určujícími práva a povinnosti členů a orgánů (dle Kabeleho). S postupem (vývojem) společnosti ve smyslu její větší složitosti, diferencovanosti a proorganizovanosti je taková realita součástí reality každodenního života, a sílu prožitku interakce člověk – formální organizace zvyrazňuje současně probíhající proces de-institucionalizace moderní společnosti, v rámci kterého vzniká a rozvíjí se soukromá sféra.

Svět institucí a organizací zasazených do vyššího, univerzálního řádu světa je prožíván jako objektivní realita, která je nám dána do vínku na počátku našeho života, existovala před námi a příliš nepochybujeme o tom, že nás přetáhne. Tímto světem, světem institucionálního řádu je ovlivněno naše vnímání, myšlení a konání. Potom této stránce dialektického vztahu člověk – společnost odpovídají věty z první poznámky pod čarou: „Společnost je objektivní realita“ a „Člověk je společenský produkt“. Avšak celý tento oddíl byl uveden myšlenkou, že řád vtiskují sociálnímu dění (sociální realitě) lidé, sociální aktéři, a to zurčitováním neurčitosti – tedy platí i věta: „Společnost je lidský produkt“.

b) Společnost jako subjektivní realita

Kromě procesů externalizace a objektivizace, prostřednictvím kterých se jeví, že institucionální řád společnosti má vzhledem k nám objektivní, nezávislou existenci (což prožíváme především v každodenním světě rutinizovaných činností), probíhá (opačný) proces internalizace. To je proces přijímání světa jako bezprostředního vnímání a interpretace událostí, které jsou subjektivním projevem jiného člověka, ale i pro nás mají tentýž význam (porozumění významům však nemusí znamenat přijímání stejných postojů k významným objektům). Ještě jinak řečeno, jde o proces zpřístupňování subjektivity druhého, vytváření intersubjektivní³.

produkt“. Člověk a prostředí interagují navzájem tak, že produkt zpětně působí na producenta. Dle Bergera a Luckmanna (1999) lze dodat: Biologickým vybavením člověka je dána lidská externalizace prostřednictvím jeho činnosti (tj. aktivního vztahu individuů a skupin k vnějšmu, sociálnímu i přírodnímu prostředí, definovaného cílem, prostředky a pravidly), přičemž druhou složkou dialektického vztahu je proces objektivizace, přičemž externalizované produkty lidské činnosti nabývají objektivní povahu jako svět institucí, které se nám jeví, jako by tu existovaly před námi, lidmi.

2 Objektivizace znamená proces, při němž externalizované produkty lidské činnosti nabývají objektivní povahu. V tomto procesu má zvlášť důležité postavení jazyk (systém zvukových znaků) pro svou schopnost abstrakce (kterou se přesahuje situace „tad a tady“) a dostupnost komunikace přesahující situaci „tváří v tvář“.

3 Intersubjektivita (dle Kabeleho) je sdílením společného světa coby dění více účastníků – individuálních i kolektivními osobami. Je vědomě konstruována a posilována. Má podobu proměňujících se sociálních vztahů mezi osobami v rámci sociálních sítí a sociálních útvarů. Díky ní je možný společný svět jednotlivých subjektivit (intrasubjektivit jedinečných aktérů sociálního dění, které jsou předpokladem vztahování se k druhým, tedy intersubjektivnímu sociálnímu svému). Berger a Luckmannem označují intersubjektivitu jako křížení struktur relevancí s ostatními lidmi, dosahované distribucí zásoby vědění, resp. jeho společně sdílené složky, internalizované v primární socializaci.

Takto pojímaná internalizace, k níž dochází primární a sekundární socializací (a případně resocializací, musí-li být sociální identita transformována), spolu s druhou stránkou dialektického pojetí společnosti, tedy s procesy externalizace a objektivizace lidských činností, umožňuje pojímat společnost jednak jako objektivní (viz bod a) a jednak jako subjektivní realitu, opět samozřejmou a danou vlastní identitu (reprodukovanou jménem a umístěním osoby v sociálním světě) v dané realitě, udržovanou především konverzací, dokud nějaká krizová (problémová) situace naší totožnosti neotřese. Potom dochází k její transformaci, nemyslitelné bez asistence sociálního prostředí, pomocí uznání druhými (významnými a méně významnými) a v jisté sociální situaci (nejúčinněji v situaci „tvář v tvář“).

c) Dialektika „společnosti“, její konstrukce a sociologové tážání

Tento abstraktní pojem, vyjadřující uspořádávání a řád vztahů interagujících osob (jedinců i kolektivních osob), je velmi křehkým lidským konstruktem (Kabele mluví o sociálním řádu jako o sysifovském údele). Jako realita „sui generis“ v sobě obsahuje dvojí charakter – zvěčnělou objektivní skutečnost, která byla vytvořena lidskou činností vyjadřující subjektivní významy. Toho si byli vědomi, jak uvádějí Berger s Luckmannem, Durkheim i Weber, představovaní téměř vždy jako reprezentanti odlišných stanovisek na vztah mezi člověkem a společností (příslušně objektivistického a interpretativního).

Vzpomínaná křehkost výstavby konstrukce „společnosti“ znamená velkou možnost změny, od nepatrné až po komplexní přerod, při níž vždy lidi obchází „anomický děs“ (dle Bergera s Luckmannem), a proto lidé neustále a pracně konstruují „společnosti“ zpevňují ve jménu společného sdílení světa, potřeby vyvěrající z vlastní přirozenosti.

Sociolog v tom hledá odpověď na otázku, jak to, čemu říkáme „společnost“, ovlivňuje rozdíly v chápání reality obyčejnými lidmi. Pro sociologa je přednostním objektem pozorování realita každodenního života, snad nejstabilnější prvek pracně vystavěné konstrukce „společnosti“, nejméně zpochybnitelný, reprodukcí se víceméně zautomatizované. K této realitě sociolog přistupuje v jistém smyslu jako k danosti, neboť nemá (jako filosof) povinnost pátrat po tom, co je na ní a jejím chápání platné a neplatné. Jen si musí být vědom relativity této reality a jejího chápání obyčejnými lid-

mi, způsobené vazbou na kulturní a sociální kontexty (kontextualitou) žité reality a vědění o ní – mezi společností vymezenými odlišnou kulturou a uvnitř společnosti mezi jejími uskupeními vymezenými odlišnými subkulturami, resp. mezi lidmi žijícími v různých společnostech a subspelečnostech (mikrospolečnostech) existují rozdíly v chápání sociální reality.

Aniž bychom chtěli dále analyzovat vztah člověk – společnost (dilema kreativního aktérství), první upozornění patřilo dialektice tohoto vztahu a konstruovanému charakteru sociální reality, z tohoto vztahu vyplývajícího. Sociální realita zpětně ovlivňuje schémata vnímání, myšlení a konání jedince (dle P. Bourdieu a jeho „habitus“) a jeho praktické jednání vedené zdravým rozumem, tj. praktickým smyslem pro všední realitu sociálního života.

d) Sociální aktéři a jejich jednání

V bodě a) jsme uvedli, že to je jednání, kterým (kromě semiotizace dění) lidé zurčují neurčité sociální dění. Jako jednání nebudeme označovat každé lidské chování (to může být pouhou reakcí na změnu prostředí, situace), ale jen takové, které je nadáno smyslem, je muž jednající, aktér připisuje subjektivní význam (weberovské pojetí). Sociální je potom takové jednání, když prostřednictvím připsaného subjektivního významu bere aktér v úvahu jednání druhých, a tak je orientuje s ohledem na sociální situaci a prostředí⁴. Jednající subjekty jsou vědomými agenty jednání, obdařenými praktickým smyslem, zdravým rozumem, citem „co je třeba v situaci „udělat“, „jak hrát hru“, pocházejícím z tzv. „habitu“ (tj. osvojeného schématu vnímání, myšlení a konání a schématu pro utváření běžného chování, jeho vnímání a hodnocení).

Rozumné jednání nechápe Bourdieu v klasickém weberovském smyslu jako účelově racionální, vedené k cíli volbou co nejproduktivnějších prostředků na základě kalkulace. Racionalita je v jeho pojetí podložena zájmem jako zaujetím pro jistou hru, protože „má smysl v ní být“, „vsadit do ní“. Zájem zde vyjadřuje praktický vztah (překrývání až překrytí) mezi hráčem (jeho habitem, dispozicí právě pro tuto hru) a herním polem (vymezeným sociálním prostorem a pozicí hráče právě v této hře). Proti utilitaristickému (ekonomistickému) pojetí jednání staví „jednání jako vztah ontologické souhry mezi habitem a polem, vztah podvědomě infralingvistické souhry mezi aktéry a sociálním světem“ (Bourdieu 1999: 109). Aktéři jsou do svých her pohrouženi, nestojí vůči nim tak, že by na ně pohlíželi jako na předmět (problém), nekladou si tedy cíle jako

⁴ Důsledné racionalistické pojetí jednání považuje za iracionální každé jednání, při kterém není jasně stanoven a uváděn jeho motiv. Jinak důsledné pojetí jednání, „přísně strukturalistické“ zase redukuje aktéra na průvodní jev struktury. Chápání jednání v tomto příspěvku vychází z pojetí P. Bourdieu, který zvolil východisko v tzv. dispoziční filosofii jednání. Toto pojetí je kompatibilní s dialektikou vztahu člověk – společnost, výše naznačenou. Teorie jednání P. Bourdieu združuje dvousměrný vztah mezi objektivními strukturami (vyjádřenými pojmy sociální pole a pozice) a subjektivními, osvojenými strukturami (vyjádřenými v pojmech habitus a dispozice). Bourdieu sám sebe považuje za konstruktivistického strukturalistu (oproti Bergerovi, Luckmannovi i Kabelemu je jeho stanovisko více objektivistické). Jak je typické pro strukturalisty, předpokládá existenci objektivních struktur, které klade i do sociálního světa. Objektivní struktury sociálního světa (tvořené objektivními vztahy sociálního prostoru, tj. prostoru vzájemně oddělených, horizontálně a vertikálně uspořádaných pozic – sociální pole) zůstávají skryty a ovlivňují pozorovatelné interakce jednajících subjektů (dle habitu – dispozice, který však je výsledkem interiorizace struktur sociálního světa). Sociální svět je konstruován v habitech a polích. Sociologie má studovat obojí – konstruování sociální reality i jejího vnímání.

takové, ačkoli cíle sledují. Výsledkem jednání tedy není splnění cílů.

Pro výklad takto pojímaného jednání nelze použít koncepci poznání jako vztahu mezi objektem a subjektem, jak to dělá teorie her. Principem jednání ve hře, která je rámuje, není strategická intence, ale zaujetí pro ni. V každém sociálním poli platí jedinečné „herní“ zákony – nelze zákony z pole ekonomického používat např. pro hru na poli uměleckém. Zrovna tak habitus, dispozice jsou odlišné.

Dle polí, která reprezentují, a habitů, které si osvojili, se aktéři při jednání různí. Pro jejich třídění, rozlišování Bourdieu používá další pojem – „kapitál“. Jeho obsah (tj. souhrn ekonomického, kulturního a sociálního kapitálu) a konfigurace (struktura dle jmenovaných tří složek kapitálu) je rozlišujícím kritériem aktérů jako jednotlivých i kolektivních osob, neboť všichni při svých hrách (více či méně uvědoměle) koneckonců vsazují do her a usilují v nich získat tento všemi ceněný statek. Proto má kapitál schopnost rozřizovat, stratifikovat společnost (připomínám, že stále jde o sociální konstrukci). Zkoumat jednání aktérů v uvedeném rámci znamená ne popisovat činy, ale odhalovat skrz ně a jejich interpretace strategie jednání. Tím se přibližujeme od zjevného k nezjevnému – motivům.

e) Mikrosvět a makrosvět sociálního světa

V úvodu je obsažena zmínka o přednostním zaměření našich pozorování do oblasti „mikrosvěta“, který je ale vytvářen a přetvářen v kontextu „makrosvěta“ sociálního světa. Pojem „mikrosvět“ (pocházející původně od amerického psychologa W. Jamese) označuje tu část sociálního světa, která (na rozdíl od „makrosvěta“) je relevantní a důležitá pro individuum – mikrosvět je bezprostředně vnímán, emocionálně prožíván a na základě těchto věmů a prožitků aktéři jednají v jeho rámci. Vzhledem k tomuto bezprostřednímu spojení individuí vždy s částí sociálního světa jako celku (makrosvěta) jsou mikrosvěty individuí považovány za reálné. Reálné ve smyslu každodenní reality, jak ji konstruujeme a jednáme na základě tzv. konstituce smyslu (dle A. Schutze; James nepovažoval mikrosvět sociálního světa za sociální konstrukci). Odtud pak pramení též o pluralitě mikrosvětů, sociálních realit, z nichž každá má svou racionalitu a svébytnou relevanci ve vztahu k individuu.

Aspekt bezprostředního vnímání spojuje Jamesův pojem mikrosvět s fenomenologickým pojmem „lebenswelt“ (rozšířený z filosofie do sociologie) – svět každodenního života a zdravého rozumu, lidské bezprostřednosti, jehož základní charakteristikou je intersubjektivita. Jako objektivní se společně sdílený svět může

jevit jen jeho laickým účastníkům, z hlediska fenomenologické sociologie je vždy a důsledně intersubjektivní (Velký sociologický slovník 1996).

Nejnovější sociologickou interpretaci intersubjektivit (navazující na Schutzovo pojetí), která dovoluje porozumět si při vzájemném jednání vycházejícím z jednotlivých mikrosvětů, podávají Berger s Luckmannem, když ji vztahují k procesům, jimiž se lidmi vytvářená sociální realita objektivizuje a ovlivňuje vytváření mikrosvětů. Tyto procesy byly popsány v předchozích oddílech.

Závěr teoretického oddílu věnujeme druhému upozornění. Prostřednictvím vlastního jednání, rámovaného vnímáním a prožíváním jedinečných mikrosvětů, jejichž základní charakteristikou je intersubjektivita, se uskutečňuje aktivní role jedince při vytváření a přetváření společně sdíleného světa.

METODA EMPIRICKÉHO ZKOUMÁNÍ

Zdůrazňovaná dialektika vztahu jedince a společnosti a přednostní zaměření pohledu do jedinečných mikrosvětů znamená mj. vycházet při empirickém zkoumání z tzv. biografické situace (pojem A. Schutze), situace neopakovatelného postavení konkrétního jedince v čase a prostoru sociálního světa („tady a teď“), zahrnující ovšem také sociální původ (minulost), vývoj a hromadnou životní zkušenost zkoumaného jedince. Termín (kromě akcentu na jedinečnost pozice individua) vyjadřuje také jeho spojení s jinými (současníky, předchůdci a následníky). Zkoumáním biografických situací lze porozumět a odhalit nezjevné – motivy jednání.

a) Biografická metoda

Nejen sociologové používají k takovému zkoumání biografickou metodu, aby analyzovali (auto)biografie, životní příběhy studovaných jedinců, konstruované či rekonstruované⁵. Na tomto místě nebudeme dále vážit přednosti a nedostatky biografické metody, aby bylo zdůvodňováno její použití. Považujeme ale za nutné upozornit na některá její úskalí, která zároveň poukazují na námi konstruovaný charakter sociální reality, jíž jsme účastníky, aktéry.

P. Bourdieu polemizuje ve studii „Biografická iluze“ (1986) biografickou metodu, byla-li by nekriticky pojímána s přednostmi, uvedenými v poslední poznámce pod čarou. Polemika vychází z charakteru sociálního dění jako neurčitelného a principu sociálního konstruktivismu. Potom je namířena zejména proti první z uvedených předností biografické metody. Podle

5 Na biografické metodě je postavená empirická biografická sociologie stojící na třech pilířích – subjekt, život a text. Avšak nejen ona zdůrazňuje přednosti biografické metody, které můžeme v největší možné stručnosti shrnout takto: 1) přesná chronologická lokace jednotlivých událostí týkajících se demografických okolností a událostí života, pracovní, vzdělanostní a politické kariéry, fází životního cyklu atp.; 2) možnost sledování koincidence jednotlivých typů kariér a dynamiky rodinného života; 3) identifikace poměrně intimních událostí a faktic; 4) velká možnost propojení analýzy života jednotlivců (a pojmání společnosti jako subjektivní reality) s životem institucí a organizací (společnosti jako objektivní reality) a vazbami jednotlivců na určité území a sociální sítě (Velký sociologický slovník 1996).

Bourdieu by život organizovaný jako příběh musel splňovat několik předpokladů, zejména pak:

- 1) Tvořit kontinuální celek událostí individuální existence, o němž pak lze sestavit zprávu „od začátku do konce“ v jakési jednotlivé linii dle subjektivního úmyslu „směřovat odněkud někam“.
- 2) Odvíjet se dle chronologického pořádku od počátku, tj. smyslu a jeho zdůvodnění ke konci, tj. naplnění cíle, dosažení meze⁶.

Že tomu tak není, dokazuje Bourdieu pomocí rozboru a úvah o literatuře, zejména novém románu: „reálné je fragmentární, prchavé, nenutné, zrovna tak nahodilé a jedinečné, a veškeré dění se zdá být v daném okamžiku jako bezcenné a veškerá existence se nakonec jeví jako soukromá s pramalou sjednocující signifikancí“, cituje podle A. Robbe-Grilleta⁷.

O biografickém vyprávění, zvláště pak v situaci dotazování, Bourdieu usuzuje, že jednak není organizováno dle chronologického pořádku (ale v sekvencích uspořádaných dle nějakých srozumitelných vztahů „dát uplynulým věcem nějaký smysl“, zdůvodnit je, vybatvit je nějakou logikou a tak je propojit) a jednak předkládané události nejsou všechny (jejich výběr se řídí právě logikou vloženou do příběhu). Nejde tudíž (což se zrovna tak týká nového románu) o strukturu lineárního líčení (jak se může v biografii na první pohled zdát), ale o líčení podřízené zvolené vlastní, osobní „ideologii“, vnesenému úmyslu. Taková struktura vyprávění pramení z aktivního principu obsaženého v habitu (subjektivní struktuře), základu praktické identity založené na intuici a utvrzované prostřednictvím vkládání jednotlivých významů do vlastního životního příběhu.

Navíc, podle toho, komu je líčení životního příběhu určeno (více či méně „oficiálnímu světu“), inklinuje k více či méně „oficiálnímu modelu oficiální existence“ vyprávěcího⁸. Z této inklinace nelze vyjmout ani situaci sociologického zkoumání⁹. Záleží pak mnoho na míře sociologického vědomí – účastenství, schopnosti intuice, imaginace a porozumění, ale také etického přístupu, jak bude použití biografické metody věrohodné. Životní příběh pak není cenný jen pro svou popisnou kvalitu. Obohacuje sociologa o poznání jiných životních světů prostřednictvím informace o nich, tak říkajíc „jdoucích zevnitř“.

b) Studium životních drah

P. Bourdieu (1986) uvádí, že sběr informací pomocí líčení biografických příběhů a jejich interpretace ještě

nemusí být „koncovkou“ při použití biografické metody. Na základě biografického líčení (jako dlouhodobě a posoupně probíhající konstitutivních událostí života pojmaného jako „historická zpráva o jedinci v prostoru“) lze konstruovat „životní dráhu“, a tento pojem vyjadřuje sérii pozic, posoupně obsažených aktérem (agentem) v prostoru, který je sám podroben neustálé transformaci.

Protože pojednávány teoretický a metodologický přístup je v našem případě aplikován na studium profesních drah zemědělských aktérů, pozastavme se u studia životních drah déle. Pojem „životní dráha“ (dle P. Bourdieua) je více zřetelné než „životní příběh“ nabit dialektickým vztahem mezi jedincem a společností, resp. společností jako subjektivní realitou (dle Bergera a Luckmanna), anebo korespondencí mezi habitem a polem (dle Bourdieua). Tento autor uvádí, že pochopit život jako jedinečnou sérii aktů provázených událostmi k nim příslušnými bez vazby na prostředí (společnost), ve kterém se toto děje, je absurdní asi tolik, jako pokoušet se odůvodnit jednu trasu metra bez toho, že bychom vzali v úvahu strukturu kolejové sítě, matici objektivních vztahů mezi různými stanicemi. Biografické události můžeme definovat jako umístování a přemísťování v sociálním prostoru či v rozličných posoupných stavech struktury distribuce různých druhů kapitálu, které jsou ve hře v uvažovaném poli. Smysl pohybu mezi profesionálními pozicemi je dán objektivním vztahem mezi významem a hodnotou těchto pozic v orientovaném prostoru v jistém okamžiku. Dráhu pak můžeme pochopit jen tehdy, známe-li jako předběžný konstrukt orientaci tohoto prostoru. Taková znalost je též podmínkou ohodnocení tzv. „sociální rozlohy“ jako celku, pozic zaujímaných touto samou sociálně institucionální biologickou individualitou v jednom okamžiku v rozličných polích, a to díky zděděným a získaným částem jednotlivých druhů kapitálu, to je připsaným atributům a vlastním přispěním, která ve svém celku dovolují aktérům hrát hry v rozličných polích.

J. Alan (1989, 1991), který se z našich autorů snad nejvíce zabývá studiem životních drah, uvádí, že jejich sledování prostřednictvím biografického přístupu umožňuje poznávat metamorfózy způsobu života v měnící se společnosti. Stejně jako P. L. Berger používá i Alan metaforu „jedince ve společnosti“ a „společnosti v jedinci“ pro dialektiku vztahu mezi individuem a strukturou a upozorňuje, že to je právě studium životních drah, které může tento oboustranný vztah dobře zachytit, když se zaměřuje na pozice zaujímané ve struktuře společnosti a role s nimi spojené – sociolog,

⁶ Také Beran a Vodochodský, když představují francouzského literárního teoretika Ph. Lejeunea a jeho dílo o autobiografii, upozorňují, že sledování chronologické linie ve vyprávění (psaní) životních příběhů není ničím přirozeným, nýbrž konvencí. Jiné uspořádání struktury vyprávění je naprosto dobře možné, a je to forma, která determinuje obsah (Beran, Vodochodský 1997).

⁷ O této „nesmyslnosti reality samy o sobě“ píše Havlín (1997), když vychází z práce V. E. Frankla, aby formuloval „teorii deníku, jakožto místa k přežití“. Frankl, opíraje se o zkušenost pobytu v koncentračním táboře (extrémní situace), uvádí: „Člověk je puzen vůli ke smyslu, snahou nalézt a dát smysl svému životu, své situaci“.

⁸ O tomto efektu se také zmiňuje Šmídová (1997) v článku, který představuje metodologické ohlednutí za výzkumem českých Němců.

⁹ Ve stejném článku věnuje Šmídová pozornost problému vztahu tazatele – vyprávěče také v tom smyslu, že ze samotné povahy narace vyplývá vyprávěčovo nutkání líčit právě s ohledem na tazatele svůj příběh jako „tak a tak“ podrobně a souvisle vyprávění, aby bylo právě jeho posluchačem pochopeno, tudíž, aby také vyprávěč byl tím druhým pochopen.

který studuje životní dráhy, odhaluje „průnik velkých dějů do individuálních osudů lidí“. Životní dráha, originální a neopakovatelný příběh, se odvíjí od životního cyklu (člověk je biosociální bytost, podléhající sledu hlavních etap ve svém životě v závislosti na věku a stárnutí, sociálně pojímaných) a vstupují do ní další důležité události dvojího druhu, související s užším sociálním okolím daného jedince, ale také s širším sociálně historickým kontextem. V životní dráze lze sledovat zejména tři linie – vzdělanostní, profesní (pracovní) a politickou (politicko-občanskou) dráhu.

Dalším pro mne velmi inspirativním zdrojem, pokud jde o životní dráhy, je studie T. Martinet (1994) o jihofrancouzské ženě, která se svou rodinou vlastní zemědělské hospodářství středního rozměru. Autorka sleduje vývoj jejího sociálního chování od „startovní čáry“ (pozice v lidové, nižší vrstvě) po „dosazení vrcholu“ (pozice v maloburžoasní, střední vrstvě) a její životní příběh připodobňuje k Flaubertově paní Bovaryové. Postupuje dle konceptu P. Bourdieu o sociální reprodukci tříd obsaženého v jeho „La distinction“, který aplikuje na studium jednoho případu. V metodologickém vstupu ke studiu uvažuje o použití životního příběhu jako „vědeckého dokumentu“, který jako takový musí mít analytický (ne narativní, ne chronologický) charakter. Mimo jiné to znamená, že text, který ze studia vzejde, bude „mít přítomného teoretika“, zůstávajícího ovšem někde v podtextu, ve spodním proudu. Je potom jen ku prospěchu, když vyprávění životního příběhu nezůstane jedinou použitou technikou při studiu životní dráhy, ale doplňuje se s nestandardizovanými strukturovanými rozhovory a pozorováními, a když toto studium může probíhat dlouhodobě.

c) Techniky sběru dat a jejich interpretace, výsledná podoba textu

Kombinace technik připadajících v úvahu při studiu životních drah, tedy všech klasických technik v jejich kvalitativní variantě a dlouhodobost sledování, podporuje validitu získaných dat a porozumění studovanému případu. Jako pro naše účely výstižný působí úryvek ze studie T. Martinet (1994): „... Bylo sváděcí pokusit se porozumět sociálnímu chování M. ... Než jsem se pustila do tohoto pokusu, znala jsem ji již dvádnáct let ... často jsem trávila neděle v její rodině ... dostala jsem se mezi její spolupracovníky .. také do skupiny jejích přátel... Vyprávěla mi o svém dětství a různých událostech svého života, které se odehrály v době před naším setkáním... To jsou důvody, proč jsem se odvážila podat o tom zprávu. Není vytvořena jen podle vyprávění. Je především ovocem dlouhé doby zúčastněného pozorování. Byla to nákladná práce, zahrnovala srovnávání vyprávěného a pozorovaného... Je možné také vést dotazování během setkávání a přitom některé projevy chování přímo pozorovat, např. prostřednictvím fotografií, uspořádání obývaného prostoru aj... Strukturované životní vyprávění je oproti setkávání užitečné,

když pozorovaná osoba netráví s výzkumníkem každodenní život... Ovšem, znovu bych chtěla zdůraznit komplementaritu postupů – vyprávění, dotazování a pozorování“.

Interpretace dat nemá v našem případě charakter „grounded theory“, tedy vytváření tvrzení přímo ze shromážděných dat. Opírá se o koncepty představené v teoretickém přístupu. Jako ukázky textu, který při studiu životní dráhy tímto způsobem vzniká, opět poslouží úryvky ze studie T. Martinet (1994), postupující stejně jako my a používající k interpretaci jeden z námi uvažovaných teoretických konceptů, koncept P. Bourdieu o sociální reprodukci tříd, operující s hlavními pojmy habitus, pole a kapitál.

Úryvek představující osobu příběhu:

„Vztahy M. k vnějšmu světu se dají z velké části vyjádřit prostřednictvím jejích vztahů k mužům... Bytostně citová pouta často vyjadřují sociální vazby a není to výhradně ženská role, která se v nich manifestuje, nýbrž také totalita její sociální role... Ve vztazích M. k mužům lze oddělit část, patřící k její roli ženy a jinou část, vztahenou k podmíněné sociální vrstvou, vrstvou maloburžoasie“.

Úryvek představující některé ze sociálních charakteristik osoby příběhu:

„Sociální ambice M. se dají vyjádřit dvěma tendencemi. Z jedné strany jde o způsob realistický a pragmatický, a M. v něm vystupuje jako kalkulátorka, na straně druhé však vystupuje jako naprosto negující běžnou sociální realitu. Tyto dvě tendence odpovídají zčásti rozdílným etapám jejího života a zčásti jsou připojeny k různým mužům v jejím životě, kteří, každý podle svých sociálních charakteristik, upřednostňují u M. jednu nebo druhou z uvedených tendencí“.

Úryvek představující perspektivu osoby příběhu:

„Pár M. a L. pokračuje v soužití, ačkoliv se vyskytlo více okamžiků, které je mohly rozbit... V oblasti ekonomické akumulace tento manželský pár již dospěl k nepřekročitelné mezi. Bylo by tudíž třeba, aby následující generace převzala štafetu, což by sebou neslo preferovat jiné pole působnosti. To se pravděpodobně nestane. Můžeme tedy usuzovat, že sociální vzestup této rodiny se přiblížil ke svému vrcholu (a zároveň konci)“.

Také metodologická upozornění můžeme shrnout do dvou hlavních bodů. Za prvé – ani kvalitativní postupy (stejně jako kvantitativní) se v empirické sociologii nevyhnou obtížím vyplývajícím ze samotné podstaty předmětu sociologického studia a postavení sociologa při něm. Sociální realita je vždy konstrukcí a její sdílení umožňuje intersubjektivitu (ne vztah subjekt-objekt). Za druhé – studium životních drah v sobě zřetelně odráží dialektiku vztahu jedince a společnost, mikrosvět a makrosvět. Svým zaměřením do hloubky obrazu malé historie (jedince) odrážející velkou historii (společnost) patří k nezanebatelným metodám kvalitativního přístupu a při jejím užití je dobré kombinovat použitelné techniky.

Ve výzkumu, který praktikujeme od roku 1990, zahrnujeme tři roviny sledování – na makroúrovni sledujeme základní institucionální změny ovlivňující život na venkově se zvláštním zřetelům k proměnám vlastnictví půdy, a to při respektování historického vývoje venkova a zemědělství pod vlivem procesů modernizace, kolektivizace a dekollektivizace; na mezoúrovni sledujeme, avšak již více do hloubky, stejnou problematiku, jak se odráží v životě jednotlivých lokalit (strukturovaných kolektivních osob); na mikroúrovni jde paralelně o odraz těchto procesů v životě konkrétních jednotlivců a jejich rodin, žijících ve sledovaných konkrétních lokalitách. Zde má svou úlohu studium životních drah¹⁰.

Během empirické práce ve vybraných lokalitách jsem se seznámila s mnohými „tradičními“ i „novými“ zemědělci, což mi po dohodě s nimi umožnilo výběr některých pro hlubší studium jejich profesních drah. Jejich výběr nebyl předem nikterak připravován. Jediným omezením byla jejich lokalizace geografická (žít ve venkovském prostoru) a sociální (v zemědělství jako sociální činnosti). V tak malých lokalitách, kde probíhají naše šetření, není možné je neobjevit (nejmenší obec v roce 1991 čítala 156 obyvatel a největší měla v roce 1994 3 027 obyvatel). Jak byli zemědělští aktéři odhalováni, třídili se mezi nimi jisté typy (tuto konstrukci typů jsem vytvářela na základě odpozorování), odvíjené podle dvou prostupujících se os – pozice v zemědělství před rokem 1989 a po přerodu (transformaci zemědělství)¹¹ a návaznost vlastní profesní dráhy resp. dnešní pozice na rodinnou tradici. Zatímco první dimenze třídění typů odráží atributy získaného statusu vlivem vzdělanosti a případně politické dráhy a získanou složku kapitálu (ekonomického, kulturního a sociálního), ta druhá akcentuje sociální původ, připsaný status, zděděnou složku kapitálu. Podle této ex post vytvořené typizace můžeme aktéry zařadit na škálu, jejíž jeden krajní bod bude tvořit skupina „potenciálně silných aktérů“¹². Budou to ti, kteří drží poměrně silný

ekonomický, kulturní a sociální kapitál ve zděděné i získané složce. Nejobvyklejším modelem je potom osoba, která nepřerušila rodinnou tradici v zemědělském povolání, v období před rokem 1989 posílila svůj kulturní a sociální kapitál vlastní vzdělaností, profesní a případně také politickou dráhou, po roce 1989 posílila ekonomický kapitál restitucemi (případně privatizací zemědělského majetku). K demografickým podmínkám její potenciální síly patří věk (radši do padesátí let), pohlaví (radši mužské), zdraví. Na druhý pól této škály můžeme situovat aktéry silné pouze ve zděděné složce kulturního kapitálu (silná rodinná tradice v zemědělském hospodaření rodinného typu, lpění na ní a její předávání neformálním vzděláváním v rámci rodiny). Jsou to „tradiční rolníci“, kteří nemají vysoký ekonomický kapitál a kromě rodinného ani sociální (nejsou příliš zapojeni do zemědělského trhu), avšak jejich vztah k zemědělství jako část kulturního kapitálu můžeme označit jako „cit pro přírodu, půdu a hospodaření s ní“. Jsou to většinou staří muži, v jejichž hospodářství je problematické následnictví. Tito aktéři, i když nejsou perspektivní (pokud nedokážou změnit strategii jednání, a to je nepravděpodobné v situaci, kdy chybí následník), hrají v dnešním období nesmírně důležitou roli při hledání alternativních vzorů jednání na poli zemědělského hospodaření. Osobně si jich nesmírně vážím, studium jejich životních drah mi dovolilo více jim porozumět.

Mezi těmito krajními body škály, které zobrazují více objem, svazek kapitálu než jeho strukturu, konfiguraci, se pohybují aktéři, u nichž se v různých poměrech mísí zděděné (rodinný původ, majetek, tradice, postavení rodiny v lokálním společenství, předané neformální vzdělání a další) a získané atributy všech tří složek kapitálu (vlastní vzdělání, pracovní kariéra, získaný majetek, zapojení v ekonomických, občanských a politických kruzích a další). Přitom nelze určit pravidlo, že by jednoznačněji více pro jejich sociální pozici a vzestup platila zděděná či získaná složka, anebo ekonomický, kulturní či sociální druh kapitálu vždy samy o sobě. Aktéři disponují různorodými a jedinečnými konfiguracemi složek a druhů kapitálu. Teprve při jejich určení, odhalení strategií jednání aktérů a zasa-

¹⁰ Pro nejvyšší úroveň analýzy poskytující sociologický obraz obecného institucionálního prostředí, kontextualitu, v níž své specifické životy žijí jednotlivé venkovské lokality a jejich obyvatelé, používáme studium dokumentů (historických, statistických, legislativních, denní a odborný tisk, výzkumné zprávy, vědecký tisk a další dokumenty příslušných organizací), vlastní šetření dotazovacími technikami a odborné konzultace s experty v problematice transformace české venkovské a zemědělské společnosti. Monografické procedury (opět s technikami studia dokumentů statistických, historických a místních, dotazování, ale také pozorování) podřizujeme studium jednotlivých lokalit, přičemž během let 1990–99 jsme jich takto (v určitých případech více, v jiných méně podrobně) sledovali patnáct. V této úrovni, úrovni konkrétního rámce sociálních lidských životů již zaměřujeme podrobnou pozornost k lokálním sociálním vztahům, strukturám, jednání jejich reprezentantů v rámci přetvářejících se pravidel hry, tj. institucionálních herních rámců, a strategickým jednáním aktérů. Logickým vyústěním v mikroúrovni je potom úhel pohledu zaměřený na životní historie významných aktérů, kteří jsou jako takoví objevení při sledování přerodových procesů na lokální úrovni. Zatímco institucionálně zadané jednání aktérů (s různou mírou formalizace) ve hrách v různých polích na lokální úrovni (sledujeme pole ekonomické, politicko-občanské a socio-kulturní) skládá mozaiku sociálního života lokality a zobrazuje tak „jedince jako vědomého aktéra, agenta společnosti“, profesní dráhy těchto agentů, sledované v kontextu jejich životních příběhů podávajících pohled „z druhé strany“, pro který používáme již vzpomínanou metaforu „společnosti v jedinci“. Jinak řečeno, mezoúroveň postihuje přednostně onu stránku dialektického vztahu jedinec – společnost, kterou jsme nazvali objektivitou, společností jako objektivní realitou, ovšem vytvářenou činností lidí (což stejně platí pro makroúroveň), zatímco mikroúroveň zachycuje přednostně tu druhou stránku, subjektivitu, společnost jako subjektivní realitu, „zpracovanou“ jedincem v jeho osobní historii.

¹¹ Blíže Hudečková H. (1995): Reprezentace zemědělství v sociální změně českého venkova. Zem. Ekon., (4): 147–152.

¹² Přidomek „potenciálně“ zde vyjadřuje propojení s širší kontextualitou a vyjadřuje obecně slabou pozici zemědělství v ekonomice České republiky, tudíž i nepříliš záviděníhodnou situaci zemědělců vůbec, přičemž oni sami jsou vnímáni strukturovaní dle sociálních pozic.

zení jak konfigurace jejich kapitálu, tak jejich strategií jednání do užší (lokální) a širší (státní) kontextuality, lze usuzovat na jejich perspektivu.

V rámci uvažovaného konceptu, o který opírám svá pozorování profesních drah zemědělských aktérů, jsou zřetelně obsaženy dvě hypotézy, týkající se sociální reprodukce tříd. První z nich akcentuje úlohu kulturního mezi všemi třemi druhy kapitálu pro sociální vzestup (přičemž aplikovat lze na individuální i kolektivní osoby) a druhá tvrdí, že prostřednictvím institucionálního systému je reprodukována společenská nerovnost (oproti jejímu odstraňování procesem demokratizace). Hlavní důraz je v tom položen na vzdělávací systém, což je pochopitelné, víme-li již, že Bourdieu akcentuje úlohu kulturního mezi všemi druhy kapitálu¹³. Pokusme se tyto hypotézy konfrontovat s našimi pozorováními v rámci studia profesních drah zemědělských aktérů.

V naší situaci „teď a tady“, veden zdravým rozumem, by leckdo s první hypotézou vehementně nesouhlasil. Odporuje tomu, co kolem sebe denně potkáváme. Obrátme pohled do zemědělství. Přinejmenším dvě skutečnosti podporují uvažovanou hypotézu: a) tendence zemědělského hospodaření formou pronájmu všeobecně sílí a Česká republika (ve srovnání s evropskými zeměmi sdruženými v EU) v tom hraje téměř prim: potom nemůžeme tvrdit, že vlastnictví půdy, základní ekonomický kapitál v zemědělství by hrál rozhodující či hlavní roli v „potenciální síle aktérů“; b) mnohem větší problémy zemědělců se soustřeďují do otázky „co vyrábět a jak to prodat“ než „jak vyrábět“, a to je více záležitostí kulturního a sociálního kapitálu, neboť jde o strategické rozhodování o výrobě na základě získaných informací, zapojení do obchodní sítě a získávání klientů, umění vyjednávat, znalost těch správných lidí aj.: potom nemůžeme tvrdit, že „peníze zmůžou všechno“, ale spíše, že značný a dobře využitý kulturní a sociální kapitál zpětně přináší ekonomický kapitál. Naše studium profesních drah v rámci životních drah zemědělských aktérů první z uvedených hypotéz spíše potvrzuje. Perspektivnost volených strategií jednání se více odvíjí od kulturního a sociálního kapitálu, ekonomický ji jen podporuje.

Aplikace druhé hypotézy vychází z konfrontace s naším studiem profesních drah zemědělských aktérů spíše jako nemožná, což se jeví být ovlivněno příliš velkou frekvencí přerodů naší společnosti, které skupinu zemědělců zasáhly bytostně, a to v průběhu malého počtu generací. Zemědělci se nejeví být, ve své podobě podmíněné modernizačním a kolektivizačním procesem, tak výlučnou oblastí činnosti, kde by platila těsná souvislost sociálního původu s další institucionalizovanou přípravou jako předpokladu pro upevnění a vzestup v pozici. Jestliže druhá hypotéza zdů-

razňuje, že lépe zhodnotit nabízenou šanci (tzn. lépe si osvojit, co lze získat) mají ti, kteří jsou svým sociálním původem (rodinou) k tomu lépe připraveni, dovedu si představit, že tento mechanismus reprodukce přes hluboké zvraty našeho obecného prostředí (od individualistického ke kolektivistickému uspořádání společnosti a zpět) stále působí v exkluzivních polích, například v poli umělecké tvorby. Pokud jde o pozice v poli zemědělského hospodaření, není pochyb o tom, že jednat v tomto poli co nejlépe (to je ono „být ve hře, mít pro ni cit“ – viz oddíl o sociálních aktérech a jejich jednání v teoretickém přístupu), tedy nejméně udržet, ale raději zvýšit pozici v tomto poli, je podmíněno korepondencí mezi objektivní strukturou (polem) a subjektivní strukturou (habitem). Znamená to mít dispozice, tj. cit, vnímání, myšlení a praktické chování právě pro „tuto hru“. Pochybuji už ale o tom, že co nejlépeší korespondence pole a habitu v případě zemědělského hospodaření, resp. v jeho nynější „vývojové podobě“ (jak jsem upozornila výše) je silně ovlivněna původem, rodinným prostředím, od kterého se pak následně odvíjí lepší či horší schopnost získat školním vzděláním a profesní přípravou ty nejlepší dispozice k jednání v příslušném poli.

„Tradicionalisté“ teď vyjádří lítost, anebo tuto úvahu nepřijmou, zatímco „sveřepí inovátoři“ by ji mohli zneužít v rámci své argumentace směřující k weberovské myšlence odkouzlení světa a postavení člověka do středu přírody a vesmíru. Já jen připojuji poznámku – nebýt tak velkého manipulování se sociální strukturou v naší společnosti kolektivistického období, nebýt kolektivizací urychlené modernizační přeměny s následkem zrušení dualistického modelu zemědělského hospodaření (existujícího v západoevropských zemích i dnes), zachovalo by si sociální pole zemědělského hospodaření takovou míru svébytnosti stylu žití, že habitus osob v něm umístěných by obsahoval dispozice vytvářené již v primární socializaci (rodinou), které by byly předpokladem pro lepší osvojení toho, co je potřeba pro hru právě na tomto poli a je nabízeno v sekundární socializaci (školním systémem). Myslím, že tento mechanismus působí v naší společnosti jen reziduálně. Kromě jeho pozitivní stránky („být dobře disponován pro své vlastní umístění“) upozorníme také na jeho stránku negativní. Bourdieu, zabývající se též zemědělci jako jednou z „frakcí nižší, lidové vrstvy“, dokazuje, že z této skupiny lze jen těžko uniknout. Pod uniknutím můžeme v naprosté většině případů rozumět zvýšení pozice.

Další zkušenosti, plynoucí ze studia životních drah zemědělských aktérů a související s druhou hypotézou, mi dovolují říci, že mezi „novými“ či „staronovými“ aktéry najdeme takové, pro které platí jak teorie cirkulace elit (tj. jsou noví, neboť obnovují tradici, přiblažují

¹³ Ačkoli Bourdieu své koncepty rozpracoval na základě dlouhodobého a precizního studia sociální struktury francouzské společnosti a její reprodukce, neopomíjí zdůrazňovat, že to, co si troufá zobecňovat, neplatí jen pro ni, nýbrž pro každou moderní společnost evropského typu. Na případu bývalé NDR analyzuje váhu politického kapitálu v zemích tzv. „stalinistického typu“ a přisuzuje mu velkou sílu. Avšak ne takovou, že by tento druh kapitálu bořil základní model reprodukce sociální struktury dle usilování o sociální pozice na bázi objemu a struktury kapitálu, mající svůj subjektivní výraz v habitu – dispozicích pro toto usilování (Bourdieu 1994).

se k připsanému statusu, který svou vlastní drahou, získanou statusovou složkou sami přerušili, tak teorie reprodukce elit (tj. ačkoli se změnilo obecné prostředí, oni pokračují kontinuálně, a většinou vzestupně ve své profesní dráze, kterou započali v období před rokem 1989 – proto je nazýváme staronovými), ale najdeme také takové, pro něž neplatí ani jedna ani druhá koncepce, neboť jsou novými v pravém slova smyslu tím, že nenavazují ani na připsaný ani na získaný status v poli zemědělského hospodaření, ale přicházejí do tohoto pole „odjinud“ (v minulé i přítomné dimenzi).

Continuita vývoje zemědělství jako sociálního prostoru byla přerušena, pozice a k nim příslušné dispozice se přestavují, nově uspořádávají. Nastává proces akumulace všech druhů kapitálu, který bude jeho nositeli předáván dále s větší či menší mírou úspěšnosti v závislosti na strategii jednání.

ZÁVĚR

Sociologický výzkum si můžeme představit jako naplňování mřížky mozaiky kamínky různé velikosti – ty nejmenší představují studium jednotlivých sociálních aktérů (a k tomu se hodí námi uvažované studium jejich životních drah), s velikostí kamínků roste velikost a složitost zkoumaných společenských struktur od malých skupin až po globální společenský systém. A všechny kamínky do sebe zapadají. Lépe řečeno, my, kteří jsme „společensky normální“, spolupracujeme na tom, aby do sebe zapadaly.

Koncepce představeného výzkumu zachycuje tři úrovně – obecné společenské prostředí ovlivňující zemědělství jako sociální činnost, lokální prostředí (vesnice jako kolektivní osoby) a jejich reprezentanty (individuální osoby). Tato mikroúroveň byla v příspěvku věnována přednostní pozornost. S aktéry jsme se potkali při zkoumání lokálního prostředí a vedli s nimi řadu rozhovorů týkajících se lokálního života, v němž oni byli a jsou jistými osobnostmi, reprezentanty a do těchto rozhovorů promítali také sebe (svou pozici a roli) a své jednání. Jestliže při těchto rozhovorech byl navázán vzájemný vztah dostatečně důvěrný, odvážila jsem se požádat je, zda by byli ochotni vyprávět mi svůj životní příběh. Přestože první reakce byly někdy zaražené, rozpačité, k odmítnutí nikdy nedošlo.

Vyprávění, na němž jsme se vždy předem domluvili a domnívám se proto, že o něm aktéři dost přemýšleli,

bylo s jejich souhlasem nahráváno, následně mnou analyzováno a další rozhovor byl věnován dokreslování méně pochopených okolností a událostí propojujících vlastní profesní dráhu s životním cyklem, včetně rodinných a školních událostí, s politickými událostmi a dalšími případnými mezníky osobního života. Takto došlo vždy nejméně k pěti setkáním v průběhu tří až pětiletého sledování desítky osob.

Jen jeden studovaný příběh je srovnatelný s tím, který mě inspiroval (Martinet 1994). Jde o tradičního rolníka, kterého jako sousedka-chalupářka znám více než patnáct let. Je to osoba, která, ač o tom neví, mě orientuje v možnostech, jak pochopit ty další, do jejichž osudů jsem prostřednictvím studia životních drah dokázala nahlédnout.

LITERATURA

- Alan J. (1989): *Etapy života očima sociologie*. Praha.
 Alan J. (1991): *Návrat jedince do sociologie*. Sociologické aktuality (3): 3.
 Beran H., Vodochodský I. (1997): Philippe Lejeune. On Autobiography. Biograf, (12): 121–127.
 Berger P. L. (1991): *Pozvání do sociologie*. Praha.
 Berger P. L., Luckmann T. (1999): *Sociální konstrukce reality. Pojednání o sociologii vědění*. Brno.
 Bourdieu P. (1979): *La distinction: critique sociale du jugement*. Paris.
 Bourdieu P. (1986): *L'illusion biographique*. Actes de la recherche en sciences sociales, (62–63): 69–72.
 Bourdieu P. (1999): *Teorie jednání*. Praha.
 Bourdieu P. (1995): *Sociální prostor a symbolická moc*. In: Cahiers du CEFRES, (8): 211–235.
 Giddens A. (1989): *Sociology*. Cambridge.
 Havlín L. (1997): *Deník jako prostor přežití. Nad terezínským deníkem Egona Redlicha*. Biograf, (12): 37–55.
 Hudečková H. (1995): *Reprezentace zemědělství v sociální změně českého venkova*. Zem. Ekon., 41, (4): 147–152.
 Kabele J. (1998): *Přerody. Principy sociálního konstruování*. Praha.
 Martinet T. (1994): *Des choses cachées que l'on se doit de voir (Variation sur le thème de la croyance)*. Göteborgs Universitet.
 Šmídová O. (1997): *Metodologické ohlédnutí. Jak si z vad udělat přednosti*. Biograf, (10–11): 79–91.
 Velký sociologický slovník (1996): Praha.

Došlo 1. 9. 1999

Kontaktní adresa:

Mgr. Helena Hudečková, CSc., Česká zemědělská univerzita, 165 21 Praha 6-Suchbát, Česká republika, tel. +420 2 4238 2310

RESTITUTION AND THE TRANSFORMATION OF RELATIONS IN A POST-SOCIALIST CZECH VILLAGE

RESTITUCE A TRANSFORMACE VZTAHŮ V POSTSOCIALISTICKÉ ČESKÉ VESNICI

C. I. Vanderkar

University of Oregon, Department of Anthropology, Oregon, USA

ABSTRACT: The restitution of collectivized land has redefined the role of agriculture in Czech village life. Using data from a 13-month ethnographic study of private agriculture in the village of Bartov (a pseudonym) in southern Moravia, I will illustrate how private family farming has altered village economics, politics and ritual. Socialist agriculture centralized all decisions regarding land and property use. Currently private farmers, cultivating over half of the agricultural land in Bartov, make decisions regarding land use, crop cultivation, animal husbandry, finance and marketing. Private farmers are respected in Bartov for their ingenuity and leadership, and villagers rely on them for many food products. However, some villagers blame private farmers for destroying a well-functioning collective and causing unemployment. Village rituals provide a sense of community and confirm the centrality of agriculture to village life. Farmers are key figures in village rituals; they provide equipment for harvest ceremonies and butcher animals for weddings, birthdays and other life-cycle events.

Key words: restitution, village relations, ownership, wealthy differentials, status, reciprocity

ABSTRAKT: Článek přináší některé závěry zúčastněného pozorování, které v moravské vesnici Bartov (pseudonym) provedla americká antropoložka C. Vanderkar (viz též článek v ZE 1999, (1): 27–32). Třináctiměsíční výzkum přinesl řadu poznatků o vlivu transformace zemědělství a restitucí na život vesnice. Ve sledované obci hospodaří tři soukromí farmáři, kteří získali půdu restitucí. Dvě z rodin byly považovány za zámožné i před kolektivizací. První z nich je úspěšná, vlastní kolem 200 ha půdy, má ve vesnici vysoký status, jeden z jejích členů byl zvolen do parlamentu. Rodina je předmětem hrdosti i závidění. Druhá rodina byla násilně vystěhována jako kulacká a do vesnice se vrátila po 30 letech, vlastní 150 ha půdy. Nyní musí znovu budovat vazby ke komunitě. Není sice považována za úspěšnou, ale za zámožnou ano. Třetí rodina má pouze 26 ha, ale nyní je také počítána k zámožným. Bez ohledu na skutečnou nepříznivou finanční situaci hraje roli ve stanovisku veřejného mínění o značné možnosti rodiny především vlastnictví navrácené půdy i např. skutečnost, že rodina porazila dvě prasata na svatbu dcery. Na opačném příkladu autorka dokazuje, že za chudou rodinu je v Bartově považována taková, která půdu nevlastní, i když má dostatek finančních prostředků. Identita farmářů závisí nejen na vlastnictví půdy, ale také na kontinuitě jejich sounáležitosti s obcí. Statek, který byl po smrti majitelů prodán novým majitelům, je stále nazýván jménem původních majitelů. Obyvatelé vesnice s nelibostí pozorují nové aktivity, které se na něm realizují a rozlišují „přistěhovalce“ a starousedlíky. Proces restituce znamenal pro obyvatele vesnice také skutečnost, že půda pro restituce byla vyňata z družstva, to se zmenšilo a 20 % členů a zaměstnanců družstva ztratilo práci. Postoj vesničanů k novým farmářům je tím ovlivněn, i když někteří z nich nyní pracují pro soukromé farmáře. V Bartově je zřejmý obecný proces změny statusu farmářských rodin v komunitě – z pracovníků a zaměstnanců se stali majiteli a manažery. Svou novou nezávislost i odpovědnost v rozhodování silně pociťují. Navíc jsou nyní i zaměstnavateli pro několik spoluobčanů. Autorka pozorovala a zdokumentovala důsledky transformace a soukromého hospodaření pro každodenní způsoby života i zvyky rodin, postihující všechny členy rodiny. Všimá si některých rituálů, spojených např. se zabíjačkou. Za jeden z podstatných rysů vztahů ve vesnici považuje reciprocitu ve směně práce, zboží nebo služeb, která je vesničany oceňována. Jednostrannost („neoplácení“) je pociťována jako zdroj určitého napětí a nespokojenosti v obci. Článek ilustruje některé změny v chápání majetkové diferenciaci, statusu vlastníků farem a ve vesnických vztazích, řídících se reciprocitou. K těmto změnám dochází na vesnici v důsledku transformace zemědělství, privatizace a restituce půdy. Obecné trendy se promítají do každodenního života jednotlivých obcí, z nichž jedna byla objektem dlouhodobého antropologického výzkumu.

Klíčová slova: restituce, vztahy na vesnici, vlastnictví, majetkové rozdíly, status, reciprocita

INTRODUCTION

Based on a 13-month ethnographic study of a Czech village and over 20 months of research in the country in total, my dissertation explores the effects of the privatization of agriculture on familial and village life. My work focuses on families who decided to reclaim family lands in the restitution process and began to farm them privately. In my research, I examine the motivations of these families to farm and the effects of their decisions on household structure and community relations. Reconceptualizations of land ownership and contested meanings of agriculture were conveyed through verbal discourse and ritual. The transition in agriculture has critically influenced village social relations in that it reveals tensions in class inequality, affects social networks and creates social and economic obligations.

The background to my project is the restitution process. In 1991, the Czechoslovak government, as well as other East European governments, passed restitution laws enabling people to reclaim collectivized or confiscated land. These efforts were intended to make amends for past wrongs committed by the communist regime in the collectivization and dekulakization (or removal of wealthy peasants) processes. Private family farmers currently cultivate around 20% of agricultural land (Czech Ministry of Agriculture 1994).

METHODOLOGY

My research centers on the village of "Bartov" (a pseudonym)¹ in the region of southwestern Moravia in the Czech Republic. I lived in Bartov on a Fulbright Fellowship in 1997–98. During the year, I participated in and observed farming activities (including the daily maintenance of farms, harvest, and pig-killings), village gatherings (church services, school events, holidays, political discussions, and the village festival), and family celebrations (weddings, birthdays, funerals, name day celebrations). I also conducted in-depth interviews with private farmers and their families, collective farm workers, and older village residents. I returned to the village this year for two months with funding from the Nippon Foundation to gain an additional year's perspective.

RESEARCH FINDINGS

Gaining Entree

I met my first informant two days after my initial arrival in Bartov. On my way up the hill to the post

office, a woman carrying eggs asked me if I was living on the Doležal farm and whether I could deliver the eggs for her. I said slowly "Ne, bydlím u Kubešů" (No, I live at the Kubešovi's). Little did I know at that moment how fortuitous our meeting was. Not only did I have my first interview with her and her husband a few days later, but our little exchange at the top of the hill brought me instantaneously into the ideology and history of the community, and also increased my credibility as a new person and researcher in the village².

The woman, Mrs. Hudečková and I both fondly recall that encounter. She still laughs at my broken Czech at the time and I am forever thankful to her for greeting me, the stranger. In the dialogue, she asked me whether I was living on the Doležal farm. I replied that, no, I was staying at the ceramics studio with Mrs. Kubešová. Having great knowledge of the ceramics studio and the personalities that come and go to the village through that arena, she, of course, had assumed that I was staying with Mrs. Kubešová. I learned that day that folks in the village do not call the farm the Kubeš farm (as would be appropriate with Mrs. Kubešová as owner). Rather, people refer to it using the name of the previous owner, Doležal – an owner recognized as a solid member of the community and a landowner.

Villagers and newcomers

The Doležal family lived on the farm for generations. And typical for many rural families, the Doležalovi began to look for work outside the village after World War II. When land that had been collectivized was returned to the family in 1991 in the restitution process, only the elderly grandparents remained on the farm. When they passed away in late 1992, a grandson sold the farm to Mrs. Kubešová of Brno. She used her experience from working in the city and foreign funds (sent by a brother in Switzerland) to start a ceramics studio in Bartov. The land and home were relatively inexpensive for her.

The relationship between villagers and Mrs. Kubešová is not a good one. Villagers resent her presence and the disruption they claim students from her studio create. There are also rumors of drug use at the studio. Any young newcomer is distrusted as she is automatically assumed to be "one of them," a student from the studio. After the encounter with Mrs. Hudečková, I indicated that I lived "on the Doležal farm" (u Doležalů) when I was asked where I lived. This conveyed to villagers, unknowingly to me in the beginning of my stay, that I was tying myself into the history of the community, that I was identifying myself with the Doležal's, a "legitimate" member of the community and not Mrs. Kubešová, a newcomer from the city. My knowledge of the "true" name of the farm allowed me

¹ All identifying names of places and people have been changed to protect confidentiality.

² For a discussion regarding the role of a foreign cultural anthropologist as researcher, please see Vanderkar (1999). This article also highlights more extensively the methodology used in this research project.

to transcend time and space and connect myself solidly to the community. Without revealing any personal feelings about the studio, the villagers knew that I was not one of the students at the studio.

The issues brought forth in my encounter with Mrs. Hudečková are important in viewing the village community as a whole. The relationship between newcomers and families who have been in the community for generations was highlighted as well as the issue of landownership as a sign of solid standing within the community.

The role of landownership

I will first address the issue of land ownership and identity. Land ownership not only conveys a tie to the history and tradition of the village, but it also indicates wealth, or at least traditional views of wealth. In an interview, the mayor indicated that landowners are considered wealthy here. The more land a man owns, the more wealthy he is assumed to be. The mayor has only lived in the village for five years. Coming from the city he was not aware of the importance of land in this community. He learned quickly that families are considered poor if they do not own land. Land makes one self-sufficient and independent. The principal of the school, Mrs. Matějková, gave me a specific example. She told me about Jana, a student who is in constant need of extra funds for books, supplies and extra-ordinary school activities. Her family is considered poor. This summer, at the school camp, Jana was given a scholarship to help with the cost of the camp. Later that summer, the principal was confused and angered when Jana's family hired workers to start digging a swimming pool (something unknown in Bartov because of the expense). Mrs. Matějková explained that she had always heard that families were considered poor, by definition, because of their lack of land. Jana's family is an excellent example. They have no land and therefore are considered poor. The reality is, however, that her family is doing well financially. They can afford a swimming pool.

Another example of this paradigm involves one of the private farmers, the farmer with the smallest land holdings. The family has given me significant information about their financial status. They are suffering greatly from lowered sale prices for crops, high-interest loans and the need to purchase or repair expensive machinery yearly. Mrs. Pavlíková, the female head of the household, mentioned that the family hasn't made a profit in several years. Many villagers, however, have shared their view that this family is a wealthy one. They mentioned frequently that the family was able to have a "lavish" wedding for their daughter last year as they were able to serve food to 80 guests and killed two pigs for the occasion. In this case, land ownership constituted wealth in the eyes of the community regardless of actual financial situation.

The reappearance of village elites

The restitution of land in Bartov had reconstituted, albeit partially, former elites in the village. Three families in Bartov decided to farm privately in 1991. Two of the families (claiming 350 hectares or approximately 875 acres), were families considered to be wealthy before World War II.

One family reclaimed a significant portion of land, making them the greatest landowners in the village outside of the collective. This family, the Merlíčkovi's, inherited its land from an forefather who had worked for an earl during the Austro-Hungarian empire. As an employee of the earl, he was able to purchase lands cheaply during the first land reform after World War I. The family also owned a flour mill which was operated on the river just outside of the village until the 1940s. The mill was taken over by the Germans in World War II. Later it was collectivized and then torn down when a dam was built in the 1970s. Currently this family owns and cultivates over 200 hectares of land (or about 500 acres). They are doing well financially and are considered to have high status within the community. One member of this family was elected to parliament last year. Their success is a source of pride and envy for the community.

The second family with large land holdings returned to the village from a neighboring town after being absent for over 30 years. (They reclaimed 150 hectares of land – around 375 acres.) The Hašek family was forced to move in 1948 during the process of removing wealthy peasants (dekulakization). This family also ran a mill prior to World War II. They returned to the village strangers and had to reestablish networks within the community. Although villagers do not consider them successful with their farming, they are considered wealthy nevertheless.

The third family that is privately farming owns 26 hectares (or around 64 acres). Although they were not considered wealthy before World War II, as I discussed earlier, the Pavlíkovi's are considered by many to be wealthy now.

Effects of the restitution process

The decisions of these families to take their lands out of the cooperative greatly angered many community members. Now, after 40 years of wealth distribution, old feelings of envy and injustice are returning. One elderly woman exclaimed that because of the private farmers' greed, the state of agriculture in the village is "špatný" (or bad) and the village is suffering. Additionally debates over land ownership, such as Katherine Verdery (1996) describes in Romania, are also evident in the Czech Republic in that villagers often cannot agree on boundaries of pre-collectivized land. Previously, villagers relied on natural boundaries which have since changed or been altered. Lastly, as a result

of the restitution process, the collective farm has been downsized significantly and almost 100 agricultural workers (in a village of 500 inhabitants) have had to find new work. Several have taken the opportunity to learn new skills and have become construction workers, masons, and couriers. Others have created their own businesses or have been hired by the private farmers in the village. Many, however, are still struggling to find good work.

Decisions to privately farm not only changed the status of these families within the community, but also altered their identities in terms of their labor roles in the community and within their families. First, they went from being workers and employees to being owners, managers and employers. The largest landowning family employs about one dozen villagers. The farmer with the second largest land holdings employs three villagers. All three families claimed that the issue of ownership and the ability to make decisions regarding the use of their land and property were the central reasons they decided to reclaim family land and property. When I asked one farmer why he chose to reclaim this land, he said "You tell me, why should I let anyone else cultivate my land?" (Hašek 1998). Another farmer stated that he wanted to make decisions regarding how many animals he could slaughter in a year and what he could cultivate in his fields.

Second, changes in land ownership and the transformation of the collected farm affected the daily lives and habits of families. For example, the farmer with the smallest land holdings, Mr. Pavlík, decided to leave the collective in 1992 because of restructuring within the collective and fear of the instability of his job. Additionally, he felt an obligation to continue the tradition of private farming that his ancestors began more than two centuries ago. When he left the collective with his land and property, his change in occupation affected everyone within his family. His wife left her job at the village municipal office in order to contribute to the building of a private farm. His father, who was already long retired, began to assist in farm activities. The two daughters also were needed to feed and water livestock. The demands of a private family farm required that each family member be able to perform all tasks; however, most of the tasks on the farm are divided according to gender. Mrs. Pavlíková and the daughters began working with livestock for the first time in their lives; they are responsible for the care of the pigs, cattle, and rabbits. Mr. Pavlík primarily milks the cows, cleans stalls, tends to the fields and operates the machinery. His father helps at harvest time and during pig-killings.

Village rituals

The current transition in agriculture in the Czech Republic also involves new adaptive responses of villagers and changes in village social relations. Village

rituals provided a sense of community and pig-killings confirmed the centrality of agriculture to village life. Under communism, villagers had to receive permission from officials to kill pigs. Today pig-killings are enjoying a revival as people are now able to decide when and how many pigs they would like to kill. Pig-killings are generally performed in order to provide families with meat to last throughout the winter. However, many families kill pigs for weddings, birthdays and other family celebrations. Professional butchers or skilled farmers may be employed. Families which are not able to raise their own pigs rely on private farmers for their pork. These farming families are often hired to perform the *zabijačka* (or butchering).

Reciprocity

Cottagers (people who are usually from the neighboring towns or cities) and other villagers rely on an exchange of goods and services with the private farmers. Cottagers purchase meat, vegetables and crafts from farmers. Additionally, within the village, labor is often exchanged for goods or vice versa. For example, this fall, an elderly woman asked Mr. Pavlík, the farmer with the smallest land holdings, if he would use his combine in her fields during harvest. He complied and requested nothing in return. However, she insisted in helping during the Pavlík's potato harvest in September, despite her 80+ years. Another neighbor who requested the use of this family's tractor also helped the Pavlíks store hay in their loft. Even though this neighbor is not particularly liked by the family, his help and presence were tolerated as it ended his obligation to them. Open-ended obligation creates tension and dissatisfaction within the community. Růžena, a single woman of 65 years, does not have any family in Bartov. She does not have gas heating, a telephone, any form of transportation or any land except for the area around her house. She requires constant help in cutting firewood, shopping, going to doctor's appointments, and making telephone calls. Numerous villagers have told me that they pity her and try to help when they can, but that they find her disruptive and annoying. "She is like a child," a villager told me, "she only takes and takes and doesn't give anything back."

DISCUSSION

The role of agriculture in village social relations seems to be paramount. But is the transition in agriculture the cause of many of the changes outlined here, or rather are the changes in landownership part of a larger complex of changes which affect village relations? I assert that both are true. Hann contends that "property relations have changed with the spread of capitalism, a mode of production which promotes exclusive privately owned property in previously

unprecedented ways" (1998: 9). Using Hann's statement, the reintroduction of capitalism and more importantly, private property, has transformed relations. Whether the restitution of private lands was a result of capitalism or simply an attempt to "right past wrongs" of the communist regime, the action did create exclusive property rights, and rights to property have profoundly affected relationships in Bartov. Land ownership indicates wealth and standing within the community – a tie to the past, a common background. New landowners (or newcomers in general) are not considered part of the common past. Land ownership is now a real part of identity for villagers. In other words, past land ownership may have had some impact on social standing under the communist regime, however it did not have financial consequences and did not affect relationships of reciprocity³.

Issues of reciprocity are not new to scholarship on Eastern Europe. Throughout the communist regimes, the second economy served to provide resources and food-stuffs to people without direct access to such resources in the legal economy⁴. Garden plots were central to the life of the second economy in rural regions and were one of the main adaptive strategies of rural folks to the 'economy of shortage' (Kornai in Verdery 1991) – the circumstances which arose out of centralized control over the mode of production by socialist governments. Kideckel asserts that the second economy allowed people to supplement incomes in subsistence agriculture and industry and "gave access to key resources, exchange partners, and cultural objects considered necessary for a proper life" (1993: 126). Currently exchange relationships have taken on new forms. Economic theorists would argue that with capitalism, bartering and similar exchange relationships begin to disappear. This was not true in Bartov. I argue that reciprocity is just as important now as it was under communism. The relationships involved, however, have changed. In the past, villagers relied on workers in the collective farm for equipment or services, currently private farmers often fill that role. Private farmers, because of this new role, have gained status within the community.

CONCLUSION

In this paper, I have tried to illustrate the main changes in village and family relations in Bartov as a result of the privatization of agricultural lands. Landownership has created new wealth differentials whether perceived or real. Additionally, farming families have acquired different levels of status within the community which are often tied to wealth, but also involve the families' positions as owners and employers. Further, reciprocity in the village is central to village relations and for private farmers entails the exchange of labor, services and goods.

REFERENCES

- Czech Ministry of Agriculture (1994). Basic Principles of the Agricultural Policy of the Government of the Czech Republic up to 1995 and for a Further Period. Praha, Print&Lito Adore.
- Hann C. M. (ed.) (1998): Property Relations: Renewing the anthropological tradition. Cambridge, Cambridge University Press.
- Hašek J. (1998): Interview on 11/22/98. Bartov, Czech Republic.
- Kideckel D. A. (1993): The Solitude of Collectivism: Romanian Villagers to the Revolution and Beyond. Ithaca, Cornell University.
- Lampland M. (1991): Pigs Party Secretaries and Private Lives in Hungary. *American Ethnologist*, (18): 459–479.
- Vanderkar C. I. (1999): Agriculture in Transition: Perspectives from Cultural Anthropology. *Zem. Ekon.*, 45, (1): 27–32.
- Verdery K. M. (1991a): National Ideology Under Socialism. Identity and Cultural Politics in Ceausescu's Romania. Berkeley, Los Angeles & Oxford, University of California Press.
- Verdery K. (1996): What was Socialism, and What Comes Next? Princeton, Princeton University Press.

Arrived on 21st December 1999

Contact address:

Caroline I. Vanderkar, Doctoral Candidate, Department of Anthropology, 1218 University of Oregon, OR 97403, USA, e-mail: cvanderk@darkwing.uoregon.edu

³ This is true except perhaps for landowners of small garden plots. People with garden plots were able to trade or sell food stuffs.

⁴ Lampland (1991) proposes a definition of the second economy as an economy operating outside of the state sector.

INSTITUTE OF AGRICULTURAL AND FOOD INFORMATION

Slezská 7, 120 56 Praha 2, Czech Republic

Fax: (00422) 24 25 39 38

In this institute scientific journals dealing with the problems of agriculture and related sciences are published on behalf of the Czech Academy of Agricultural Sciences. The periodicals are published in the Czech or Slovak languages with long summaries in English or in English language with summaries in Czech or Slovak.

Subscription to these journals should be sent to the above-mentioned address.

Periodical	Number of issues per year
Rostlinná výroba (Plant Production)	12
Czech Journal of Animal Science (Živočišná výroba)	12
Veterinární medicína (Veterinary Medicine – Czech)	12
Zemědělská ekonomika (Agricultural Economics)	12
Journal of Forest Science	12
Research in Agricultural Engineering	4
Plant Protection Science (Ochrana rostlin)	4
Czech Journal of Genetics and Plant Breeding (Genetika a šlechtění)	4
Zahradnictví (Horticultural Science)	4
Czech Journal of Food Sciences (Potravinářské vědy)	6

PRAXE A PERSPEKTIVY ENDOGENNÍHO RURÁLNÍHO ROZVOJE

PRACTICE AND PERSPECTIVE OF ENDOGENOUS RURAL DEVELOPMENT

J. Šindlářová

Mendel University of Agriculture and Forestry, Brno, Czech Republic

ABSTRACT: The article gives a review of several studies that resulted from an international and interdisciplinary research project on rural development and that were published in the monograph *Born from Within: Practice and Perspectives of Endogenous Rural Development* (J.D. van der Ploeg and A. Long, Eds., Van Gorcum, Assen, 1994). The unifying principle of these inspiring studies is an emphasis on agriculture and locality, which are considered a great potential for rural development. The individual studies published in the monograph point out that the schematism of traditional research largely failed in attempt at describing varied and atypical phenomena of rural development. Heterogeneity of contemporary agriculture in Europe is considered a general principle: this inevitably results in that the data revealed in sociological studies are both heterogeneous and difficult to unambiguously interpret. In spite of that, several of the reviewed studies attempt to integrate current knowledge and to construct typologies (styles of farming, types of farmer households, etc.) What is very stimulating is an appeal addressed in the publication to the sociologists: they should respect the actors of the examined processes as partners rather than passive objects as of more traditional examinations. This approach is a natural corollary of the current understanding of rural development - several authors of these studies agree in that relationship between endogenous and exogenous development, as well as endogenous development itself, lack an exact theoretical concept. Rural sociology in cooperation with other disciplines, first of all, economy of agriculture, is thus understood as a mediator that may enhance prospects of the developmental processes success. The publication embodies over twenty case studies and theoretical and methodological articles that represent results of a great research project whose principal objectives were to revitalise and dynamise human resources in rural regions and to arrest their decline and desolation. Although specific conditions in the examined regions may be different, these objectives are considered also relevant for conditions in the Czech Republic.

Key words: rural development, exogenous and endogenous rural development, typology in rural sociology, sociological research

ABSTRAKT: Přehled se zabývá některými studiiemi exogenního a endogenního rurálního rozvoje, jejich typologií a možnostmi rurální sociologie při výzkumu. Analyzuje přitom publikace, shrnující výsledky mezinárodního a mezioborového výzkumu rurálního rozvoje.

Klíčová slova: rurální rozvoj, exogenní a endogenní rurální rozvoj, typologie v rurální sociologii, sociologický výzkum

ÚVOD

Časopis Zemědělská ekonomika přinesl již několik studií, týkajících se rurálního rozvoje. U nás i v zahraničí se jedná o problematiku, jejímž řešením se zabývá řada vědních oborů, mezi nimi na předním místě i sociologie venkova a zemědělství.

Aktuální otázkou současné doby se zabývá i publikace, vydaná v angličtině v rámci edice „European perspectives on rural development“ vydavatelství Van Gorcum (Assen, Nizozemsko). Tato edice se zaměřuje na příspěvky k vypracování strategií rurálního rozvoje, které by respektovaly heterogenost a specifičnost evropského osídlení venkovského prostoru. Redakční ra-

da edice pokládá za významná témata např. lokální iniciativy, potřebu udržitelného rozvoje, diverzity, problémy a perspektivy marginálních oblastí i nové reakce na současnou krizi zemědělství. Vydávání edice zahájily univerzity a výzkumné instituce, sdružené do spolku pro evropské rurální studie (CERES). Redakční rada i zmíněná publikace vycházejí z široké mezioborové spolupráce. Za klíčové pojmy pokládají „rurální sociologii“ a „zemědělskou ekonomiku“.

POPIS ANALYZOVANÉ PUBLIKACE

Editoři Jan Douwe van der Ploeg (profesor rurální sociologie ze Zemědělské univerzity Wageningen v Ni-

zozemsku) a Ann Long (psycholožka a výzkumná pracovníce z Bathu ve Velké Británii) sdružili více než dvacet autorů z různých zemí do publikace „Born in within: Practice and perspectives of endogenous rural development“ (Van Gorcum, Assen, Nizozemsko, 1994). První část obsahuje případové studie praxe endogenního i exogenního rozvoje (např. ze Španělska, Portugalska nebo Itálie), druhá část se zabývá perspektivami a vyhlídkami endogenního rozvoje – ani v této části kromě teorie a metodologie nechybí konkrétní aplikace.

Celá kniha je vlastně vyústěním jednoho z výzkumných projektů, které se v 90. letech soustředily na vypracování metodologických postupů při podpoře endogenního regionálního rozvoje v evropských zemích. Výzkumy vycházely z multidisciplinárního přístupu ke společným záměrům: diverzifikaci rurálních aktivit, valorizaci místních zdrojů a potenciálu, k respektování ekologického hlediska, k vytváření vztahů mezi různými ekonomickými aktéry. Autoři se shodují na nejpodstatnějším cíli – oživení a dynamizování lidských zdrojů a odvrácení tendencí ke zpustnutí rurálních regionů.

Výzkumy, které jsou základem publikovaných studií, jsou zaměřeny na několik zeměpisných oblastí a jejich formy zemědělství. Z metodologického hlediska můžeme hovořit o případových studiích, o využití kvalitativních metod výzkumu, ale i kvantitativních analýz, o obecnějších teoretických úvahách i o zobecněných nižší úrovně. Typickým jednotlivým rysem předložených studií je důraz na komponentu zemědělství v rámci rurálního rozvoje (na rozdíl od zdůrazňování venkovského prostoru při rurálním rozvoji) a snaha některých autorů dospět k určité typologii. Tak např. van der Ploeg se zaměřil na styly farmářství a Sarah Whatmore na typy farmářských domácností, ale hlavně na využití typologie v rurální sociologii vůbec.

DIVERZITA A ENDOGENNÍ RURÁLNÍ ROZVOJ

Tímto tématem se ve společné úvodní studii výše jmenované publikace zabývají oba editoři (Long A., Ploeg van der J.D., 1994 – pozn: v této studii opačné pořadí autorů než u redakce celé publikace).

Diverzitu (heterogenost) evropského zemědělství považují Ann Long a van der Ploeg za jeden z klíčových pojmů evropského zemědělství, na němž musí být založena koncepce rurálního rozvoje. Ta by měla respektovat odlišný sociální, ekonomický a historický vývoj jednotlivých území, odlišné klimatické, půdní a prostorové podmínky a řadu dalších faktorů. Diverzita podle autorů může být považována nejen za výsledek, vlastně pozůstatek minulosti, ale spíše také za velkou výzvu současné době.

Větší význam než všechna jmenovaná specifika vývoje však podle uvedených autorů jedné ze statí (Long, Ploeg van der 1994) hraje při vysvětlení diverzifikovanosti současného evropského zemědělství fakt, že „zemědělství je sociální konstrukce, tj. způsob, jakým je

zemědělská práce organizována, závisí významně na jejich aktérech“ (cit. d.: 1). Vysoce diverzifikovaná je zemědělská praxe proto, že aktéři používají různé strategie, různě reagují na trh a rozvoj technologií, mají různé interakce mezi svými postupy a mezi regionální, národní a nadnárodní politikou a intervencemi. Odlišný je i kulturní repertoár aktérů a jejich historické zkušenosti (např. s intervencemi do zemědělství). Toto je podstatné pro pochopení vlivu existujících lokálních zdrojů a potenciálů na ústřední pojem endogenního rozvoje a jeho různých vzorů.

Ploeg a Longová se kriticky vyslovují k rozšíření deterministického modelu, k němuž přispěl proces modernizace zemědělství v posledních dekadách. Příznačné je v této souvislosti zdůrazňování nutnosti externích zásahů, aby se „vyrovnala“ úroveň zemědělství a venkova vůbec s ostatními, hlavně industriálním sektorem, za kterým zemědělství stagnuje. Pod rozvojem zemědělství je chápána otevřenost farmářů inovacím, jejich přizpůsobení novým technologiím a globálnímu trhu. Podstatné rysy vývoje tedy souvisí s exogenním rozvojem za podpory různých vnějších činitelů a politiky. Modernizace podporovala existující rozdíly a vytvářela nové – rozdíl mezi „póly růstu“ a méně příznivými oblastmi se zákonitě zvyšoval. Důraz na exogenní rozvoj způsobil, že endogenní rozvoj je podceňován a že existuje v této oblasti značná nevědomost: endogennímu rozvoji je význam přisuzován většinou jen slovně, formálně, ale obecně se má za to, že nemůže prakticky řešit rurální a agrární otázky. Autoři se přimlouvají za jemné vyvážení interních a externích prvků rozvoje. „Externí“ elementy podle nich mohou být užitečné, pokud rozvíjejí lokální zdroje, lokální způsoby farmářství a lokální vzory endogenního rozvoje (cit. d.: 4). K úspěšnosti strategie endogenního rozvoje podle empirických zkušeností mohou přispět i analýzy heterogenosti a s ní souvisejících typů farmářství.

S tím souvisí pojetí Billa Slee, který se přimlouvá za vytváření „dobře podložené“ teorie endogenního rozvoje (well-grounded theory). Jako ekonom konstatuje, že jeho věda nedisponuje jasným vymezením teoretických kořenů pojmu „endogenní rozvoj“, přestože se v současnosti jedná o frekventovanou ideu. Táže se, zda ekonomická teorie selhala při identifikování tohoto pojmu, nebo zda snad endogenní rozvoj je pouhá iluze, která má čelit neúspěchu mnoha minulých rozvojových strategií (Slee 1994: 184). Nesouhlasí s tím, že někteří ekonomové zaměřují obecně růst a rozvoj a to většinou z důvodu obtížné měřitelnosti rozvoje (obsahujícího i sociální investice, udržitelnost a dlouhodobost růstu, kulturní cíle atd.)

Jinou diskutabilní otázkou podle B. Slee je, zda považovat rozvoj za konečný cíl, výsledek, nebo za proces – případně zda tento proces chápat jako aktivní nebo pasivní (kdo se podílí na procesu rozvoje a na druhé straně, kdo je objektem rozvoje).

Za velmi významný prvek zprostředkování rozvojového procesu považuje Slee (cit. d.: 188) lokální kulturu, která může být prostředkem obrany proti „kulturní-

mu imperialismu“ a uvádí příklad postupu rybářů ze severu Skotska, kteří navzdory předpokládanému vzoru „úpadku“ a zbláznění vytvořili prosperující rybářský průmysl. Ekonomové mají podle autora tendenci kulturní faktory podceňovat. Slee však zdůrazňuje význam respektování lokálních hodnot a dialogu mezi „rozvíjejícími“ aktéry a „rozvíjenými“ objekty úsilí jako podmínku úspěchu strategie (cit. d.: 188, 193).

V této souvislosti odkazujeme na obdobné závěry Lošťáka a Hudečkové na toto téma (Lošťák 1999, Hudečková 1998).

Pokud se týká přímo endogenního typu rozvoje, je Slee poněkud zdrženlivý: nepovažuje jej ani tak za koncepci s jasnými teoretickými kořeny, jako spíše za pohled na rurální rozvoj, podepřený silně hodnotovými soudy o žádoucích formách rozvoje (cit. d.: 191). Endogenní i exogenní rozvoj považuje za stejně závislé typy rozvoje, přičemž strategie endogenního rozvoje mohou pochopitelně vytvořit lepší příležitosti pro lokálně dané okolnosti rozvojového procesu (cit. d.: 194). Za principiální determinanty rozvoje však považuje Slee externí síly.

STYLY FARMAŘENÍ A RURÁLNÍ ROZVOJ

Za obsahové jádro publikace můžeme považovat rozsáhlou stať Jana Douwa van der Ploega (Ploeg 1994) o pojetí a metodologii typů farmaření ve spojení s analýzou jejich vztahu k trhu a technologiím. Autor se věnuje typologické metodě, zkoumá heterogenost „stylů farmaření“ a jejich souvislost s endogenním rozvojem.

Na základě empirického materiálu konstruuje několik diagramů, schematicky znázorňujících různé typy způsobu vedení farem, všimá si specifík marginálních rurálních oblastí a jejich vztahu k exogennímu nebo endogennímu typu rozvoje.

V této souvislosti van der Ploeg definuje ve své stati tzv. M-pozici (M = marginální), kde se farmářství opožděje v přijetí technologie. Prostřednictvím zásahů zvenku, podporou za pomoci různých fondů apod. se může farma dostat do tzv. V-pozice (V = vanguard – předvoj, avantgarda), což je tedy založeno na exogenním typu růstu. Tento postup souvisí s tím, že marginální oblasti často nabízejí na rozdíl od oblastí polů růstu výhody volného prostoru a čistých zdrojů ke zvyšování produkce. Výzkumy však ukázaly, že tato institucionální podpora přináší určité potíže – tento typ růstu není snadné udržet po delší dobu, navíc může přinášet některé vedlejší nežádoucí efekty (pro ochranu půdy a prostředí vůbec, pro zaměstnanost, pro vztahy mezi sektory hospodářství, pro možnosti turistiky apod.).

Jako třetí typ uvádí van der Ploeg na základě svých výzkumů v diagramu a komentáři tzv. A-pozici (A = alternativní), která je silně spojena s endogenním typem růstu. Definuje ji jako farmaření založené na cílené distanci pracovních a výrobních procesů od trhů

a technologií. Typické pro tuto pozici je relativně trvalé schéma reprodukce a dovednosti, které zajišťuje žádoucí sociální hodnoty i komodity (Ploeg 1994: 12–13).

Uvedený model je teprve třeba podrobněji prozkoumat. Zatím víme, že typy farem v tzv. A-pozici se často specializují na produkci vysoké kvality nebo ekologické produkty, vyžadující vysokou řemeslnou dovednost a zručnost bez možnosti bezprostřední aplikace nejnovějších technologií. Snahu po vysoké kvalitě přenášejí farmáři i na své další produkty a využívají přitom bohatých zkušeností z minulosti. Dokáží přitom vytvářet i potřebná nová a nezvyklá organizační schémata, což van der Ploeg dokumentuje příkladem farmářů z Portugalska (Trás-os-Montes). Ti zorganizovali nezvyklým způsobem společné strojní dojení pro celou vesnici, zlepšili přitom hygienickou úroveň produkce, vyškolili a zaměstnali přitom několik kvalifikovaných pracovníků, uvolnili časový režim farmářů. Vyhnutí se však obvyklému důsledku koncentrace výroby, vedoucí ke snížení počtu produkujících farem.

Za další typický rys farem v A-pozici (alternativní) považuje autor pluriaktivitu, mimozemědělské aktivity, jež však nejsou pouhým dodatkem k farmaření, ale jsou pro tento způsob farmaření podstatné a typické. Zemědělské a nezemědělské aktivity v rámci téže ekonomické jednotky (většinou rodiny) jsou ve vzájemném vztahu a působí na sebe synergicky.

S identifikováním vzoru farmaření spojuje Ploeg některé výzkumné problémy. Jedním z nich je nestabilita uplatňovaných vzorů v průběhu času, jiným je možnost uplatnění různých logik farmaření (vzorů) v jednom odvětví produkce (např. mléčné). Pokud nemá výzkumník dospět k beznadějněmu a zmatenému empiricismu, musí podle autora hledat klasifikaci používaných vzorů a aktivit ve spojení mezi minulostí, přítomností a budoucností, to znamená s přihlédnutím k průběhu aktivit v čase, ale také ve spojení mezi aktéry farmaření a jejich okolím. Tyto vzory pak umožní formulovat smysluplné trendy stagnace nebo exogenního a endogenního rozvoje rurálních oblastí (cit. d.: 15–16).

Strategicky organizovaný tok aktivit v čase závisí ve značné míře na aktérovi. Ploeg považuje vytváření a rozvoj vzorů farmaření za kriticky závislé na cílově orientovaném strategickém chování lidí, kteří pracují na farmách. Jedná se o sociální koordinaci řady úkolů pracovních procesů na farmě. Centrálním prvkem tohoto strategického chování je podle autora vymezení pozice vůči trhu a nabídce technologií (Ploeg, cit. d.: 17).

Ve shodě se zakladatelem zemědělské sociologie ve Wageningen profesorem Hofsteem podtrhuje van der Ploeg ve své studii význam kultury a lokality v podobě „lokálních kulturních vzorů“ pro formování stylů (typů) farmářství. V poválečném období dochází k velkým změnám jak vzorů, tak typů farmářství.

Přesto trvají některé podstatné prvky, obsažené již v Hofsteemově koncepci. „Farmařské styly“ dosud představují specifickou jednotu diskurzu i praxe, duševní i manuální práce (na rozdíl od jiných oborů), mají zvláštní způsob organizace procesu produkce a předsta-

ují zvláštní spojení ekonomických, sociálních, ekologických, politických i technologických dimenzí, které na sebe navzájem působí uvnitř dané vícerozměrné jednotky (Ploeg, cit. d.: 18).

Farmáři mají k dispozici značně rozsáhlý kulturní repertoár ke zvládnutí svých strategických cílů. Mohou uplatnit jednání a vyjednávání s aktéry, předvídaní jejich názorů a aktivit, proměňování názorů, udržování „šedé zóny“ mezi farmou a okolními institucemi, vytváření zmatku, dezinformování ostatních atd. Farmáři dokáží podle Ploega vhodným způsobem používat uvedených prvků a reagovat na situaci – opět ve shodě s lokálními vzory komunikace a se specifickou kulturou. Díky nevhodnému způsobu shrmažďování, kategorizace a interpretace dat jsou však tyto prvky endogenního rozvoje podhodnoceny a řada z nich se podle autorových výzkumů vůbec v datech neobjeví (navíc je nedostatečně zachycen i např. počet farem uvedeného alternativního typu A). Potřebné údaje nelze odvozovat z jednorozměrných existujících souborů dat, ale měly by být založeny na pečlivé znalosti různorodosti, existující v odvětví zemědělství (Ploeg, cit. d.: 25).

Van der Ploeg uzavírá svou studii konstatováním relevantnosti kategorie endogenního rurálního rozvoje. Nepovažuje jej za umělou konstrukci vědců, ale ani za „deus ex machina“. Je přesvědčen, že pečlivou empirickou analýzou heterogenosti marginalizovaných rurálních oblastí je možno identifikovat endogenní rozvoj jako empirický fenomén (Ploeg, cit.: 26). Endogenní rozvoj podle něj není ani chaos, ani přežitek archaické formy výroby, ale vzniká strategickou akcí aktérů. Jejich sociální sítě a vzory komunikace znamenají, že se jedná o sociálně zprostředkované jednání, a tak dochází k různým stylům zemědělského hospodaření. Studium těchto typů znamená v rurální sociologii návrat k empirické realitě a její hlubší pochopení.

TYOLOGIE V RURÁLNÍ SOCIOLOGII

V rurální sociologii je však obecně nesnadné srovnávat různá typologická schémata (Whatmore 1994), jednak samozřejmě proto, že objekty a použití typologií se značně liší v závislosti na použitém konceptu, jednak proto, že tyto různé koncepty nejsou ve „vědeckém“ diskursu považovány za stejně legitimní.

V rurální sociologii se používají typologie často pro odlišení sociálně ekonomické charakteristiky zkoumané jednotky, jako je např. farmářská domácnost, způsob užívání půdy, typ vlastnických vztahů apod. Typologie také můžeme členit podle toho, jak jsou konstruovány z hlediska pojetí a vysvětlování sociálních jevů. S. Whatmore (1994) uvádí tři základní epistemologické rámce – pozitivistický, realistický a hermeneutický, s nimiž jsou spojeny základní typologie. Rozdíly souvisí se vztahem mezi pozorováním (empirický rámec), reprezentací (zkušenostní rámec) a teorií (vysvětlování).

Nejčastěji vycházela typologie v rurální sociologii podle tohoto členění z pozitivismu. Typologie obsahuje

klasifikaci vztahů mezi pozorovanými charakteristikami jednotek analýzy (např. velikost farmy vyjádřena výměrou nebo obratem podniku) a mezi vzory chování pracovníků farmy (např. jejich ochota přijímat nové technologie).

Další dva rámce podle Whatmoreové se snaží tvořit alternativy k předešlému. Realistickou typologii můžeme podle ní považovat za „vztahovou“ – hledá vzorce pro vztahy mezi studovaným objektem a jeho strukturálním kontextem. Autorka v tomto rámci vypracovala v minulosti ideální typy farmářského podnikání (Whatmore 1994: 34). Základem je extenzivní výzkumná práce při získávání dat a neortodoxní přístup k výzkumu.

Hermeneutický přístup klade v této typologii důraz na lidského aktéra – vychází z toho, že člověk připisuje okolnímu světu významy a podle nich jedná. Autorka tak konstruovala typy farmářů podle jejich vztahu ke krajině (Whatmore 1994: 34). Tato typologie je také označena jako „zkušenostní“ typologie. Za příklad hermeneutického přístupu k typologii považuje Whatmore pojetí „stylů farmaření“ van der Ploega.

S. Whatmore navrhuje v rámci uvedené typologie rozpracovat ještě některé otázky, např. vztah mezi tím, co zkoumaní respondenti o sobě říkají a co dělají. Odvolává se přitom na Giddensovo pojetí rozdílu mezi „diskurzivním“ a „praktickým“ vědomím: „Jako kdokoli jiný i farmáři vytvářejí vyprávění (narratives) nebo příběhy, jejichž prostřednictvím dávají pro sebe i pro ostatní smysl událostem a zkušenostem“ (Whatmore 1994: 34), samozřejmě i s ohledem na autoritu vyprávěcího i složení publika, takže táž událost může být pojata v jiném kontextu velmi odlišně. Autorita vyprávěče příběhu souvisí i s mocenskými vztahy ve farmářské domácnosti – např. vzhledem k pohlaví a generační příslušnosti vyprávěče. Vyprávění je často ohroženo nekvalifikovaným převedením do analytické „pravdy“.

Realistické a hermeneutické přístupy se podle S. Whatmoreové mohou lépe uplatnit při dodržení některých metodologických předpokladů: za jeden z nich pokládá analyzování farmy jako základní jednotky, a to i v případě, že není v soukromém vlastnictví. Jiným předpokladem je sledovat farmaření v širším rámci a vztazích mezi lokálním a globálním, rurálním a urbánním, producentem a spotřebitelem, a to proto, aby endogenní rozvoj nebyl omezen na roztržitěnou sérii oddělených a nesouvisících geografických území (Whatmore 1994: 37).

Podle autorky mohou kritičtí rurální sociologové přispět k tomu, aby se zájmy „marginalizovaných“ zemědělců promítly do politických opatření. Navrhuje za tím účelem usilovat o vědecké legitimizování a institucionalizování alternativních výzkumných metod a úžeji spolupracovat se zemědělskými službami a osvětou, s farmářskými organizacemi a státními agenturami, podílejícími se na snaze o rurální rozvoj. Uvedený závěr je zřejmě možné považovat za relevantní pro rurální sociologii i v širším měřítku a odlišných podmínkách, než které autorka analyzovala.

ZÁVĚR

Autoři zmíněného sborníku studií o rurálním rozvoji se vesměs snaží překonat určitý dualismus schematického zpracování tradičních výzkumů a uvědomují si velká rizika standardizace získaných dat i možné omyly ve vyvozených závěrech, zvláště pokud se jedná o projevy endogenního rurálního rozvoje. Přiznačným a pro nás inspirativním rysem přístupu autorů je respekt k různorodosti a obtížnosti výkladu zjištěných faktů, ale také respekt a partnerský vztah vzhledem k aktérům sledovaných dějů i určitý optimismus a víra ve vnitřní rozvojový potenciál zemědělství při jeho adaptaci na nové obtížné podmínky. Tyto podmínky jsou většinou chápány jako výzva k hledání nových forem farmaření, k využití nezemědělských aktivit i ke hledání nových schémat vztahu farmářů k trhu a technologiím. Rurální sociologie se svými výzkumy je (ve spolupráci zvláště se zemědělskou ekonomikou a dalšími vědami) jedním z prostředníků ke zvýšení šancí rozvojového procesu.

LITERATURA

Hudečková H. (1998): Rurální rozvoj: Zahraniční zkušenosti. *Zem. Ekon.*, 44, (1): 19–20.

- Long A., Ploeg van der J.D. (1994): Endogenous development: Practices and perspectives. In: Ploeg van der J.D., Long A. (eds.): *Born from within*, Assen: 1–6.
- Lošťák M. (1999): Projekty rozvoje venkova a jejich realizace (Pohled z hlediska transakčních nákladů a sociologie). *Zem. Ekon.*, 45, (3): 101–107.
- Ploeg van der J. D. (1994): Styles of farming: An introductory note on concepts and methodology. In: Ploeg van der J. D., Long A. (eds.): *Born from within*. Assen: 7–30.
- Ploeg van der J. D., Long A. (eds.) (1994): *Born from within. Practice and perspectives of endogenous rural development*. Van Gorcum, Assen, The Netherlands: 298 pp.
- Slee B. (1994): Theoretical aspects of the study of endogenous development. In: Ploeg van der J. D., Long A. (eds.): *Born from within*, Assen: 184–194.
- Šindlářová J. (1999): Current opinions on rural development. Abstract + paper. 5th International meeting, Vlasina.
- Whatmore S. (1994): Farm household strategies and styles of farming: Assessing the utility of farm typologies. In: Ploeg van der J. D., Long A. (eds.): *Born from within*, Assen: 34–37.

Došlo 13. 9. 1999

Kontaktní adresa:

PhDr. Jana Šindlářová, Mendelova zemědělská a lesnická univerzita, Ústav humanitních věd, Zemědělská 1, 613 00 Brno, Česká republika, tel. +420 5 4513 2071, fax +420 5 4513 2926, e-mail: sindlar@mendelu.cz

ÚSTAV ZEMĚDĚLSKÝCH A POTRAVINÁŘSKÝCH INFORMACÍ

Ústřední zemědělská a lesnická knihovna (ÚZLK)

Slezská 7, 120 56 Praha 2, tel.: 02/24 25 79 39, fax: 02/24 25 39 38

Máte zájem o pravidelné sledování nejčerstvějších informací ze zahraničních odborných časopisů?

Tento požadavek Vám rádi splníme, objednáte-li si naši informační reprografickou službu „Obsahy zahraničních časopisů“ a články typu „Current Contents“.

Vyberete-li si z každoročně aktualizovaného **Seznamu časopisů objednaných do fondu ÚZLK** sledování nejzajímavějších časopisů z Vašeho oboru, zašleme Vám nejprve kopie obsahů nejčerstvějších čísel časopisů a na základě výběru kopie požadovaných článků.

Chtěli bychom Vás také upozornit na další reprografickou službu ÚZLK, a to na poskytování kopií článků z knih a časopisů, které jsou ve fondu ÚZLK. Požadavky na tyto kopie můžete uplatňovat v průběhu celého roku na formulářích „Objednávka reprografické práce“, které si můžete objednat v Technickém ústředí knihoven, Solniční 12, 601 74 Brno, pod katalog. č. TÚK 138-0.

Veškeré další informace a objednávky na reprografické služby včetně Vašich připomínek Vám poskytneme na adrese:

Ústřední zemědělská a lesnická knihovna – ÚZPI

Odd. reproslužeb

Slezská 7, 120 56 Praha 2

Poštovní schránka 39

Telefonické dotazy: 02/24 25 79 39, linka 329, 421 nebo 306

HUNGARIAN ETHNIC MINORITY AND SLOVAK RURAL AREAS

MAĎARSKÁ ETNICKÁ MINORITA A SLOVENSKÝ VIDIEK

S. Buchta

Ministry of Construction and Regional Development, Bratislava, Slovak Republic

ABSTRACT: The contribution is oriented at the analysis of Hungarian ethnic minority in the south Slovak regions, with a special orientation at their position in the labour market. In 1998, approx. 570 ths of Hungarian nationality citizens lived in 16 Southern districts of the Slovak Republic. By August 31, 1999, there were registered 66,687 unemployed citizens of Hungarian nationality, what represented 13.1% of the total unemployed in Slovakia. From the economically active Hungarian minority population, this amounted to 23.23 %, what means that almost every forth economically active citizen of Hungarian nationality was unemployed. The analysed districts are typical, from the labour market point of view, by the high percentage of long-term unemployment, of registered unemployed with basic education and high percentage of agrar unemployment, on the other side also by a low share of unemployment benefit receivers in the total number of unemployed in the given region. The high unemployment level in the analysed districts is influenced namely by the production drop in industry and construction and by the long-term recession in agriculture. The majority of the districts analysed has allocated to the area of border regions with a high share in the total unemployment as well as with a high unemployment rate measured from the total of the economically active population of Hungarian nationality (i.e. with a high gross as well as net ethnic unemployment). The presented rural districts showed under-average values of fiscal potential (cumulated income taxes of natural and legal bodies), with low average wages and low purchasing power of the population and they belonged among the classical labour exporters into other regions. Agrar character of the regions mentioned is documented by the above-average number of individual farmers per 1 economically active inhabitant of the district, namely where the large-scale forms of agricultural primary production have broken down. These regions are still connected with agriculture, even if the intensity of this connection decreases. All these indicators point out the less-favoured economic position of the regions, which often lead to social isolation of the relevant ethnic and sometimes even to resignation for the activities and values of the majority society.

Key words: gross and net ethnic unemployment, structural characteristics of Hungarian ethnic minority, labour market, regional typology of unemployment, social connections of Hungarian ethnic, rural regions

ABSTRAKT: Práca sa zaoberá analýzou maďarskej etnickej minority v regiónoch južného Slovenska s osobitným zameraním na ich postavenie na trhu práce. V roku 1998 žilo v Slovenskej republike cca 570 tis. občanov maďarskej národnosti v 16 južných okresoch. K 31. 8. 1999 bolo 66 687 evidovaných nezamestnaných občanov maďarskej národnosti, to predstavovalo 13,1 % z celkového počtu nezamestnaných na Slovensku. Z ekonomicky aktívnej populácie maďarskej menšiny v SR to bolo až 23,23 %, to znamená, že takmer každý štvrtý praceschopný občan maďarskej národnosti bol nezamestnaný. Analyzované okresy sú z hľadiska politiky trhu práce typické vysokým podielom dlhodobej nezamestnanosti, vysokým podielom evidovaných nezamestnaných so základným vzdelaním, vysokým podielom agrárnej nezamestnanosti a naopak nízkym podielom poberateľov podpory v nezamestnanosti z celkového počtu nezamestnaných v príslušnom regióne. Vysoká miera nezamestnanosti v analyzovaných okresoch je ovplyvňovaná predovšetkým poklesom výroby v priemysle a stavebníctve a dlhodobou recesiou v poľnohospodárstve. Prevažná väčšina analyzovaných okresov sa alokovala do oblasti pohraničných regiónov s vysokým podielom z celkovej nezamestnanosti a súčasne i vysokou mierou nezamestnanosti meranou z ekonomicky aktívneho obyvateľstva maďarskej národnosti (tzn. s vysokou hrubou i čistou etnickou nezamestnanosťou). Prezentované vidiecke regióny vykazovali podpriemerné hodnoty daňového potenciálu (kumulované dane z príjmov fyzických i právnických osôb), s nízkymi priemernými mzdami a slabou kúpnu silou obyvateľstva a patrili ku klasickým vývozcom pracovnej sily do iných regiónov. Agrárny charakter uvedených regiónov dokumentuje nadpriemerný počet súkromne hospodáriacich roľníkov v prepočte na jedného ekonomicky aktívneho obyvateľa okresu, najmä tam, kde sa rozpadli hromadné formy poľnohospodárskej prvovýroby. Tieto regióny sú stále spojené s poľnohospodárstvom, aj keď intenzita tohoto spojenia sa znižuje. Všetky tieto ukazatele naznačujú hospodársku znevýhodnenosť týchto regiónov, ktorá často vedie k sociálnej izolácii tohoto etnika a niekedy i k rezignácii na aktivity a hodnoty majoritnej spoločnosti.

Kľúčové slová: hrubá a čistá etnická nezamestnanosť, štrukturálne charakteristiky maďarskej etnickej minority, trh práce, regionálna typológia nezamestnanosti, sociálne súvislosti maďarského etnika, vidiecke regióny

INTRODUCTION

In 1998, there were app. 570 000 citizens with Hungarian nationality living in Slovak Republic which means, that nearly every tenth citizen of Slovakia was Hungarian. Majority of them (93.2%) lives in 16 southern Slovak districts. According to National Labour Office, there were 58,555 unemployed citizens with Hungarian nationality registered until 30. 6. 1999. This number is slightly underestimated, as not all registered unemployed proclaimed their Hungarian nationality. This data worked out 11.80% from all registered unemployed in Slovakia. If we take economically active population with Hungarian nationality in Slovakia, it worked out 20.39%, and it means that every fifth economically active citizen with Hungarian nationality was unemployed. Thus, the rate of unemployment of the rest registered unemployed worked out 16.80% by 30. 6. 1999.

Until 31. 8. 1999 the number of registered unemployed citizens with Hungarian nationality cyclically raised up to 66,687 persons and it worked out 13.11% from all registered unemployed in Slovakia (every eight registered unemployed in Slovakia was Hungarian). This data worked out 23.23% from economically active population of Hungarian minority, and it means that nearly every fourth economically active citizen with Hungarian nationality was unemployed. For comparison – by 31. 8. 1999 the rate of unemployment of citizen with Slovak nationality was 17.49% (of economically active population with Slovak nationality without other nationalities and ethnica), and it means that every sixth economically active citizen with Slo-

vak nationality was unemployed (in contrast to citizens with Hungarian nationality – every fourth unemployed). The unemployment to citizens with Hungarian nationality is significantly higher than within citizens with Slovak nationality because of structural handicaps of workforce and their concentration to economically disadvantaged areas.

The number of registered unemployed citizens with Hungarian nationality was 57,863 persons in 16 southern districts, where Hungarian minority mostly lives (98.8% of all unemployed citizens with Hungarian nationality in Slovakia). In these districts, there were 172,487 registered unemployed until 30. 6. 1999, and it worked out 34.78% of all unemployed in Slovakia. Every third registered unemployed in Slovakia originated in those districts, thus, cumulating of overall unemployment was particularly high there. This high rate of unemployment was multiplied first and foremost by enormously high unemployment within citizens with Romany nationality. The unemployment within this group was almost 50% of all Romany population in these districts.

REGIONAL ASPECTS OF LABOUR MARKET POLICY

Prevailing majority of analysed regions was located to border regions with high net and gross ethnic unemployment. Economic regional potential was measured by means of their tax potential (cumulating of income taxes of physical and legal entities). All presented regions reached subnormal values of this indi-

I. Registered unemployed with Hungarian nationality and their share in respective districts (30. 6. 1999)

District	EN with Hungarian nationality (share on overall EN – ethnic unemployment brutto) (in %)	Rate of unemployment within citizens with Hungarian nationality (share on EAO of Hungarian nationality in respective district – ethnic unemployment netto) (in %)	Share of citizens with Hungarian nationality in respective district (in %)
Dunajská Streda	84.46	18.47	87.2
Komárno	72.43	20.08	72.2
Nové Zámky	42.28	21.13	41.5
Lučenec	41.26	34.29	33.8
Galanta	39.72	15.27	41.3
Šaľa	35.79	16.77	40.2
Trebišov	35.15	33.44	33.0
Rimavská Sobota	34.69	28.43	44.1
Rožňava	32.11	30.70	35.2
Levice	28.62	21.99	31.6
Revúca	26.95	38.17	25.9
Senec	21.97	6.07	24.4
Veľký Krtíš	20.27	19.73	30.7
Košice-okolie	8.95	13.71	16.4
Michalovce	8.73	19.01	13.3
Nitra	5.98	10.74	8.2

Source: National Labour Office, Office of Statistics SR, own calculation

cator showing their very weak tax potential. Those districts also showed subnormal commutation from other districts, low average wages and weak purchasing power. On the other side, those districts showed their agricultural character expressed by number of economically active persons per one independent farmer, mainly in the areas, where previous mass forms of agriculture collapsed. All this indicates economic disadvantage of analysed regions with remarkable impact on negative social relations of Hungarian ethnic minority in Slovakia.

The highest number of citizens with Hungarian nationality lives in districts of Dunajská Streda (87.2%), Komárno (72.2%), Rimavská Sobota (44.1%), Nové Zámky (41.5%), Galanta (41.3%) and Šaľa (40.2%). Ethnic unemployment gross (share of registered unemployed citizens with Hungarian nationality in overall unemployment) is very similar to shares of those citizens in the respective district (see Table I). But this analogy is not valid concerning ethnic unemployment net (rate of unemployment within citizens with Hungarian nationality of economically active citizens with Hungarian nationality in the respective region), as in districts of Revúca, Rožňava, Rimavská Sobota, Lučenec and Trebišov, this high rate of ethnic unemployment netto is multiplied by high share of registered unemployed with Romany nationality.

In all analysed districts, there can be seen high shares above average of registered unemployed with elementary education, or non-educated. The exception belongs to district of Nitra, which is saturated mainly by graduates from Slovak University of Agriculture, and district of Senec, which became satellite region of Bratislava.

The share of long-term unemployment (more than 1 year) exceeds Slovak average in 12 districts. Particularly in districts of Revúca, Veľký Krtíš and Michalovce, this share goes beyond 50% and it means that every second registered unemployed is in tally of labour office more than 1 year.

Long-term unemployment is in these areas caused not only by insufficient economic infrastructure, lower economic power of those regions, but also by substantial space and migration rigidity of these persons, inflexibility of labour market, unfavourable socio-profession structure and sometimes also by subjective unwillingness to reintegrate into the labour market.

Segmentation of the labour market is in these marginal regions multiplied also by congested social risk on the labour market (certain social groups of workers face a higher risk of dismissal, long-term unemployment, and they are being pushed out to marginal income and status groups, etc.). These social risks often tie to certain socio-demographic structures. Access to paid job is closed for significant part of this population and that leads to subjective rationalisation and legalisation of other incomes. Thus, due to lack of financial means, they look for all possible ways of gaining the finances.

This phenomenon is more dangerous when the number of registered unemployed grows, because it enhances the assumptions for its social reflection and thus for its mass dissemination.

Regarding the lack of job vacancies, in these regions there is a lower chance to allocate registered unemployed into the labour market. This disharmony is not the main weakness of the labour market, but a remarkable shortcoming is also weak dynamic of job creation. The lack of financial means and present possibilities to implement tools of active labour market policy cannot represent deciding and moving power of job creation. The basic accelerator with catalytic effect must consist in so-called *big employment policy*, based on coherent and internally consistent economic policy (including sectional policies, change in support transfer philosophy, passable financial flows, improvement of loan conditions for company sector, improving the information channels etc.).

On the other side in analysed regions (mainly with agricultural character), the problems connected with restructuring and transformation of agriculture and all economy were automatically reflected into conspicuous sectional and territorial changes. These changes were reflected not only into reduction of employment, but also into changed requirement for job vacancies, so into territorial distribution of paid jobs, too. The structure of labour demand was also substantially changed.

Typical characteristic of structural unemployment is the persistent disproportion between qualification structure of labour supply and qualification structure of labour demand on the labour market. In concerned regions, there is evidently higher unemployment among workers with low qualification, which cannot be fully absorbed by labour market. Some social groups are very often apart from working and social positions providing the assurance of employment, sufficient income level and stability, working satisfaction and acceptable social status.

Weak industrial infrastructure can be seen also from the fact, that in the analysed region, the share of registered unemployed from the tertiary sector prevails – the exceptions are districts of Lučenec, Galanta and Šaľa, where in structure of registered unemployed persons from secondary sector prevail. At the same time, it is clear, that in the case of Galanta and Šaľa, there is a high share of unemployed previously commuting to Bratislava in all registered unemployed.

The share of persons on the unemployment benefits exceeded Slovak average only in 4 districts (Senec, Galanta, Dunajská Streda and Nitra), it means that in these districts there were more persons on unemployment benefits than the average in Slovakia. In 6 districts, average amount of unemployment benefit exceeded the average in Slovakia. These data confirm low average incomes of those social groups and low price of labour typical in these regions.

High rate of unemployment in analysed districts is influenced mostly by the decline of industrial pro-

II. Regional breakdown of unemployment rate of citizens with Hungarian nationality

Share of registered unemployed citizens with Hungarian nationality in overall unemployment (ethnic unemployment brutto) High +	Rate of unemployment of citizens with Hungarian nationality from economically active citizens with Hungarian nationality in respective district (ethnic unemployment netto)		
	High +	Low - Komárno, Nové Zámky, Lučenec, Trebišov, Rimavská Sobota, Rožňava, Levice, Revúca, Veľký Krtíš ++ Michalovce - +	Dunajská Streda, Galanta, Šafa, Senec +- Košice-okolie, Nitra --
	Low -		

duction, decline of mining activity (in districts of Rožňava, Veľký Krtíš and Revúca), construction industry and agriculture. Long-term primary and secondary insolvency of companies, deficiency of financial means, weak purchasing power of population deteriorates the already difficult situation in these regions. Except for these aspects, also other negative factors operate here:

- low educational level
- high share of Romany population
- long-term recession of agriculture
- stagnation of construction
- insufficient and inappropriate industrial structure
- overall incapacity of infrastructure
- inappropriate road and railway network
- lack of good and advisable regional projects, etc.

From this regional characteristics it is clear, that these regions are definitely economically disadvantaged, negatively affected not only by structural changes, but also by unfavourable educational structure, low incomes, migration rigidity, and remarkable social marginalisation. Also environment creating specific cultural and social isolation from social networks of main social stream is characteristic here (Table II).

We aggregated all 16 districts (relevant regions) into dichotomic table, where we compared the share of registered unemployed citizens with Hungarian nationality in the overall unemployment (ethnic unemployment gross) and the rate of unemployment of citizens with Hungarian nationality from economically active citizens with Hungarian nationality in the respective district (ethnic unemployment net).

Prevailing majority of these districts (9) is located in the regions with **high** share on overall unemployment and at the same time with **high** unemployment rate measured from economically active population with Hungarian nationality (high ethnic unemployment gross and net). All these districts border with Hungary. The worst situation of those citizens has shown in the district of Lučenec, where registered unemployed with Hungarian nationality created 41.3% from all unemployed in this district and every third (34.3%) economically active citizen with Hungarian nationality was unemployed. Very bad situation has shown also in the districts of Trebišov, Rimavská Sobota, Rožňava and Revúca. These periphery border regions have insufficient economic infrastructure with high share of

agricultural population mostly affected by transformation changes. Return of these persons into the labour market will be very difficult and problematic from the long-term view.

The second biggest aggregated group (4 districts) were regions with **high** share of registered unemployed citizens with Hungarian nationality in overall unemployment (high share of ethnic unemployment gross), and relatively **low** share of registered unemployed citizens with Hungarian nationality in economically active citizens belonging to this minority (low share of ethnic unemployment net - lower than the Slovak average - 20.39%). These districts are near Bratislava with high mobility towards this metropolitan centre. Closeness of Bratislava with its high absorption explains the relatively low share of ethnic unemployment net, but also this determinant cannot eliminate high unemployment of Hungarian minority (in context of overall unemployment). Certain exceptionality can be found in Šafa, where the dominant employer position occupies chemical industry (Duslo and its daughter companies).

The third group of regions with **low** share of registered unemployed citizens with Hungarian nationality in overall unemployment (low share of ethnic unemployment gross), and **high** share of registered unemployed citizens with Hungarian nationality in economically active citizens belonging to this minority (high share of ethnic unemployment net) includes the district of Michalovce. This situation is caused mainly by high unemployment and bad social structure of citizens of Hungarian minority in southern part of district (agricultural population with insufficient qualification and bad socio-demographic structure). It indicates not overall, but rather micro-regional problems of Hungarian minority in this district.

In the last group of regions, with **low** share of registered unemployed citizens with Hungarian nationality in overall unemployment (low share of ethnic unemployment gross), and **low** share of registered unemployed citizens with Hungarian nationality in economically active citizens belonging to this minority (low share of ethnic unemployment net), there are two districts placed: Košice-okolie and Nitra. Only one of them - Košice-okolie - is a border district, both are strongly oriented to agriculture with relatively big city centre. The presence of strong urbanised centre indica-

tes positive possibilities of absorbing workforce from rural areas and certain signs of increased dynamics in job creation.

SOCIAL RELATIONS OF HUNGARIAN MINORITY IN SLOVAKIA

The economic power of analysed regions (measured by their tax potential) is indicated by the fact that none of them achieves the Slovak average. Nitra is the only exception – its tax potential comes very close to Slovak average, but in the case of other districts, tax potential reaches definitely values under average. These values rather show economic weakness of those regions. The lowest tax potential has shown in the districts of Trebišov (74th place among districts in Slovakia), Veľký Krtíš (68th place) and Rožňava (67th place).

In the analysed districts, there was out-coming working mobility prevailing and on the other side, in-coming mobility was very weak in those regions. Certain exceptions can be found in the districts of Senec, Michalovce, Šaľa and Nové Zámky. It is caused mainly by the movement of workforce from previous districts (before new territorial structure of Slovakia), with certain natural catchment areas, certain specific character of satellites of Senec, where mostly workforce from Bratislava region's districts commutes. In general, the analysed regions showed subnormal commutation from other districts and on the other side, they belong to exporters of workforce to the other regions. It means that territorial out-coming mobility highly prevails here.

Only employees in Senec districts exceeded the Slovak average salary, but here the strong working connection to Bratislava can be found. If we take no account to Senec, then the average wage in these regions ranged from 75% (Trebišov) up to 99% (Šaľa) of the Slovak average wage.³⁷ The growth of average wage in these regions is substantially lower than in urbanised regions, and this trend deepens the regional wage discussion. This is also reflected in purchasing power of population in these regions.

The fact, that in the analysed regions the number of economically active citizens per one independent farmer is far above average, confirms the agricultural character of the analysed regions. The most favourable proportion can be found in the districts of Rimavská Sobota (35,6 economically active citizens per 1 independent farmer), Trebišov and Dunajská Streda. The worst proportion showed in the districts of Nitra, Revúca and Rožňava. The private entrepreneurs concentrated to these regions with relatively favourable conditions for agriculture, at the same time in the regions, where previous mass forms of agriculture collapsed.

Majority of these regions (the exception is Nitra, Nové Zámky, Komárno and Lučenec) belongs to rural areas according to the OECD criteria, where more than

50% of rural population lives. Employment in those rural areas declined significantly and in some regions the rate of unemployment is extremely high. The problematic character of those regions is not influenced only by the insufficiently developed infrastructure with mono-structural production character and decline of agriculture, but also by low degree of human capital connected mainly with low educational level. Therefore, all those regions become the target regions of support strategies aiming at increasing the competitiveness, improving their rural economy and supporting the human resources development.

Analysed regions are always being connected with agriculture, although the intensity of these connections decreases. Regarding the shock method of lowering the employment in agriculture and low re-qualification ability of these persons, the process of their re-integration to the labour market becomes very slow. Unequal position of those persons in the labour market comes from their lower applicability in the labour market. Moreover, loss of working motivation, preferring combination of unemployment benefits with home activities and black jobs can be assumed.

Significant majority of rural population in these disadvantaged regions becomes problematic group in the labour market. The consequences of complicated return to the labour market result into the creation of certain problems of social groups with very complicated possibility of their social integration into the transparent and controlled society. This group of rural population wholly lost its interest to work, or this interest can be seen, but regarding the social and working instability of these workers, they are being dismissed after short time, or they leave voluntarily. Thus, they create the army of long-term and permanently problematic citizens, dependent on occasional jobs, unemployment benefits, social benefits often with presence of socially deviating phenomena.

CONCLUSION

Rapid increase of self-supply activities in rural areas naturally reacts to the decreased purchasing power of rural population, enables its self-realisation, and meaningfully fulfils its spare time. In the environment, where prevailing population orients to these activities, strong effect of social reflection is created. This effect of social reflection pulls into those activities also persons, which would not have been interested in those activities in other environment and atmosphere.

The indicated problem is not only the problem ethno-demographic, but also politic to a certain degree. Every tenth Slovak citizen with Hungarian nationality lives outside the territory of its ethnic. Development of ethnic identities directly ties to the level of modernisation of society. Hungarian minority living in Slovakia is the elongation of the nation living in the neighbouring country. The solution of differences between na-

tional division and state borders in Central European continent (especially in post-communist countries) represents very a sensitive problem, which very often politically explodes.

Freedom, given to unprepared society without any proclaimed long-term programme, exploded into plurality of unrestrained ideas, where also not always optimal, responsible and rational platforms had been forced. This rough and reckless fight forced to society its own winning ideas and put the dogma of democracy and freedom above understanding, responsibility and sometimes morals, too. In a new, transforming society, a lot of rural inhabitants cannot cope with freedom, because it brings fear of everything new and strange. New freedom is connected with profound feeling of uncertainty, helplessness, doubts and relative isolation. The main problem of post-communistic inhabitants represents frustration of people caused by bad economic situation on one side, and traumatic loss of old protection (mostly employment), shock from own responsibility and gained freedom on the other side. This fear, feeling of uncertainty, exclusion and disappointment look for the compensation in various social group identities and prejudices. One of the most effective ways to get rid of the fear is to become aggressive (Fromm). These people have not got accustomed to their freedom yet. Especially the population in the most disadvantaged regions was the worst affected.

The loss of employment becomes the source of lost social contacts in this population, or it can lead to interruption of other contacts. These people very often fall to passive life tragedies together with prolongation of their unemployment. Social isolation of the unemployed from majority (employed) population becomes stronger mainly in these economically disadvantaged regions, or micro-regions, where mass unemployment arises. Thus, unemployed people do not live surrounded by employed persons, but they are surrounded by people with a similar destiny.

Indicated social groups of the population in these regions get to the position of social exclusion. Characteristic signs of social exclusion are: unstable working career, low income (or dependence on social benefits),

low status in society, deformed consumer patterns, decreased individual and group aspirations, complicated access to education and health care, limited social contacts etc. Finally, it means limitations of possibilities to fulfil the obligations and apply the rights coming from the status of citizen. This behaviour is mostly realised by:

- limitation of manoeuvring space, access to social activities and development of skills required by those activities (e.g. education)
- loss of motivation to participate in activities of wider society, seclusion to own subculture.

This situation often carries the character of social isolation, which can be shown as tension between social objectives and values of society, impossibility to reach these objectives legally and consequently their resignation to the activities and values of society. And this is an insupportable situation from the long-term view. Therefore, it is inevitable not only to monitor and analyse this situation, but first and foremost to find a solution.

REFERENCES

- Buchta S. (1999): Ekonomická sila vidieckych regiónov a politika trhu práce na Slovensku. *Zem. Ekon.*, 45, (11): 491–504.
- Korec P., Lauko V., Tolmáči L., Zubriczký G., Mičietová E. (1977): *Kraje a okresy Slovenska*. Q 111, Bratislava.
- Schwarz J. (1999): Vidiecke regióny a mobilita pracovnej sily – stav, možnosti, tendencie. *Zem. Ekon.*, 45, (11): 511–518.
- Dane z príjmov fyzických a právnických osôb za rok 1998 podľa regiónov SR (1999). Ústredné daňové riaditeľstvo SR.
- Vybrané údaje o regiónoch v SR (1999). 2/1999, ŠÚ SR Bratislava.
- Základné štatistické ukazovatele o trhu práce v SR (1999). NÚP Bratislava.
- Zamestnanci a priemerné mesačné mzdy za 1.–2. štvrťrok 1999 (1999). ŠÚ SR Bratislava.

Arrived on 19th December 1999

Contact address:

PhDr. Stanislav Buchta, CSc., Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja SR, Špitálska 8, 816 44 Bratislava, Slovenská republika, e-mail: buchta@build.gov.sk, tel. +421 7 5975 3817

THE ROOTS OF RURAL IDENTITY

KOŘENY VENKOVSKÉ IDENTITY

S. G. Totelecan

Institute of Socio-Human Research, Romanian Academy, Branch of Cluj, Romania

ABSTRACT: When scientific researchers draw some explanations about different types of phenomena that take place in our world, most of the time we can see a gap between the way of seeing reality by the ones who live it and the ones who analyse it. In opposition to this way of thinking, based on scientific stereotypes and not "realities" (that many authors from social field named "orthodox paradigm"), we chose an alternative way, that is to let the subject inside the field to tell us his story, not to judge him, eventually try to learn something from his experience of life. Following these issues, the next step was to find some areas where this principle can function, some fragments of the reality where we can hear the versions about world from the people who "construct" that world. We found this space in Apuseni Mountains, a specific part of Romania, full of traditions, sensitive at all potential changes, with a great mobility in thoughts but at the same time anchored in eternity. Our multiple "invasion" of that "sacred" space was a conquest of rediscovering what we named "the soul of communities", a pure living space that remains indifferent to the changes of the social system which took place in Romania along the time. This paper will evoke that corner of the world.

Key words: soul of communities, identity, traditionalism, rural space, neighbourhoods

ABSTRAKT: Článek pojednává o problematice rurální identity v současném Rumunsku, které prošlo a prochází řadou obrovských proměn generovaných až už přirozeným vývojem nebo politicko-ideologickými tlaky. Proto se článek zamýšlí nad otázkou a nad úlohou rurální identity v období takových proměn a dokumentuje ji na případě venkovského života v Západních (Apusenských) horách. Tamní existující identitu autor přibližuje na případě definování se různých skupin místního obyvatelstva. Tyto skupiny (autor se následně výrazněji soustředí pouze na jednu z nich, mezi kterou prováděl výzkum – Motziové) se nazývají (a nazývají i sami sebe) podle oblasti v horách (i jejich nadmořské výšky), ve které žijí. Významné místo v práci zaujímá koncept sousedství, který ve sledované oblasti není úzce spojen s prostorovou blízkostí, ale spíše se zvyky, a výrazně se tak projevuje a je sledovatelný v průběhu přechodových rituálů jako jsou svatba či smrt, popřípadě v období různých venkovských slavností. Prostřednictvím konceptu sousedství propojeného se sociálními sítěmi a rolí místních vůdců autor přibližuje charakter ducha sledovaných komunit, založeného na primárních sociálních vazbách. Autor si je vědom skutečnosti, že když vědci mluví o různých jevech, které mají své místo v současném světě, lze často spatřovat rozpor mezi nazíráním reality těmi, kteří v ní žijí, a těmi, kteří ji analyzují. V opozici k tomuto způsobu uvažování, založenému na vědeckých stereotypy, a ne na „realitách“ (tento způsob uvažování je v sociálních vědách někdy nazýván ortodoxním paradigmatickým) zvolil autor alternativní způsob uvažování, to jest nechat vyprávět jedince uvnitř sledovaného objektu jejich příběhy. Autor nehodlá soudit a posuzovat tyto lidi a jejich příběhy, ale spíše se snaží naučit a poznat něco z jejich životní zkušenosti. Aby mohl být tento přístup naplněn, hledal autor oblast, v níž by tento princip mohl fungovat. Takovou oblast, jako fragment reality, kde můžeme slyšet různé verze o světě od lidí, kteří takto „konstruují“ svůj svět, našel autor v prostoru Západních hor. Jedná se o specifickou část Rumunska, která je plná tradic, ale zároveň je velice citlivá ke všem potenciálním změnám. V této oblasti lze zaznamenat velkou pohyblivost a těkavost myšlenek, ale zároveň i čas ukotvený ve věčnosti. Autorovy časté „invaze“ do tohoto „posvátného“ prostoru rezultovaly v „dobyty“ zjištění, které nazval „duchem komunity“. Čistý žitý prostor zde zůstává indiferentní ke změnám sociálního systému, k němuž v Rumunsku dochází.

Klíčová slova: duch komunity, identita, tradicionalismus, venkovský prostor, sousedství

INTRODUCTION

On the background of a structural disaggregation of the Romanian society, there are less and less those who think that there is the slightest chance to create a breach big enough in the dumb movement "around the tail" in which we are active participants for quite a long time now. What concerns us, we think that "salvation", if

we may call it that way, cannot come but subsequent to the consolidation of an authentic community spirit, on which to build but on the basis of other principles than those profoundly individualistic.

In an absolutely perverse way, the socialism with a Romanian face ("the golden epoch") attempted to solve this issue, failing lamentably, unfortunately after a long period of time. The community conscience could not

consolidate on an ideological background (though that one was left-sided) just as now it cannot build up, on politics apparently center-right.

Then, in good faith, we may ask ourselves whether there were the benefits of democracy that brought up along individualism and not an obscure one but rather more neo-protestant than in its country of origin, should we not think that the community formulas, promoted by certain authors, need revision?

On such basis we endeavored to "search" for such human communities closer to Tönnies' *gemeinschaft*, communities from which we may "learn" how to build the "community soul" but especially how this is "put to work".

THE REGION OF THE "MOTI"

The delimitation drawn along time between the area of the Apuseni Mountains and the County of the Moti are of a mere speculative character, the areas being in fact one and the same, present in two aspects: the objective (administrative) one and the subjective (identity) one, respectively, both tributary to the type of research carried out in this ecosystem. As extremely numerous authors recognize it, the region of the Moti merges into that of the Apuseni Mountains¹.

The area of the Apuseni Mountains remains almost always the support for the deployment of an entire statistical arsenal, meant to illustrate the special problems that the inhabitants of this rural area have to face. From elements of demographic character that describe the area depopulation phenomenon (see table I) to issues related to the quality of life, with special stress on the subsistence character of agrarian economy practised in the Apuseni Mountains, all the data allow the shaping of the area image that meets exactly the "canons" issued by the various international institutions and organisations with reference to the subdeveloped regions. Of course, this dimension must not be neglected but it is just one of the methods of scientific research, with the flaws already described in literature (Hamdi, Goethert 1997). For the sake of a complementary approach but not only that, in what follows, we will concentrate on the "sensitivity" of this area, on the people that live here, on the Region of the Moti as a spring of tradition and identity.

With reference to the population of the heights of the Apuseni Mountains, we may notice two phases: one of the youth of human life, characterized by the advance to the heights, a process during which the massive reaches a maximum of population for the

I. Population from Romania and Apuseni region by residence

Population by 1992 census	Residence		
	areas	count	%
Total population	in Romania	22 810 035	100.00
	in Apuseni	494 588	2.16
Urban	in Romania	12 392 692	54.33
	in Apuseni	100 352	20.29
Rural	in Romania	10 417 343	45.67
	in Apuseni	394 236	79.71

Apuseni Mountains have 0.81% urban space from entire urban space of Romania and 3.78% rural space from entire rural space.

possibilities it may offer, and a second phase when the population is forced to desert the mountain and find elsewhere resources of existence (Apolzan 1944: 13) – a state of fact noticed already during the 30's (The population of the Apuseni Mountains is declining. With it goes a clean part of the soul of our people /Stanca 1939: 8/). This issue remained unsolved until present time.

The literature makes the difference between three categories: *motzi*, *tzopi* and *mocani*, belonging to the same human type – the mountaineers – people of the peaks and of the unknown paths, brothers of the mountain, broken away from it and integrated to its inflexible reality, made of stone. Denotatively, these labels show the area location of those people, expressing the altitude (high, medium, low) at which they live together. The Motzi are those of the Abrud rural district (the Alba County). The Tzopi are those of the Compeni rural district. The Mocani form the rest of the population of the Apuseni Mountains, down to its feet (Sava 1939: 51).

On the other hand, even if tributary to the area, the identity of the group is not confused with the geographical region, the "name" and not the region having the right of preemption; the motzi are inhabitants of the Apuseni and not those living in the Apuseni are motzi. The feeling of "we" has been built for a long time now, the result of an extremely hard life, of tough living conditions "that made them alike". Their anchoring into history, "the motz remained unflinched to fulfill his duty, guardian to the mountains forming an unbeaten fortress, thinking to a better, richer and happier future for his nephews and grand-nephews" (Stanca 1939: 8), one not exactly favorable for the development of our nation, determined an alienation with respect to "any influence of the authorities that passed over them".

¹ The administrative structure of the Apuseni Mountains:

1. County of Alba: three cities (Abrud, Campeni and Zlatna) and 34 big villages ("comune").

2. County of Arad: Sebis city and 26 "comune".

3. County of Bihor: five cities (Alesd, Beius, Stei – Dr. P. Groza, Nucet and Vascau) and 30 "comune".

4. County of Cluj: Huedin city and 18 "comune".

5. County of Hunedoara: Brad city and 24 "comune".

6. County of Salaj: 5 "comune".

This terrible seclusion allowed in exchange the development of a special community solidarity. Though it seems a paradox, one cannot live isolated on the mountain (despite the natural isolation), the idea of community manifesting itself in times of feasts and in times of grief. "Life does not make you live like this, it is impossible not to turn to your neighbor, even if you like him or not. This happens with issues related to your household but with anything else"². This special type of organic solidarity (in Durkheim's words) is built on what we called the institution of the neighbourhood. Without a written framework of rules (see the similar German variant, the *Nachbarschaft*), but "raised" on a special customs basis, the neighbourhood is the binder that keeps the community together.

Though at a first glance we would be tempted to believe that neighbourhood, as an institution of the social space, is superposed on a limited territory, of a relatively reduced extent at the level of the physical space, things are not at all like this. In the mountain areas, the idea of neighbours is not indispensably limited to those in the immediate vicinity (only next door neighbours, for example) for the simple reason that proximity implies a considerable distance (physical) that exists between people ("We are still neighbours at two kilometers away"³), shown extremely convincing by the priest of the Marisel village: "You can eat bread till your neighbour".

The neighbourhood limits, and when we say that we mean its extension in space are "moved" permanently according to the re-positioning of those "belonging" to the neighbourhood in the physical space. Who are the neighbours can be seen with a special accuracy from the diptych read at funerals, where, after the relatives, the neighbours are mentioned no matter if they live in the village or in other parts of the country. Such a social network does not have a pure formal existence, but it exercises a special pressure on relationships between persons, the reprimand or quite on the contrary, the praise of a certain member of the community having a special weight in the economy of social relations. ("Collective morals catches with people. This is formed within the family in the first place"⁴.)

The efficiency of this mechanism can be seen following the position of the local leaders within the community. Accustomed to an extremely well consolidated status of the informal leaders ("We know even now when we go to a village whom must we speak to, to have an influence over the others"), our surprise was all the bigger when we found out that a similar position is enjoyed also by the formal leaders.

Never will the local community of this region choose someone that has nothing to say within the community, never will it allow the access of someone that does not meet the "informal" terms to be nominated leader. Symptomatic, in this respect, is the confession of one of these leaders: "The political affiliation with us, is not sensed as it is in a town. We are united by our common interests, and that is, to do something in this commune. Generally, we don't need too much propaganda because people help. If there is a cause for which the community needs gathering, they will gather at any time. Not those political (causes), but those which are necessary to the village. The community of action exists because otherwise we couldn't have done what we did. People are not affected by the proximity of the city. People are different, those living on plains; milder, more envious, more selfish, everyone just for himself. Here (in Râșca) they are more helpful, more kind hearted. Those mountains and the hardness of life make people be kinder. And I think that in the end, this is established within the genetic framework of everyone."

Could it be the passage of the private space to the area of the public one a possible solution with a view to the recreation of a true community spirit that may allow a change for the better of the Romanian rural? Probably yes, under certain conditions, at least in what concerns this specific area, things happen that way. In a rudimentary way, based on primary social relationships, the communities of the Apuseni Mountains do nothing else but put to practice, just as they know, public debates, those megalogs (Etzioni 1996) seen in the literature of recent years.

Without stressing very much the rational side of behavioral deeds, most of the times, explaining their attitudes through the prism of the emotions, of the affective ("You are not indifferent whether you feel good at work or when the round dance starts, or you cannot feel good as long as there is a hothead of tension. Then the neighbours prefer to be in harmony") at the empirical level people realize that in the end, social communication is essential to solve the issues they have to deal with, ("you cannot even consider barricading into a strict space, though there are fences") even if this takes place of a fortuitous manner, being guided by the economical necessities ("the inhabitants of the neighbouring groves help each other with the works of the soil, meet down the valley at the mill and up the mountain with the cattle or in the forest") by necessities of a spiritual nature ("the need to communicate between them is manifested by evening sittings, games, alpenhorn and flute singing which tunes wipe out distances and bring souls together. Between far away groves, meetings happen at church"), or of an adminis-

2 Interview with Mr. Văta - teacher, 4 July 1998, village of Marisel.

3 Interview with a worker from Râșca village.

4 Interview with Mr. Major of Râșca.

trative character related to the mayor's office and school (Apolzan 1944: 12).

CONCLUSION: THE FUTURE OF THE ROMANIAN RURAL SPACE

The permanent search for the untying spells, for the destruction the myths of "the world beyond", of the area outside the village borders (*extra muros*), a space non-centered and unlimited (undecided), non-cultivated (*locus in-cultus*) non-cultural, uninhabited and disorderly, in one word, non-cosmic, chaotic (Oisteanu 1998: 159) was a constant of the Romanian peasant preoccupation, especially of the one living in the Apuseni Mountains.

That special place where one could taste "eternity", the Romanian village, became today a space where the daily turmoil to secure the necessities of life is almost on the verge of "killing" the last moments of transcendence. During the past, life in the rural was extremely difficult, nevertheless people knew how to find solutions to their problems, but today, probably due to a major crisis related to the loss of the ancestral identity, the peasant is transforming into a ruralized townsman, overwhelmed by his problems, but living in a totally different environment which functions relatively according to other rules. This state of facts, this anguish has as a result the alienation, stronger and stronger, from everything that means peasant like.

These things will finally settle down. As the urbanization will eventually take place, sooner or later, with half measures, there is proof to that the immense number of people that left the villages and went to town where, inevitably, they got accustomed to the urban life.

The question which we have to ask ourselves, everyone, is: do we wish to preserve the rural, durable and magnificent, just as we had always known it or let things evolve, let the kitsch replace tradition? This question under the form of "either, or" may be asked as long as there still are Romanian areas that meet the first requirement. As we have already seen, the ancho-

ring in customs, in traditions, of the inhabitants of the Apuseni Mountains does not mean anti-modernism, at least not in the spirit or to the letter of what we understand by this concept. And we may position this region, as the majority of the Romanian space, at least economically, without the risk of error, into "antefordism", as it is necessary the lapse of a long period of time (with substantial changes) until we may say that modernism, post-modernism eventually, settled in the Apuseni under this aspect also. What concerns the human capital of the region, structured on the ancestral models of living together, not only that this could, but it functions without problems within the canons of the late modernism.

The re-capitalization of the perennial structures of the human sociability may be the solution that will allow the rebirth of the Romanian rural.

REFERENCES

- Apolzan L. (1944): Sate - crânguri din Munții Apuseni. Observații asupra așezărilor sociale, Craiova, Ed. Ramuri, p. 13.
- Etzioni A. (1996): The new golden rule: community and morality in a democratic society. New York, Basic Books.
- Hamdi N., Goethert R. (1997): Action Planning for Cities. A Guide for Community Practice. Chichester, John Wiley & Sons.
- Oisteanu A. (1998) (ed.): II-a revăzută și adăugită. *Mytos & Logos: Studii și eseuri de antropologie culturală*, București, Ed. Nemira, p. 159.
- Paraschivescu M. R. (1938): Oameni și așezări - din Țara Moților și a Basarabiei. Fundația Culturală Regală "Principele Carol", p. 20.
- Sava J. (1939): Problema salvării moților din mizeria trecutului. In: *Rev. Societatea de mâine*, anul XVI, Aprilie-Iunie, nr. 2, București, p. 51.
- Stanca D. (1939): Chestiunea sanitară a Munților Apuseni. In: *Rev. Societatea de mâine*, anul XVI, Ianuarie-Martie, nr. 1, București, p. 8.

Arrived on 31st March 2000

Contact address:

Silviu G. Totelecan, Institute of Socio-Human Research, Romanian Academy, Branch of Cluj, Napoca 11 3400 Cluj-Napoca, Romania, Tel. +40 64 192 783, e-mail: silviu.totelecan@usa.net

MIREILLE, UNE BOVARY PROVENÇALE?

MIREILLE, PROVENSÁLSKÁ PANÍ BOVARYOVÁ?

T. Martinet

Göteborgs Universitet, maj 1994, p. 40–54

Tato recenze je zároveň doplňkem statě věnované studiu profesních drah zemědělských aktérů. Dříve než se budeme seznamovat se studií francouzské sociální antropoložky T. Martinet o jihofrancouzské farmářce Mireille, ráda bych uvedla, že metodologický přístup zkoumání životních drah, který autorka použila, byl opakovaně užíván (a dnes prochází svou renesancí) právě při studiu populace venkovanů a rolníků. A to proto, že tyto sociální skupiny prožívají ve stále více se urbanizujícím a industrializujícím prostředí hluboké změny tím prudší, pokud byly trajektorie příslušníků těchto skupin spojeny se stěhováním do měst či zaujetím pracovních míst v dělnických povoláních. Takto se venkované a rolníci stávali neobyčejnými (zajímavými) případy při obvyčejnosti jejich každodenního života. Také připomínám, že klasické dílo W. I. Thomase a F. Znanieckého „Polský sedlák v Evropě v Americe“ (1918–1920) napovídá již svým názvem, že studování (prostřednictvím jejich dopisů) byli zemědělci a jejich rodiny, které z Polska přesídlily do USA, aby tam založily farmy a hospodařily. Přesněji řečeno, zájem autorů směřoval do procesu sociální adaptace těchto přesídlenců. Studie, které se v posledním období (od 70. let) věnují venkovské a zemědělské populaci v rámci renesance výzkumu životních drah, často propojují sociologický se sociálně antropologickým, sociolingvistickým nebo historickým pohledem. V Evropě je najdeme především u Poláků (v rámci projektu Sisyphus – Sociologické studie), Italů (F. Ferrarotti, N. Revelli), Francouzů a Švýcarů (G. Barbichon, D. Bertaux, M. Burgos, M. Catani, T. Martinet, F. Zonabend).

„Mireille, provensálská paní Bovaryová?“ – takto je nazývána jedna ze dvou studií autorky T. Martinet, souhrnně publikovaných pod názvem „Podívejme se na to, co je skryté“ s doplněním v podtitulu „Variace na téma víry“. Ne víry v Boha, ale víry v mnohem širším smyslu toho slova, jako věrohodnosti-přijatého náhledu na svět, který člověk potřebuje mít, aby se v něm orientoval, přičemž sociologa i sociálního antropologa zajímá především sociální lidský svět a postavení jedince ve strukturované společnosti těch druhých lidí, majících k němu nějaký vztah. Od vzniku sociologie je pokládána otázka o sociální ovlivněnosti (záměrně nevolím termín determinace) jedincova chování a jednání. Jinak

řečeno o vztahu mezi jedincem (individuem) a společností (strukturou). V uvažované studii vystupuje „víra“ jako „hybatel, původce kolektivního života“, tedy fenomén sociální kvality, povahy, ale pozorovatelný prostřednictvím chování a jednání jednotlivce. Autorka uvádí, že navazuje především na francouzského antropologa a sociologa M. Mause ve smyslu jeho poukazování na roli takto pojaté víry pro fungování a účinky kouzelného, magického.

První ze dvou studií je věnována tomu, jak výbuch v jedné venkovské továrně na střelný prach vyvolal v důsledku kolektivního názoru (víry) změnu v pojmání tamních dělníků – z obvyčejných lidí se stali hrdinové – vojáci. Pro nás je velice zajímavá druhá studie, o jihofrancouzské ženě – farmářce, procházející během svého života změnou, kterou můžeme nazývat sociálním vzestupem. Vzestup je stimulován její vírou, že patří do určité vrstvy francouzské společnosti, střední třídy, ačkoliv její původ ji zařazuje do nižší třídy. Realizovaný efekt – sociální vzestup by nemohl proběhnout, kdyby „v této víře“ nepřijala vkus, příznačný pro tu třídu, ke které se vztahuje. Jak si dále ukážeme, individuální naplňování jejího života vykazuje svár mezi sociálním původem a zvolenou metou, tak jak se projevuje v jejím jednání.

Oba studované případy pocházejí a jsou podloženy dlouhodobým terénním sledováním v jednom kraji, v Provenči. A to proto, že tento kraj je typický bohatou etnicitou. Napřed to byli původně sezónní dělníci z Alp, kteří přicházeli, usazovali se a dnes tvoří početnou skupinu venkovských průmyslových dělníků v Provenči. Později to byly skupiny původem z jiných středomořských zemí – italské, španělské, řecké, arménské, severoafrické. Ti první jmenovaní se již víceméně integrovali, ti druzí ještě ne. A zažívají znatelné potíže při svém usazování v regionu. Střetávají se s rasismem, který o generaci dříve zakoušeli ti, co přišli jako první. Životní dráha Mireille, kterou budeme spolu s autorkou studie sledovat, je tímto imigrantstvím bohatě poznamenána. Její otec patřil k přišedším z Alp, její muž je italského původu, jeden z největších přátel je Tunisán. V tomto regionu najdeme také velkou socioekonomickou diferenciaci obyvatel. Problematika s tím související je neméně aktuální a dotýká se zejm-

na dělnických (první ze dvou studií se týká dělníků, většinou alpského původu) a zemědělských rodin (námí sledovaný případ).

Teoretický koncept, k němuž se autorka přibíhá, pochází z pera P. Bourdieua, který ji inspiruje natolik, že (jak sama uvádí) cestu, kterou on otevřel, chce následovat. P. Bourdieu, žák Foucaultů a Althusserův, začal své vědecké práce v Alžírsku studiem reprodukce symbolického kapitálu (získávání a udržování úcty a sociální důvěryhodnosti) v tradiční společnosti, u etnické skupiny Kabylů. Jeho stěžejní práce však pocházejí ze studia moderně uspořádané společnosti (zejména francouzské) a jsou zaměřeny k problematice sociální reprodukce velkých sociálních skupin, tříd. Hlavním východiskem je, že „každý systém individuálních dispozic je určitou strukturální variantou mezi jinými, a vyjadřuje jedinečnost pozice individua uvnitř dané třídy a životní dráhy“. Tuto citaci autorka přejímá z Bourdieuy studie „Praktický smysl“ (z roku 1980, u nás nepeloženo). Pro zmíněný systém individuálních dispozic, vázaný na pozici v hierarchizované struktuře společnosti, nachází P. Bourdieu označení „habitus“.

Autorka studie „Mireille, provensálská paní Bovaryová“, inspirována P. Bourdieuem, se táže po jejím habitu. Nachází tendence, typické pro vkus střední třídy, který P. Bourdieu charakterizuje jako „dobrou kulturní vůli“ (touhu, přání vyrovnat se s vyšší třídou, která tvoří a ovládá tzv. dominantní kulturu a jejíž vkus Bourdieu nazývá „přáním odlišovat se“). Přes projevenou vůli vyrovnat se s dominantní kulturou nachází autorka v Mireillině chování a jednání řadu momentů svědčících o sklonu odchýlovat se od ní (neboť nezná formy této kultury, „není v ní doma“). Na jedné straně Mireille, která přijala „víru“ střední vrstvy (ačkoli její původ svědčí o zařazení do nižší vrstvy), dokazuje svými aktivitami, že do této vrstvy (již) patří, dělá také řadu věcí způsobem, který vkusu střední vrstvy odpovídá. Svědčí to o neosvojených hodnotách, vkládaných okolnímu světu (právě tou společenskou vrstvou, ve které se Mireille vidí) a neosvojených praktikách (tj. běžném jednání dle praktického smyslu) daného sociálního pole.

Ženu, kterou autorka takto podrobila svému sledování, znala dlouho, dvanáct let. Seznámila se s ní na přelomu 70. a 80. let, když v Provinci prováděla jiný výzkum a Mireille se tehdy stala osobou, která ji seznámila s místními zvyky, rody a osobami. Již tehdy mezi nimi vznikla důvěra dostatečná k tomu, že se z nich staly přítelkyně, a autorka tudíž trávil neděle v její rodině, znala nejen její rodinné příslušníky, ale také spolupracovníky, přátele a domácí návštěvníky. Pozorovala ji v jejím přirozeném sociálním prostředí, Mireille ji vyprávěla o svém dětství a dalších událostech svého života, které se staly předtím, než se poznaly. Autorka se zmiňuje také o tom, že ačkoli ona a Mireille mají zcela zjevně velké rozdíly co do sociokulturního postavení, vzájemně důvěře velmi pomohla podobnost biologického a demografického charakteru (pohlaví, věk, visáž, tělesná váha) a to jako

prvotní potence vzniku oboustranné důvěry. Obě ženy se stýkaly po dobu osmi let, pak byly kontakty přerušeny. Studie byla napsána v roce 1986 a korigována v roce 1994 poté, co se ženy opět setkaly a autorka srovnala své dřívější poznání s novými skutečnostmi.

Zajímavý je odstavec, kdy autorka popisuje pomyslnou křivku sociálního vzestupu rodiny (to je období, kdy v této rodině částečně žila) a její zastavení v době, kdy kontakty nebyly udržovány (tudíž situace nebyla pozorována). Je zde totiž vyslovena hypotéza, že to nebyla ekonomická krize, která tehdy na zemědělství všeobecně dolehla, ale jedinečná historie Mireillyny rodiny, která způsobila zpomalení vzestupu rodiny, jež vyčerpala svůj lidský kapitál. Dosáhla hladiny, kterou bychom mohli charakterizovat jako průměrnou co do životní úrovně, přičemž tento průměr, dle autorky, znamená „poměrně komfortní žít“.

Přítom Mireillin sociální původ představuje velmi skromné měřítko. Otec přišel do Provence z regionu Basses-Alpes jako syn malých rolníků, nájemců půdy. Získal jen základní vzdělání (nebylo možné ve studiích pokračovat z ekonomických důvodů – jedná se o konec 30. let), stal se pastýřem a tak se dostal do Provence. Ještě před válkou se pokoušel dvakrát založit stádo, ale neuspěl. Teprve po válce se mu podařilo koupit půdu, ale tak malý kousek, že nebyl k obživě. Odešel z místa, dal se zaměstnat na statku, který najala jeho pozdější žena se svými dvěma sourozenci (z devíti celkem), též z rolnické rodiny. Když se brali, bylo mu 35 let a jí 40 let (autorka poznamenává, že fakt vysokého věku obou v době svatby znamená velmi nízkou hodnotu na sňatečném trhu). Usadili se sice v kraji, ale opět na jiném místě, na najatém statku se 17 ha půdy, malou drůbežárnou a chovali ještě asi 15 dojníc. Pro trh nepěstovali nic. Dlouho neměli vodu, elektřinu, WC. V takových poměrech vyrůstala Mireille (ještě na přelomu 50. a 60. let) s rodiči a dalšími třemi příbuznými osobami. Šlo o rodinu tzv. pastoralistů, nechudších rolníků, kteří nebyli ve vesnicích dobře přijímáni pro své bídné poměry. Když se Mireille vdávala, ve svých necelých devatenácti letech, „neměla nic víc než své školní potřeby“ (polovina 60. let).

Na scénu přichází její muž – Lucien. Je italského původu. Otec, dělník pracoval dlouho v malé továrně v Marseille a zároveň obhospodařoval zahradu, jejíž produkty prodával na městském trhu, aby si tak dopomohl ke koupi malého statku, což se mu podařilo. Také Lucien je tudíž rolnického původu. Vzali se po jeho návratu z vojenské služby, kterou vykonával v Německu. Usadili se na nájemném statku s 36 ha půdy. Pěstovali jen obilí a vinnou révu a obojí prodávali prostřednictvím místního družstva a střediska státního nákupu. Později připojili pěstování raných plodin, které z roku na rok střídali. Až v roce 1971, po prvních letech tvrdé práce, mohli využít příležitosti koupit 7 ha půdy, osázené jabloněmi. Zatímco první rok prodali úrodu také přes místní družstvo, druhý rok koupili kamion a začali sami jezdit na trh do 50 km vzdáleného Marseille (jezdila Mireille). V té době také zařídili

chladiřnu v jedné z kůlen, přilehlých k obydlí. V té samé době byli vyvlastněni Mireillini rodiče a za odškodné za jejich pastviny dokázali koupit 6–7 ha půdy, částečně osázené jabloněmi, a tuto půdu půjčili Mireille a Lucienovi. V 80. letech šly obchody tak dobře, že na svém pozemku vybudovali zpracovnu, přestěhovali se do jiného domu, zřídili v jeho blízkosti velkou chladiřnu a mohli tak zredukovat původně každodenní dojíždění na trh v Marseille. Ostatně, měli již dva syny, první se narodil v roce 1966 a druhý v roce 1974. Teprve v roce 1985 si mohli dovolit poprvé rekreaci v zahraničí. Odjeli na týden do Tuniska, aby navštívili jednoho ze svých dřívějších sezónních zaměstnanců, v jeho rodné vesnici.

Ekonomický vzestup rodiny byl nastartován na počátku 70. let a trval zhruba 15 let. Autorka usuzuje, že v oblasti ekonomické akumulace dospěl manželský pár k dále nepřekročitelnému prahu. Bylo by tudíž třeba, aby následující generace převzala štafetu, což se pravděpodobně nestane. Proto se v tomto ohledu vzestup rodiny asi přiblížil (nebo dospěl) ke svému konci. Převzít štafetu by musel starší syn, neboť mladší se stal invalidním po vážné automobilové nehodě (1989). Ale starší syn nezůstal doma. Bydlí poblíž „rodinného hnízda“, obdělává skoro všechnu rodinnou půdu a výrobky prodává na trhu v Marseille. S rodiči je však ve velmi rozporném vztahu, což autorka přičítá mnoha kontroverzním situacím z doby dospívání dětí, kdy se tento, ač prvorozený syn, cítil „být odstrkovaný“. Jednak jeho rané mládí probíhalo v době, kdy rodina byla v nezáviděníhodné situaci (ekonomicky svízelná a matka navíc prožívala citovou krizi), a jednak matka (vědomě i nevědomě) upřednostňovala druhého syna, který lépe vyhovoval jejím ambicím (nadání pro jazyky, hudbu, divadlo a tenis). Avšak to už je o té druhé stránce životní dráhy Mireille a její rodiny. O tom, co P. Bourdieu nazývá kulturním a sociálním kapitálem a jejich akumulací.

Neboť jestliže jsme již uvedli, že P. Bourdieu nazývá vkus střední třídy navenek se projevující v životním stylu „dobrou kulturní vůlí“, a charakterizoval je jako úsilí osvojit si kulturu, kterou vytváří a ovládá horní vrstva (dle Bourdieua „kulturní šlechta“), cestou takového osvojování je hromadění, akumulace kapitálu, tak říkajíc na všech frontách. To znamená jak v oblasti ekonomického bohatství, tak vzdělávání a získávání poznatků formalizovaným (ve školním systému) i neformalizovaným způsobem, a také hromaděním užitečných sociálních styků. Ostatně P. Bourdieu ve své knize „La distinction“ (1979, u nás nepřeloženo), která je stěžejní co do problematiky reprodukce sociálních tříd, zmiňuje, že zemědělci (resp. rolníci uvnitř skupiny těch, kteří se zemědělstvím zabývají jako hlavní ekonomickou činností), aby zvýšili sociální pozici ve stratifikované francouzské společnosti, musí akumulovat kapitál ve všech třech zmíněných složkách – ekonomický, kulturní i sociální. Znamená to, že jejich sociální pozice není tak silná, aby zvýšením objemu kapitálu pouze v některé z uvedených komponent svou celko-

vou pozici v hierarchizované společenské struktuře dokázali posunout na vyšší příčku.

Vraťme se však k T. Martinet a její studii o ženě Mireille, patřící ke skupině středních rolníků ve Francii. Celou studii se táhne nit, která naznačuje, že Mireillino jednání je přímo nabitě tendencí akumulovat kapitál a to ekonomický, kulturní i sociální. Pokud jde o kapitál ekonomický, text to již naznačil. Startovní pozice (sociální původ) Mireille je ta nejnižší možná mezi francouzskými rolníky. Manželský pár Mireille a Lucien začínali jako malí rolníci. A během asi patnáctiletého období dokázali velmi tvrdou prací dosáhnout na příčku středních rolníků.

Obraťme tedy pozornost k akumulaci kulturního a sociálního kapitálu. Autorka poznamenává, že tento vývoj lze u Mireille nejlépe pozorovat prostřednictvím jejího vztahu k mužům – otcí, manželovi, dvěma synům a řadě přátel, zejména třem, jejichž vztah je nazýván citelským. Píše, že „byť citová pouta vyjadřují často jejich sociální vazby a není to výrazně ženská role, ale více totalita Mireilly sociální role, která se v jejích vztazích s muži manifestuje“ (upraveno). Myslím si, že toto pojednání může být velmi dobrým příspěvkem ke studiím „rural gender“. Autorka uvádí, že rys „dobré kulturní vůle“ se u Mireille, resp. v jejím habitu, vyvíjel jako typicky maloburžoasní (či maloměšťácký, odtud pramení otázka po provensálské paní Bovaryové) v důsledku vylepšování její ekonomické a tudíž také sociální situace. Je to tak, že různé stránky jejího sociálního ovlivnění se rozličným způsobem objevovaly v jejích vztazích k těm mužům, kteří v jejím životě zaujali nějaké významnější místo. A v těchto vztazích lze rozpoznat část, která náleží k její roli ženy a druhou část, náležející k roli podmíněné sociálním postavením vrstvy, ke které patří. V obojím se pak vyjevují tendence v jednání, které vypadají jako rozporné – na jedné straně je to postoj velmi realistický (typický pro nižší vrstvy s vkusem, který Bourdieu nazývá „výběrem nutného“ jako velice pragmatického a funkcionalistického postoje k životu), zatímco druhá tendence vyjadřuje přání popřít sociální realitu, uniknout jí. Autorka usuzuje, že toto příležitostné sklouzávání mimo realitu ve skutečnosti utváří jeden ze základů jednání Mireille. O stejném ambivalentním rysu jejího jednání, který autorka vysvětluje střetem sociálního původu s přijetím „víry“ střední vrstvy živé ženskostí, píše autorka na jiném místě studie. „Sociální ambice Mireille se dají vyjádřit dvěma tendencemi. Z jedné strany jde o způsob realistický a pragmatický, a Mireille v tom vystupuje jako kalkulátorka, na druhé straně vystupuje také jako naprosto negující sociální realitu. Tyto dvě tendence odpovídají zčásti rozdílným etapám jejího života a zčásti se vztahují k různým mužům v jejím životě, kteří vzhledem k jejich rozdílným sociálním charakteristikám upřednostňují u Mireille jednu nebo druhou z uvedených tendencí“.

V první etapě jejího života to byl otec, který ji ovlivnil ve smyslu chuti vzdělávat se, mít cit pro kulturu a jemnost. On sám nemohl tento svůj sklon reali-

zovat. Mireille spojuje svou lásku ke krásným věcem a počátek její touhy zapojit se do kulturního života (a uniknout tak ekonomizující všednosti zemědělského hospodaření) právě s otcem. Na druhé straně si uvědomuje, že otcův nedostatek smyslu pro organizaci byl asi důvodem neúspěšnosti hospodaření rodiny. Mireille takový smysl nepostrádá. Po matce pak „zdědila“ velké zaujetí pro práci a respekt k ní. Prý k tomu přidala to, co považuje za vlastní a nazývá „přehnanou štedrostí ke svým blízkým, touhou dělat radost a posloužit všem členům své rodiny, vydat se ze všeho až k zapomenutí sebe samé“. Takovou velkodušnost a štedrost v poněkud snížené míře rozprostírá i v obchodních aktivitách, mimo rodinný kruh.

Mimo rodinný kruh vystupuje Mireille za určitých okolností jako ochránkyně slabých, kteří u ní hledají útočiště, za jiných okolností převažuje charakter vztahů kamarádských, který si osvojila, když mladá, nezkušená a neostřílená přijížděla na trh do Marseille. Její ochránářský postoj kontrastuje s její ženskou podřízeností. Chce organizovat a řídit svět, který ji obklopuje, včetně svého muže, přičemž vůči němu zachovává podřízený postoj. Ona je tou, která se zabývá domem a domácností, ale také vede účetnictví a v mnohém i zemědělské hospodaření.

Ambivalentnost vztahu je patrná i vzhledem k jejímu muži. Považuje ho za omezeného a hrubého, hulvátského, ale uznává jeho ohromnou pracovitost. Spojuje je obrana nezávislého hospodaření a drobného vlastnictví, jehož jsou pány a ideologicky se přiklonili k přesvědčení Le Pena. Lucien zachovává ve svých postojích krédo připojované k italským rolnickým emigrantům – práce v patriarchálním duchu, silný individualismus a vysoká hodnota práce. Nesdíleli spolu nikdy představu o budoucnosti svých dětí, ale je dva živí společně rolnická vůle investovat do budoucnosti. Autorka studie připojuje příklad, že to je ta vůle, která vypovídá o rolníkově anticipaci dovolující mu pěstovat stromy, které začnou rodit až za mnoho let. Usuzuje, že za léta známosti s Mireillinou rodinou může říci, že zatímco Lucien zůstal rolníkem ve smyslu namáhavé neduševní práce (i když je dnes, tedy v roce 1994 předsedou místního loveckého spolku, osvojil si „ekologické rozpravy“, jisté neutilitaristické rysy v chovu zvířat, např. ušlechtilých koček a psů), Mireille si osvojila životní styl nerolnický, maloměstský. Nemohla svůj sociální vzestup začít realizovat jinak než tvrdou společnou prací na statku se svým mužem. Jakmile dosáhli určité ekonomické jistoty, považovala se za osvobozenou od starostí zajistit materiální základ své existence a „zavšvětila se kultuře“, přání zděděnému po otci.

Toto přání mohla plně rozvinout s asistencí svého ctitele, kterého potkala v roce 1977 v Marseille. Šlo o muže rolnického původu, v době setkání řidiče velkoobchodu, přivydělávajícího si jako číšník (a v této branži také mohl poznat ten „jemnější svět“, do něhož přivedl Mireille), aby měl dostatek peněz pro kulturní spotřebu. Spolu podnikali cesty za kulturními a historickými památkami, které velmi pečlivě zvěčňovali fo-

tografiemi. Společné sdílení světa s tímto mužem vnášelo do Mireillina života prvek „nenutného“. Mireille objevuje hodnotu volného času, drahých dárků, luxus začíná nepovažovat za mrhání penězi, ale za lepší život, unik před každodenností. Jako odměnu poskytuje cit, bezpečí, jistotu, péči a pozornost. Svě kulturní ambice začíná naplňovat nejen vlastní spotřebou, ale také jejich přenášením druhým, což je případ mladšího syna.

Starší syn tyto její ambice nenaplňoval. Dokonce jeho nevalné školní výsledky způsobily, že v době svého dospívání odmítal studovat, neměl zájem shánět si práci a jakkoli se tzv. „zapojovat do řádného života dospělých“ a přičítal to s hořkostí malé péči a lásce jemu věnované. Je dědicem rodinného statku. Kontrastně k tomu vystupuje rodinná pozice mladšího syna, jemuž se dostalo „co srdce ráčí“ na poli kulturním, neboť on to byl, který matčiny ambice plně uspokojoval. I zde lze najít rozporný rys. Mireille na jedné straně všemožně podporuje mladšího syna a uvědomuje si, že se jí tím vzdaluje (vzdaluje se svému původu), zatímco si necení syna staršího, který zůstává „doma“.

Když už bylo řečeno, že politicky manželský pár inklinoval k Le Penovi, je poněkud překvapující velká přátelská náklonnost Mireille k mladému Tunisovi, kterého poznala v roce 1985 na dovolené. Tento moment považuje autorka studie za velký zlom v dosavadní orientaci Mireillina jednání. Připoutáváním ke starším mužům realizovala strategii akumulace. Nový přítel naopak získává od Mireille. A jejím ziskem je prožívání nadřazené pozice a možnosti rozdávat. Tento vztah neobsahuje materiální stránku. Má ryze „duchovní povahu“. Hromadění peněz, věcí, kultury a také mužů, kteří tuto strategii akumulace pomáhají Mireille uplatňovat, se poněkud zastavuje.

Další události života k tomu přispívají. V rozmezí několika let, na přelomu 80. a 90. let, se stalo, že ctitel, který napomáhá hromadění kulturního kapitálu je obětí vážné automobilové nehody a nedlouho poté umírá. Umírá také Mireillin otec. Ani mladší syn nezůstává ušetřen, přežil automobilovou nehodu, ovšem s trvalým zdravotním postižením a zůstává neschopen samostatného života. Jeho terapeut se stal rodinným přítelem a nyní je to on, který je v rodinném okruhu „kulturní osobností“.

Mireillina dobrá kulturní vůle našla svůj výraz v psaní poezie. Přihlásila se do místního poetického klubu a seznámila se tak s mnoha osobami, které se také věnovaly poezii. Jimi podpořena, rozhodla se vydat sbírku svých básní. A to pod svým dívčím jménem, čímž symbolizuje dík otci za to, že v ní tento zájem probudil. Sbírkou vydává na svůj účet. V roce 1991 se v místním kulturním domě, kde je také umístěna knihovna, hraje se tam místní amatérské a regionální poloprofesionální divadlo a sídlí tam různé místní asociace a spolky, koná „její večer“. Autorka na něj přijela. Publikum bylo velmi rozličné, většinou místní obyvatelé, kteří jsou ve své skladbě velmi pestří (jak jsme na začátku uvedli). Byli tam Mireillini přátelé a profesní kolegové, kluboví příznivci, příbuzní. Též starosta obce

přišel na chvíli. Čtená poezie obsahovala jak básně, které Mireille napsala a třeba věnovala některým ze zúčastněných, tak i básně napsané jejími kolegy pro ni. Slavnost doprovázelo občerstvení, hudba, zpívání a tanec. Mireillina sbírka poezie byla většinou rozdávána, i když několik výtisků bylo také prodáno. Autorka tuto slavnost hodnotí jako nový druh lidového svátku, probíhajícího v dobrotivé atmosféře, kde se prolínaly dva momenty – venkovské společenství a poetické představení.

Rozhovor autorky studie s Mireille odhalil, že již chystá druhou sbírku básní, opět na svůj účet. Opakuje, že to dělá pro své děti, pro celou vesnici. To je její kulturní oblast života, doména citů, sdílená s otcem a mladším synem. Život v ekonomickém duchu sdílí se svým mužem a tyto dvě sféry svého života pečlivě odděluje. Doména ekonomického života je pojímána jako akumulace sama o sobě, a to ryze kvantitativního charakteru. Konverze ekonomického kapitálu se projevila v oblasti kulturního života, v kvalitě. Měla pokračovat v mladším synovi. To však není možné. Potom to byla

Mireille, která zpět převzala pochodeň a nečeká jiný než symbolický úspěch. Dospěla k takové úrovni jednání v poli kulturním, která ji uspokojuje. Je si vědoma poplatnosti vůči ekonomické akumulaci, která jí dovoila uskutečnit vlastní představu na poli kulturních praktik. Díky tomu může při tomto svém jednání zachovávat tzv. nezištný charakter. Kdyby bylo bývalo možné, že by se mladší syn mohl oddat umělecké dráze, počítala s tím, že pro něj by kulturní činnosti byly zároveň obživou.

Studie o Mireille končí zhodnocením, že Mireille, zrovna tak jako manželský pár Mireille a Lucien dosáhli „na strop“ svých vlastních strategií – ona v oblasti kulturního života, oba v oblasti ekonomického života. Aby mohl vzestup rodiny pokračovat, bylo by potřebné, aby mladší generace převzala štafetu, což by sebou neslo preferovat jiné pole působnosti. Autorka se znalostí situace soudí, že se tak nestane. A proto považuje vzestup rodiny za ukončený.

Mgr. Helena Hudečková, CSc., Česká zemědělská univerzita v Praze, Praha, Česká republika

INFORMACE

ING. PhDr. JAROSLAVA HONCOVÁ, CSc. SEDMDESÁTILETÁ

Ing. PhDr. Jaroslavě Honcové, CSc., mé dosti svérázné a odborně velmi plodné kolegyni, bylo 5. února 2000 sedmdesát let. Poprvé jsem se s ní setkala v roce 1972, když jsem coby čerstvá absolventka sociologie na Fakultě sociálních věd UK nastoupila do Výzkumného ústavu ekonomiky zemědělství a výživy (VÚEZVŽ), resp. do jeho sociologického oddělení, které se tam vytvořilo ze zrušeného Institutu sociologie venkova a historie zemědělství (k 1. 1. 1971).

Nikdy jsem s ní nespolečně pracovala přímo na některém z řešených výzkumných úkolů, ale zdaleka jsme se proto nemíjely. Mezi námi proběhlo a dodnes probíhá mnoho debat a diskusí o sociálních dějinách venkova, historii zemědělství, ale také o českých a evropských dějinách a moc a povídání o dalších, obecnějších věcech života. Ona toho hodně ví a je vynikající a vtipnou vypravěčkou. Stále a s obdivuhodnou aktivitou a sveřepostí ji vlastní se zajímá nejen o minulé události, protože je historička, ale také o věci aktuální, které, právě proto, že je historička, umí zajímavě propojovat a mluvit o nich velmi zaslíbeně.

Je to Pražáčka, která vystudovala gymnázium hned po skončení druhé světové války. Ve studiích pokračovala na Filosofické fakultě UK, kde se věnovala historii a archivnictví, potom po pětileté přestávce pokračovala studiem na Provozně ekonomické fakultě Vysoké školy

zemědělské v Praze. Oba vystudované obory propojila, když na začátku roku 1978 obhájila kandidátskou disertační práci na téma „Zemědělské výrobní družstevnictví za předmnichovské republiky“. V konci téhož roku završila svá historická studia složením rigorózní zkoušky. Její až záviděníhodné ponoření do problematiky historie zemědělství, které začala brzy rozšiřovat o záběr do oblasti sociologie venkova a zemědělství, podpořila znalost jazyků, především německého, ale také francouzského, anglického a ze slovanských ruského a srbochorvatského.

Jejím prvním pracovištěm se stal Státní archiv zemědělský a dále pak následovaly instituce zaměřující pozornost na otázky historie zemědělství – Kabinet dějin zemědělství a lesnictví ČSAZV a zemědělské muzeum. Odsud přešla do Institutu sociologie venkova a historie zemědělství, který, jak je výše uvedeno, byl reorganizován a začleněn v roce 1971 jako sociologické oddělení VÚEZVŽ. Tam jsme se potkaly. Já jsem odsud odešla v začátku roku 1987 na jiné pracoviště, ona zde setrvala až do odchodu do důchodu v roce 1990. Jako odborný a poté jako vědecký pracovník zde strávila čtvrtstoletí své činnosti.

Ovšem její odchod do důchodu naprosto neznamená skončení vědecké aktivity. V letech 1991–1992 spolupracovala s Českou zemědělskou univerzitou

v Praze na výzkumném úkolu, v rámci kterého byla také zpracována historická monografická studie jedné české vesnice. Právě v této oblasti má Jarka velmi bohaté zkušenosti. V letech 1992–1997 byla vědeckou redaktorkou sborníku „Kapitoly z dějin Říčan“, do kterého též přispěla řadou studií. Více než jeden rok (zahrnující především rok 1994) pracovala ve Státním okresním archivu Praha-východ, kde zhotovila katalog listin. V letech 1995–1996 se podílela na vypracování vybraných hesel pro Etnografický slovník. A od roku 1999 se zabývá literární pozůstalostí svého manžela, též historika zabývajícím se zemědělstvím. Postupně ji předává Archivu Národního muzea a některé studie sama připravuje k vydání. Můžeme říci, že právě po odchodu do důchodu rozvinula a zhodnocuje své bohaté poznání z oboru historie venkova a zemědělství.

Vraťme se však k její pracovní činnosti v institucích, kde se zabývala výzkumem na poli historie zemědělství a sociologie venkova. Zprvu se věnovala především historii zemědělského hospodaření, a to nejen v českých zemích. Čím dál tím více se orientovala k otázkám hospodářského a sociálního vývoje české vesnice. Speciální pozornost přitom zaměřila na zemědělské družstevnictví, a to jak v předválečném období, tak v období kolektivizačním. V letech osmdesátých se podílela na široce koncipovaném výzkumném úkolu o řízení sociálního rozvoje v zemědělství a potravinářském průmyslu, který byl modelovaně projektován pro okres Kroměříž. Plody své práce uplatňovala a stále uplatňuje ve vědeckých společnostech příslušných oborů – v Sociologické společnosti, v Historické společnosti (přeměněno v roce 1989 na Historický klub) a v Genealogické společnosti. Na setkáních a sjezdech těchto společností vystupuje pravidelně s angažovaností sobě vlastní, a to již od 60. let. V poslední jmenované, Genealogické společnosti, jejíž členkou se stala nejpozději (ve srovnání s dalšími dvěma společnostmi), a to až v roce 1979, dospěla k členství v její redakční radě a v letošním roce se stala její čestnou členkou. Svou práci na vědeckém poli neomezuje jen na české a moravské teritorium. Zúčastňuje se a přednáší své referáty na konferencích a kongresech v zahraničí – na Mezinárodním kongresu zemědělských muzeí (Stuttgart, Německo) v roce 1969, na Světovém kongresu sociologie venkova (Toruň, Polsko) v roce 1976, na Světovém kongresu rurální sociologie (Budapešť, Maďarsko) v roce 1983, na Mezinárodním kongresu zemědělských muzeí (Budapešť, Maďarsko) v roce 1987, na Kongresu Evropské společnosti pro rurální sociologii (Giessen, Německo) v roce 1990 a naposled na Mezinárodním kongresu historiků (Montreal, Kanada) v roce 1995. Kdybychom chtěli přinést soupis jejích publikovaných odborných a vědeckých studií, potřebovali

bychom na to asi deset stran. Neboť, podle jejího pečlivě vedeného seznamu, jich je přes stovku. K nim připočítáme více než deset prací typu recenzí, scénářů k historickým výstavám a výstavám výtvarných děl (neboť jejím prvním mužem byl akademický sochař Jaroslav Střeska). Namísto toho se zaměříme krátce aspoň k okruhům, které tuto bohatou publikační činnost charakterizují. Jsou to třeba bibliografické práce o dějinách československého zemědělství. Dále to je řada monografických studií o českých vesnicích a samotné monografické proceduře používané při jejich studiu, anebo kratší i delší monografická pojednání o osobnostech českého zemědělství (politiků, historiků, sociologů, zemědělských vědců). K monografickým studiím započítáme i ty, které jsou věnovány institucím a ústavům zemědělských věd. Jinou početnou skupinu prací tvoří pojednání o společenských proměnách v zemědělství a na venkově v období socialistického kolektivismu. Speciální studie jsou věnovány vývoji zemědělského družstevnictví a generačnímu výzkumu rodin. A v neposlední řadě stojí za zmínku pojednání o vzájemných vazbách mezi disciplínami, kterým se Jarka věnuje – historií, genealogií, sociologií, přičemž můžeme počítat s tím, že to bude v aplikaci na zemědělství a venkov.

Jmenované a další práce najdeme ve vědeckých a odborných časopisech a sbornících. Nejvěrnější zůstává Jarka „Vědeckým pracím Zemědělského muzea“, kde publikovala již od 60. let, druhým v pořadí je vědecký časopis „Sociologie a historie zemědělství“ (s jeho názvoslovnými peripetiemi), kde najdeme její první publikované články na konci 60. let, ale také dále, a to až do let devadesátých. Na třetím místě pak můžeme jmenovat sborníky Sociologické společnosti, resp. její sekce sociologie venkova. Avšak úplně první publikace najdeme v „Historii a musejnictví“ a „Vědeckých pracích z dějin zemědělství a lesnictví“ (již z 50. let). Na druhé straně po těch nejčerstvějších sáhneme do publikačních pramenů spojených s Genealogickou společností a také do vědeckého časopisu „Zemědělská ekonomika“, jehož vždy dvě čísla ročně jsou věnována problematice sociologie a historie venkova a sociologie a historie zemědělství, neboť speciální časopis této problematice věnovaný již nevychází.

Můžeme uzavřít – Jarka Honcová, ač dnes sedmdesátiletá, publikovala v posledním období, to je od roku 1995 čtrnáct statí. Má obrovskou práci s literární pozůstalostí po svém manželovi, historikovi zemědělství Jaroslavu Honcovi. V roce znamenajícím poslední rok milénia se zúčastnila národní pouti v Římě (30. 3.–3. 4. 2000). Věřím, že do posledního svého dechu bude i dále věnovat velkou část svého času aktivitám, kterým se zasvětila a o nichž je zde podán jen skromný výčet.

Mgr. Helena Hudečková, CSc., Česká zemědělská univerzita, Praha, Česká republika

ANALÝZA ZPŮSOBŮ OBOHACOVÁNÍ LEXIKA AGRÁRNĚ EKONOMICKÉ TERMINOLOGIE

ANALYSIS OF METHODS OF AGRARIAN AND ECONOMIC TERMINOLOGY VOCABULARY ENRICHMENT

M. Dvořáková

Czech University of Agriculture, Prague, Czech Republic

ABSTRACT: One of the presuppositions of specialist terminology acquiring is the knowledge of the principles of terms formation and the methods of professional vocabulary enrichment. The teaching of specialist terminology is to be based on the statistically found out basis of the professional expression of the given topic. Researching of the methods of agrarian and economic terminology vocabulary showed this stage: multiple terms: 68.75%, derivation: 20.25%, simple terms: 7.25%, abbreviations: 2.5%, composition: 1.25%. We can come out from this analysis when choosing specialist texts and when compiling teaching materials.

Key words: agrarian and economic terminology, wordbuilding processe, multiple terms, derivation, simple terms, abbreviations, composition.

ABSTRAKT: Cílem vědeckovýzkumné činnosti katedry jazyků PEF ČZU Praha je zkoumat odbornou ekonomickou terminologii agrárního sektoru z hlediska slovtvorby a pojmenování tak, aby dořešené výsledky bylo možno aplikovat jednak při sestavování oborových slovníků evropské integrace agrárního sektoru a jednak v učebních pomůckách s cílem maximálního zintenzivnění vyučovacího procesu. Jedním z předpokladů osvojení si odborné terminologie je znalost principu tvoření termínů a způsobů obohacování odborného lexika. Výuka a výzkum odborné terminologie by měly být postaveny na statisticky zjištěném základě odborného vyjadřování určitého oboru. Z provedené statistické analýzy způsobů obohacování agrárně ekonomické terminologie ve francouzských textech vyplývá více než nadpoloviční převaha víceslovných pojmenování – 68,75 %, dále následuje derivace – 20,25 %, jednoduché termíny – 7,25 %, zkratky – 2,5 %, kompozice – 1,25 %. Z výsledků této analýzy je možno vycházet při výběru vhodných odborných textů a především pak při sestavování učebních materiálů.

Klíčová slova: agrárně ekonomická terminologie, slovtvorný způsob, víceslovné termíny, derivace jednoduché termíny, zkratky, kompozice

ÚVOD

Pro odbornou slovní zásobu je typické, že zásady a principy tvoření termínů se v podstatě shodují s principy tvoření lexikálních jednotek neobdobného jazyka. Některé slovtvorné postupy a prostředky však mají v terminologii větší funkční zatížení, zatímco jiné se vyskytují zřídka. Tuto skutečnost by bylo potřebné využívat při výuce cizích jazyků na odborných školách, protože znalost principu tvoření termínu je jedním z předpokladů osvojení si odborné terminologie.

Lze to přirovnat k matematice, kde se musí nejdříve student naučit vzorec a na jeho základě pak může řešit příklady, tak i znalost modelů kompozit, prefixů a sufixů, zkratk a víceslovných pojmenování umožňuje sé-

mantickou identifikaci pojmů. Kromě toho umožňují uvědomělé osvojování si principů tvoření termínů samostatně odhalovat význam neznámých terminologických jednotek a vytvářet tak potenciální slovní zásobu uživatelů daného odborného mikrojazyka (Borsuková 1995).

Vytváření francouzské ekonomické terminologie se účastní všechny slovtvorné postupy jako v jiných jazycích, i když ne stejnou měrou. Za nejproduktivnější slovtvorný způsob je nutno považovat tvoření dvouslovných a víceslovných pojmenování, kterým se budeme mimo jiné v tomto příspěvku zabývat detailněji. Rovněž derivační postup je velmi živý a produktivní. Co do produktivnosti se derivaci vyrovná i skládání slov – kompozice např. v zemědělské angličtině, jak

ukazují průzkumy provedené Voráčkem (1987). V zemědělské němčině zaujímá kompozice suverénně čelné místo (Drozd 1981), stejně jako v německé ekonomické terminologii. (Höppnerová 1980). Ve francouzských agrárně ekonomických textech byla kompozice jako slovo tvorný postup v menšině.

ANALÝZA VYBRANÝCH ZPŮSOBŮ OBOHACOVÁNÍ FRANCOUZSKÉ AGRÁRNĚ EKONOMICKÉ TERMINOLOGIE

Při analýze způsobů obohacování francouzské agrárně ekonomické terminologie je nutno zvažovat následující slovo tvorné postupy:

1. terminologizaci
2. jednoduché termíny
3. odvozování (derivate)
4. skládání (kompozice)
5. víceslovné termíny
6. zkracování
7. výpůjčky, kalky, internacionalismy.

V tomto příspěvku se soustředíme podrobněji na dva slovo tvorné způsoby, které jsou charakteristické pro francouzský ekonomický text: jednoduché a víceslovné termíny.

Ve francouzštině jsou velmi produktivní v současné době iniciálková zkratková slova, která jsou mnohem častější než výskyt jednoslabičných zkratk. Tento produktivní postup souvisí nepochybně s velkým množstvím dvouslovných a víceslovných pojmenování, jimž se dostalo značného rozšíření, a která pak byla zkracována a jsou běžně používána ve zkrácené podobě jako odborný termín.

Např.:

PIB – *produit intérieur brut* – hrubý domácí produkt
SMIC – *salair minimum interprofessionnel de croissance* – minimální mzda profesí při hospodářském růstu

SARL – *société à responsabilité limitée* – společnost s ručením omezeným

SEC – *Système européen de comptes économiques* – Evropský systém integrovaných hospodářských účtů.

Francouzská agrárně ekonomická terminologie čerpá pojmenování nejen z vlastních lexikálních základů, ale využívá i přejímání slov z cizích jazyků. Při tomto slovo tvorném postupu je patrna zcela jednoznačná tendence. Dříve se přejímaly termíny z angličtiny téměř bez změny, ponechávaly si svou pravopisnou i výslovnostní podobu. V současné době je tendence přejímat z angličtiny co nejméně a když ano, pak se cílevědomě přistupuje k pofrancouzštění dříve přejatých slov, např. *conteneur* z angl. *container*, v hojně míře se vyskytují i kalky, např.: *relations publiques*, *promotion des ventes* (Vlasák 1976). V případě, že je zachována cizí grafická podoba výpůjčky, usiluje se o její francouzskou výslovnost, např.: *management*. Tento asimilační proces je charakteristický pro současný postoj k přejímání slov do francouzštiny.

Ve francouzské agrárně ekonomické terminologii se používá tzv. technokratického žargonu. Tak např. existuje sedm výrazů pro označení společenských cen místo různých typů zemědělských výrobků:

prix indicatif (céréales et oléagineux) – cena údajná (obilí a olejniny)

prix de base (viande de porc) – cena základní (vepřové)

prix d'orientation (viande de boeuf) – cena orientační (hovězí)

prix d'objectif (tabac) – cena úkolová (tabák)

prix d'excluse (oeufs et volailles) – cena výjimečná (vejce a drůbež)

prix de références (vin, fruits et légumes) – cena tržní (víno, ovoce a zelenina)

prix de seuil (pêche) – cena prahová (rybolov).

Jednoduché termíny

Většina jednoduchých slov se dostala do ekonomické terminologie na základě terminologizace slov všeobecné slovní zásoby. Ačkoli mohou být tato jednoduchá slova označována za termíny, jsou v oblasti ekonomické terminologie spíše na rozhraní mezi termíny obecně vědními (*salair, revenu, résultat, rendement, régime produit, participation, partie, paiement, monnaie, modèle* apod.) a všeobecně ekonomickými termíny. Svého specifického ekonomického případně ještě užšího významu nabývají tehdy, když vstoupí v syntagma s dalším nebo dalšími větními členy jako např.:

- *salair direct* – mzda přímá
- *salair différé* – mzda diferencovaná
- *salair à la tâche* – mzda úkolová
- *salair minimum interprofessionnel de croissance (SMIC)* – minimální mzda profesí při hospodářském růstu
- *revenu du capital d'exploitation* – výnos z provozního kapitálu
- *revenu fiscal* – příjem podléhající zdanění
- *revenu foncier* – výnosy z pozemků
- *résultat brut d'exploitation* – hrubý hospodářský výsledek
- *résultat de bilan* – výsledek rozvahový
- *résultat fiscal* – výsledek daňový
- *résultat net comptable* – čistý účetní výsledek
- *rendement d'une action* – výnos z akcie
- *rendement laitier brut* – hrubý výnos z mlékaření
- *rendements décroissants* – klesající výnosy
- *régime d'économie* – hospodárnost
- *régime fiscal* – režim daňový
- *régime réel simplifié d'imposition* – zjednodušený poplatkový režim
- *produit fini* – výrobek konečný
- *produit intérieur brut (PIB)* – hrubý domácí produkt
- *produit national brut (PNB)* – hrubý národní produkt
- *monnaie faible* – měna slabá
- *monnaie forte* – měna tvrdá
- *monnaie verte* – měna „zelená“ (EU).

V mnoha případech je jednoduché slovo jasně z oblasti obecné slovní zásoby, např.:

pont – most, *personne* – osoba, *papier* – papír, *panier* – koš, *livre* – kniha, *lettre* – dopis, *feuille* – list, *exercice* – cvičení, *étude* – studie, *studium*, *article* – článek apod.

Ekonomickým termínem se stává opět terminologizací po vytvoření syntagma:

- *pont comptable* – můstek účetní
- pont de bilan* – můstek bilanční
- pont de calcul* – můstek kalkulační
- *personne ayant la responsabilité matérielle* – osoba hmotně zodpovědná
- personne chargée de l'obligation comptable* – osoba povinná vyúčtováním
- personne morale* – osoba právnická
- *papier à vue* – cenný papír splatný po předložení
- papier bancable* – směнка schopná eskontu
- papiers de commerces* – obchodní cenné papíry
- papiers diplomatiques* – diplomatické listiny
- *personnes des monnaies* – koš peněžní (v kontextu s ECU)
- papier monétaire* – koš měnový
- panier de la ménagère* – koš domácnosti (socio-ekonomický)
- *livre auxiliaire „clients et fournisseurs“* – saldokonto
- livre comptable* – účetní kniha.

Víceslovné termíny

Víceslovné termíny souvisí se snahou o přesnost pojmenování, o vyjádření co největšího počtu motivačních příznaků, které význam termínu upřesňují. Víceslovné termíny, stejně jako všechna víceslovná pojmenování, jsou sice strukturně vícečlenné, ale sémanticky tvoří jeden celek. Pořadí jednotlivých slov víceslovného termínu je ustálené, pevné, nedá se změnit. Víceslovné termíny jsou ustálenými spojeními pro pojmenování jediného pojmu a podobně jako jednoslovné termíny se zařazují do terminologického systému určitého vědního oboru. Jejich význam je v daném odborném lexiku přesně vymezený a definovatelný. Proto nemůžeme považovat za víceslovný termín např. spojení *résultat du travail* (výsledek práce) na rozdíl od *résultat brut d'exploitation* (hrubý hospodářský výsledek).

Víceslovné termíny můžeme rozdělit do následujících slovtvorných typů:

Podstatné jméno + přídavné jméno (N + Adj):

- *rente amortissable* – renta umořitelná
- rente foncière* – renta pozemková
- rente perpétuelle* – renta stálá
- rente viagère* – renta doživotní
- *intérêt brut* – úrok před zdaněním
- intérêt composé* – úrok složený
- *impôt agricole* – daň zemědělská
- impôt direct* – daň přímá

impôt foncier – daň pozemková
impôt forfaitaire – daň paušální
impôt perçu – daň sražená
impôt professionnel – daň živnostenská

Podstatné jméno + předložka + podstatné jméno (N1 + Préposition + N1)

Jedná se o vůbec nejproduktivnější spojení, např.:

lettre de créance – pověřovací listina
lettre de crédit – akreditiv, dlužní úpis
lettre de change – směнка
lettre de procuration – plná moc
lettre de provision – jmenovací listina
lettre de rappel – upomínka

K uvedenému typu se podle potřeby přidávají další příznaky:

lettre de change payable – směнка splatná
lettre de change tirée – směнка vydaná.

Tam, kde hrozí výskyt víceslovného pojmenování o více než čtyřech slovech, tam se francouzská odborná terminologie brání tím, že používá dalšího velmi produktivního slovtvorného způsobu, zkracování, např.: *Index du prix du produit intérieur brut (IPPIB)* – cenový index domácího hrubého produktu
Index des prix des produits agricoles à la production (IPPAP) – index cen zemědělských výrobků
Index des prix des produits industriels nécessaires aux exploitations agricoles (IPPINEA) – index cen průmyslových výrobků pro zemědělství.

VÝSLEDKY A DISKUSE

Výsledky, v tomto textu uváděné, pochází z vlastní excerpní činnosti, přitom použité pramenové publikace jsou uvedeny v připojené literatuře.

Ze statistiky (tab. I) vyplývá více než nadpoloviční převaha víceslovných pojmenování – 68,5 %, dále ná-

I. Statistický průzkum frekvence slovtvorných postupů

Slovtvorný postup	Reprezentativní publikace	VŠ učebnice	Populární odborná publikace	Vědecké statě
Podíl v %				
Počet jednotek	191	236	164	192
Víceslovné termíny	131	155	108	141
	69 %	66 %	66 %	74 %
Derivace	46	50	31	33
	24 %	21 %	19 %	17 %
Jednoduché termíny	10	29	9	11
	5 %	12 %	6 %	6 %
Zkratky	2	–	11	5
	1 %	–	7 %	2 %
Kompozice	2	2	5	2
	1 %	1 %	2 %	1 %

Poznámka: Jednotkou se rozumí všechny termíny, které se vyskytly v excerpaných materiálech „nově“, tzn. jednou. Z této skutečnosti zároveň vyplývá poměr termínů „nových“, proti opakujícím se termínům.

sleduje derivace – 20 %, ostatní slovtvorné postupy jsou v menšině : jednoduché termíny – 7,5 %, zkratky – 2,5 %, kompozice – 0,6 % .

Průzkum francouzského agrárně-ekonomického textu potvrzuje vysokou frekvenci víceslovných pojmenování a derivace. Největší kolísání se projevilo u zkratk, kde nepoměrně větší procentuální zastoupení vidíme v populárně odborném textu proti textům ostatním. Může záležet na celé řadě vlivů, od subjektivních faktorů, které se týkají autora textu, až po objektivní skutečnosti, které vyplývají z charakteru odborného textu.

ZÁVĚRY

Praktické obecné závěry pro koncepci a tvorbu výuky odborného cizího jazyka lze formulovat takto:

- Výuka odborného cizího jazyka musí vycházet důsledně z bezpečného ovládnutí jazyka obecného a jeho základních struktur, a to hlavně z toho důvodu, že současná tendence dává přednost odbornému textu originálnímu bez jeho didaktické úpravy.
- Výuka odborného cizího jazyka nemá probíhat jako samostatná etapa výuky, ale má proporcionálně postupovat výuku obecného vyjadřování.
- Výuka odborné terminologie má být postavena na statisticky zjištěném základě odborného vyjadřování určitého oboru a má být opět organicky sladěna s neobdobným, tedy obecným vyjadřováním.

Z provedeného statistického průzkumu jednotlivých slovtvorných postupů agrárně-ekonomické francouzštiny v rámci této práce vyplývá, že první místo zaujímají bezkonkurenčně dvouslovná a víceslovná pojmenování. Následuje derivace, v níž převažuje poměr slov tvořených sufixy nad prefixy, což odpovídá situaci v obecném jazyce. Další v pořadí je slovtvorný postup pomocí jednoduchých termínů, dále zkratky a kompozice. V zemědělské angličtině (Voráček 1987) převládá derivace a kompozice, v zemědělské němčině (Drozd 1981), stejně jako v německé ekonomické terminologii (Höppnerová 1980), je to jednoznačně kompozice.

Z této analýzy můžeme vyjít, chceme-li posluchačům umožnit jejich osvojování. Při osvojování odborné terminologie platí všechny zásady platné pro osvojování slovní zásoby obecné, jako je např. správné užívání výrazů po stránce grafické, fonetické, tématické a slovtvorné systemizace nových slov, sémantizace pokud možno v cizím jazyce, podávání nových výrazů vždy v kontextu, jejich konfrontace s jazykem mateřským apod.

LITERATURA

- Borsuková H. (1995): Osvojovanie odbornej slovnej zásoby nemeckeho jazyka.
- Drozd L. (1981): Grundfragen der Terminologie in der Landwirtschaft. In: Fachsprachen, Darmstadt.
- Dvořáková M. (1998): Francouzsko-český a česko-francouzský slovník ekonomických, finančních a právních pojmů používaných v agrárním sektoru. CREDIT Praha.
- Höppnerová V. (1980): Odborná terminologie ekonomiky vnitřního obchodu NDR z hlediska tvoření slov. Praha.
- Pohorská R., Vlasák V. (1997): Česko-francouzský a francouzsko-český finanční slovník. Praha.
- Vlasák V., Brouland P. (1995): La terminologie économique de l'Union européenne. Sborník Odborný jazyk v podmínkách tržní ekonomiky, VŠE Praha.
- Voráček J. (1987): Zemědělská angličtina a slovtvorná analýza její terminologie. VŠZ Praha.

Excerptovaná literatura:

- Boinon J.-P. (1995): Comptabilité et gestion de l'entreprise agricole, ENESA Dijon.
- Chominot A. (1995): Direction: L'agriculteur, le marché et l'état. Economica, Paris 1995, odborné referáty z konference Economie mondiale des grandes cultures.
- Kroll J.- CH. (1990): Agriculture-changer politique. Syros/Alternatives économiques.
- Revue notes et études économiques (1996). Vědecké stati, Ministère de l'Agriculture, Paris, č. 1, 2, 3.

Kontaktní adresa:

PhDr. Mgr. Milena Dvořáková, MBA, Česká zemědělská univerzita, katedra jazyků, Kamýcká 129, 165 21 Praha 6-Suchbát, Česká republika, tel.: +42 2 2438 2893, e-mail: dvorakovapef.czu.cz

VÝZNAM CIZOJAZYČNÉ ZEMĚDĚLSKO-EKONOMICKÉ TERMINOLOGIE PRO ABSOLVENTY ČZU PRAHA

Potřeba mezinárodní odborné komunikace nabyla obzvláště v současné době, v době příprav naší země na vstup do Evropské unie, mimořádného významu. Rychlá výměna informací, narůstající kontakty a spolupráce s odborníky v oblasti vědy, techniky a ekonomiky vyvolávají naléhavou potřebu zefektivnit výuku cizích jazyků, která by umožňovala porozumět se nejen v běžných životních situacích, ale i v situacích profesního zaměření.

V souvislosti s celkovou tendencí cizojazyčné výuky na vysokých školách nefilologického zaměření na odborný jazyk vznikla na katedře jazyků PEF ČZU Praha potřeba vypracovávat cizojazyčné slovníky, které by zachycovaly základní výrazy z oblasti ekonomie, práva a financí používaných v zemědělství. Jedním z nich je Francouzsko-český a česko-francouzský slovník ekonomických, finančních a právních pojmů používaných v agrárním sektoru.

Cílem není důkladné shromáždění terminologie z výše uvedených oborů. Slovník by měl být pomůckou hlavně pro fakultní specializaci Rozšířené jazykové studium s odborným zaměřením (RJSOZ) a to jak pro četbu odborných textů, tak pro komunikaci na odborná témata. Měl by být nezbytnou pomůckou při předstátnicovém překladovém semináři RJSOZ francouzštiny.

Potřeba této učební pomůcky potvrzuje několik argumentů:

Současná společensko-politická situace České republiky, hlavně její směřování do Evropské unie a s tím související systematické rozšiřování kontaktů s vyspělými státy Evropy vytvářejí optimální podmínky pro rozvoj studia jazyků. Skutečnost, že Francie sehrává důležitou úlohu ve všech evropských strukturách a vyvíjí rozsáhlé aktivity v České republice, vyvolala rozmach francouzského jazyka v naší zemi.

Rozšiřující se ekonomické vztahy ovlivňující společenskou objednávku, která potvrzuje stoupající požadavky na ovládání především odborné francouzštiny, a to nejen zemědělské, ale i s orientací na oblast ekonomiky, financí a práva.

V nabídce českého knižního trhu zatím nefiguruje slovník, který by splňoval tyto požadavky a byl průnikem těchto dvou oblastí.

Francouzsko-český slovník je potřebný pro získávání aktuálních informací z odborné literatury a tisku a je důležitou pomůckou pro naše studenty, kteří vyjíždějí na stáže na partnerské instituce jako je ENESA Dijon, INA-PG Paris a ENSA Montpellier.

Česko-francouzský slovník je potřebný při sestavování vlastních kultivovaných, lexikálně a ortograficky správných jazykových projevů.

Ukázka:

abaque m.	početní tabulka
abattement m. fiscal	sračka daňová
abolition f. des avantages fiscaux	zrušení daňových výhod
abonnement m.	předplacení, paušalování
abonnement à un impôt	paušalizace
abus m.	zneužití
abus d'autorité	zneužití úřední pravomoci
abus de biens sociaux	zneužití majetku společnosti
abus de confiance	zneužití důvěry
abus de droit	zneužití práva
acceptation f.	přijetí
acceptation de succession	přijetí dědictví
acceptation de risque	přijetí rizika
achat m.	nákupe, koupě, výkup
achat des valeurs	nákupe cenných papírů
achat du matériel	pořízení materiálu
achat à crédit	nákupe na úvěr
financement de l'achat des récoltes	financování výkupu sklizně
acompte m.	splátka, záloha
acompte provisionnel	záloha na daně
acompte de paie	záloha na plat
acompte trimestriel (TVA agricole)	čtvrtletní záloha
acte m.	úkon, akt, listina, protokol, smlouva
acte administratif	správní akt
acte attributif	jednání o převodu práva
acte consensuel	smluvněprávní akt
acte judiciaire	soudní akt
acte juridictionnel	rozsudek
acte juridique	právní akt
acte de dernière volonté	poslední vůle
acte de naissance	rodný list
acte de signification	doručovací listina
acte de vente	smlouva o prodeji
actif m.	majetek, jmění, podstata, aktivum
actif circulant	aktivum běžné
actif corporel	aktivum hmotné
actif de bourse	aktivum burzovní
actif et passif	aktiva a pasiva
actif immobilisé	aktivum dlouhodobé
actif incorporel	aktivum nehmotné
actif liquide	aktivum likvidní
actif net	aktivum čisté
actif titres	aktivum v cenných papírech
action f.	akcie, žaloba
action amortie	akcie splatná
action ancienne	stará akcie
action attribuée	akcie přidělená
action au porteur	akcie na doručitele
action cessible	akcie převoditelná

action civile	soukromá žaloba	analyse du crédit	analýza úvěrová
action de capital	zakladatelská akcie	analyse du risque	analýza rizika
action de fondateur	akcie kmenová	analyse factorielle	analýza faktorová
action de quotité	podílová akcie	analyse monétaire	analýza peněžní
action en dommages-intérêts	žaloba o zaplacení škody	analyse techno-économique	technicko-ekonomická analýza
action inaliénable	akcie nezczitelná	de l'entreprise agricole	zemědělského podniku
action nouvelle	nová akcie	annexe f.	dodatek, doplněk, příloha
action publique	veřejná žaloba	annexe-gestion	doplněk k analýze výsledků řízení
action successorale	dědická žaloba		dodatek k zákonu
action convertible	akcie směnitelná		příloha k dopisu
lot actions	balík akcií	annexe d'une loi	anuita, roční splátka
porteur m. d'actions	majitel akcií	annexe d'une lettre	anuita depresivní
actionnaire m.	akcionář, účastník, společník	annuité f.	anuita progresivní
actionnaire dirigeant	akcionář hlavní	annuité dégressive	anuita doživotní
actionnaire privé	akcionář soukromý	annuité progressive	odvolání
activité f.	aktivita, činnost, provoz	annuité à vie	odvolání proti rozsudku
activité d'analyse	činnost rozborová	appel m.	soutěž (na projekt stavby)
activité courante	běžný provoz	appel d'un jugement	
activité d'exploitation	činnost provozní	appel d'offre	
activité principale de l'entreprise(APE)	hlavní podniková činnost	apport m. vklad	
adjudication f.	dražba	apports en société	kapitálové vklady
adjudication forcée	dražba nucená	approche f.	přístup, přiblížení
adjudication ouverte	dražba otevřená	approche globale de l'entreprise agricole	globální přístup
adjudication judiciaire	dražba soudní	approche systématique	zemědělského podniku
administration f.	správa, řízení, administrativa	approvisionnement m.	systematický přístup
administration active	výkonné správní úřady	approvisionnement en produits agricoles	zásobování zemědělskými produkty
administration judiciaire	správa nucená	argent m. sale	peníze špinavé
conseil m. d'administration	správní rada	arrêt m.	zatčení, vězení, rozsudek
affacturage m.	inkaso pohledávek, factoring	arrêté m.	výnos, rozhodnutí, nařízení
affectation f.	určení, zatížení	arrêté de	compte uzavěrka účtu
agencements m.	zařízení, vybavení	arrhes f. pl.	peněžitá záloha
agent m.	zástupce, agent	article m.	položka
agent d'affaires	zprostředkovatel	article de crédit	položka kreditní
agent d'assurance	pojišťovací agent	article de virement	položka převodní
agent de change	makléř	article de recettes	položka příjmová
agent commercial	obchodní zástupce	article de dépenses	položka vydání
agent public	veřejný činitel	assemblée f.	shromáždění
agent économique	hospodářský činitel		
agio m.	až		
agri-manager m.	zemědělský manažér		
aléa m.	náhoda, riziko		
aléatoire m.	nejistota, náhodnost, riskantnost		
aménagement m.	úprava		
aménagement du territoire	územní plán		
aménagement foncier rural	opatření k zabezpečení racionálního využívání půdy		
	hospodaření lesem		
aménagement forestier	vodní hospodářství		
aménagement des eaux	pokuta daňová		
amende fiscale	amortizace		
amortissement m.	splácení dluhu		
amortissement de la dette	analýza		
analyse f.	analýza skupin		
analyse de groupe	analýza systémová		
analyse de système	analýza hodnot		
analyse de valeur	analýza činnosti v chovu		
analyse des activités	dobytky		
d'élevage	analýza zisku		
analyse des bénéfices	analýza nákladů		
analyse des coûts			

ZÁVĚR

Jsme si vědomi rozsáhlosti zpracovávaných oblastí i toho, že by mohly být zpracovány samostatně a ve větším rozsahu. Hlavním cílem je však přispět, alespoň částečně, ke zvládnutí základní terminologie, která se u nás v prostředí tržní ekonomiky v zemědělství nejvíce transformuje.

LITERATURA

- Alternatives Economiques 1992–1997.
 Crozet I. (1998): Les grandes questions de l'économie internationale. Nathan.
 Dicovert (1992). IGER.
 Synek M., Klečka J. (1997): Stručný výkladový slovník ekonomických pojmů. VŠE Praha.

PhDr. Mgr. Milena Dvořáková, MBA, Česká zemědělská univerzita Praha, Česká republika

POKYNY PRO AUTORY

Časopis uveřejňuje původní vědecké práce, krátká sdělení a výběrově i přehledné referáty, tzn. práce, jejichž podkladem je studium literatury a které shrnují nejnovější poznatky v dané oblasti. Práce jsou uveřejňovány v češtině, slovenštině nebo angličtině. Rukopisy musí být doplněny krátkým a rozšířeným souhrnem (včetně klíčových slov).

Autor je plně odpovědný za původnost práce a za její věcnou i formální správnost. K práci musí být přiloženo prohlášení autora o tom, že práce nebyla publikována jinde.

O uveřejnění práce rozhoduje redakční rada časopisu, a to se zřetelem k lektorským posudkům, vědeckému významu a přínosu a kvalitě práce.

Rozsah vědeckých prací nesmí přesáhnout 12 stran psaných na stroji včetně tabulek, obrázků a grafů. V práci je nutné používat jednotky odpovídající soustavě měrových jednotek SI (ČSN 01 1300).

Vlastní úprava rukopisu: formát A4, 30 řádek na stránku, 60 úhůžů na řádku, mezi řádky dvojité mezery. K rukopisu je třeba přiložit disketu s prací pořízenou na PC a s grafickou dokumentací, nebo poslat práci e-mailem do redakce. Tabulky, grafy a fotografie se dodávají zvlášť, nepodlepují se. Na všechny přílohy musí být odkazy v textu.

Pokud autor používá v práci zkratky jakéhokoliv druhu, je nutné, aby byly alespoň jednou vysvětleny (vypsány), aby se předešlo omylům. V názvu práce a v souhrnu je vhodné zkratky nepoužívat.

Název práce (titul) nemá přesáhnout 85 úhůžů. Jsou vyloučeny podtitulky článků.

Krátký souhrn (Abstrakt) je informačním výběrem obsahu a závěru článku, nikoliv však jeho pouhým popisem. Musí vyjádřit všechno podstatné, co je obsaženo ve vědecké práci, a má obsahovat základní číselné údaje včetně statistických hodnot. Musí obsahovat klíčová slova. Nemá překročit rozsah 170 slov. Je třeba, aby byl napsán celými větami, nikoliv heslovitě. Je uveřejňován a měl by být dodán ve stejném jazyce jako vědecká práce.

Rozšířený souhrn (Abstract) je uveřejňován v angličtině, měl by v něm být v rozsahu cca 1–2 strojopisných stran komentovány výsledky práce a uvedeny odkazy na tabulky a obrázky, popř. na nejdůležitější literární citace. Je vhodné jej (včetně názvu práce a klíčových slov) dodat v angličtině, popř. v češtině či slovenštině jako podklad pro překlad do angličtiny.

Úvod má obsahovat hlavní důvody, proč byla práce realizována, a velmi stručnou formou má být popsán stav studované otázky.

Literární přehled má být krátký, je třeba uvádět pouze citace mající úzký vztah k problému.

Metoda se popisuje pouze tehdy, je-li původní, jinak postačuje citovat autora metody a uvádět jen případné odchylky. Ve stejné kapitole se popisuje také pokusný materiál.

Výsledky – při jejich popisu se k vyjádření kvantitativních hodnot dává přednost grafům před tabulkami. V tabulkách je třeba shrnout statistické hodnocení naměřených hodnot. Tato část by neměla obsahovat teoretické závěry ani dedukce, ale pouze faktické nálezy.

Diskuse obsahuje zhodnocení práce, diskutuje se o možných nedostacích a práce se konfrontuje s výsledky dříve publikovanými (požaduje se citovat jen ty autory, jejichž práce mají k publikované práci bližší vztah). Je přípustné spojení v jednu kapitolu spolu s výsledky.

Literatura by měla sestávat hlavně z lektorovaných periodik. Citace se řadí abecedně podle jména prvních autorů. Odkazy na literaturu v textu uvádějí jméno autora a rok vydání. Do seznamu se zařadí jen práce citované v textu. Na práce v seznamu literatury musí být odkaz v textu.

Na zvláštním listě uvádí autor plné jméno (i spoluautorů), akademické, vědecké a pedagogické tituly a podrobnou adresu pracoviště s PSČ, číslo telefonu a faxu, popř. e-mail.

Rukopis nebude redakcí přijat k evidenci, nebude-li po formální stránce odpovídat pokynům pro autory.

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS

Original scientific papers, short communications, and selectively reviews, that means papers based on the study of technical literature and reviewing recent knowledge in the given field, are published in this journal. Published papers are in Czech, Slovak or English. Each manuscript must contain a short and a longer summary (including key words).

The author is fully responsible for the originality of his paper, for its subject and formal correctness. The author shall make a written declaration that his paper has not been published in any other information source.

The board of editors of this journal will decide on paper publication, with respect to expert opinions, scientific importance, contribution and quality of the paper.

The paper extent shall not exceed 12 typescript pages, including tables, figures and graphs.

Manuscript layout: quarto, 30 lines per page, 60 strokes per line, double-spaced typescript. A PC diskette should be provided with the paper and graphical documentation, or the paper be sent by E-mail to editorial office. Tables, figures and photos shall be enclosed separately. The text must contain references to all these annexes.

If any abbreviation is used in the paper, it is necessary to mention its full form at least once to avoid misunderstanding. The abbreviations should not be used in the title of the paper nor in the summary.

The title of the paper shall not exceed 85 strokes. Subtitles of the papers are not allowed either.

Abstract is an information selection of the subject and conclusions of the paper, it is not a mere description of the paper. It must present all substantial information contained in the paper. It shall not exceed 170 words. It shall be written in full sentences, not in form of keynotes, and comprise basic numerical data including statistical data. It must contain key words. It should be submitted in English and if possible also in Czech or Slovak.

Introduction has to present the main reasons why the study was conducted, and the circumstances of the studied problems should be described in a very brief form.

Review of literature should be a short section, containing only literary citations with close relation to the treated problem.

Only original method shall be described, in other cases it is sufficient enough to cite the author of the used method and to mention modifications of this method. This section shall also contain a description of experimental material.

In the section **Results** figures and graphs should be used rather than tables for presentation of quantitative values. A statistical analysis of recorded values should be summarized in tables. This section should not contain either theoretical conclusions or deductions, but only factual data should be presented here.

Discussion contains an evaluation of the study, potential shortcomings are discussed, and the results of the study are confronted with previously published results (only those authors whose studies are in closer relation with the published paper should be cited). The sections Results and Discussion may be presented as one section only.

The section **References** should preferably contain reviewed periodicals. The citations are arranged alphabetically according to the surname of the first author. References in the text to these citations comprise the author's name and year of publication. Only the papers cited in the text of the study shall be included in the list of references. All citations shall be referred to in the text of the paper.

The author shall give his full name (and the names of other collaborators), academic, scientific and pedagogic titles, full address of his workplace and postal code, telephone and fax number or e-mail.

The manuscript will not be accepted to be filed by the editorial office if its formal layout does not comply with the instructions for authors.

OBSAH

Hudečková H.: Studium profesních drah zemědělských aktérů: teoretický a metodologický přístup.....	293
Vanderkar C. I.: Restituce a transformace vztahů v postsocialistické české vesnici	303
Šindlářová J.: Praxe a perspektivy endogenního rurálního rozvoje.....	309
Buchta S.: Maďarská etnická minorita a slovenský vidiek	315
Totelecan S. G.: Kořeny venkovské identity	321

RECENZE

Hudečková H.: Mireille, provensálská paní Bovaryová?.....	325
---	-----

INFORMACE

Hudečková H.: Ing. PhDr. Jaroslava Honcová, CSc. sedmdesátiletá.....	329
Dvořáková M.: Analýza způsobů obohacování lexika agrárně ekonomické terminologie	331

PŘÍLOHA

Dvořáková M.: Význam cizojazyčné zemědělsko-ekonomické terminologie pro absolventy ČZU Praha.....	335
---	-----

CONTENT

Hudečková H.: Agricultural actors professional careers study: theoretical and methodology approach	293
Vanderkar C. I.: Restitution and the transformation of relations in a post-socialist Czech village (in English)	303
Šindlářová J.: Practice and perspective of endogenous rural development.....	309
Buchta S.: Hungarian ethnic minority and Slovak rural areas (in English).....	315
Totelecan S. G.: The roots of rural identity (in English).....	321

BOOK REVIEW

Hudečková H.: Mireille, une Bovary Provençale?.....	325
---	-----

INFORMATION

Hudečková H.: Ing. PhDr. Jaroslava Honcová, CSc. – seventieth anniversary	329
Dvořáková M.: Analysis of methods of agrarian and economic terminology vocabulary enrichment	331

SUPPLEMENT

Dvořáková M.: The importance of economic and agricultural terminology in foreign languages for the CUA Prague graduates	335
---	-----

Vědecký časopis ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA • Vydává Česká akademie zemědělských věd – Ústav zemědělských a potravinářských informací • Redakce: Slezská 7, 120 56 Praha 2, tel.: +420 2 24 25 79 39, fax: +420 224 25 39 38, e-mail: edit@uzpi.cz • Sazba a tisk: ÚZPI Praha • © Ústav zemědělských a potravinářských informací, Praha 2000

Rozšiřuje Ústav zemědělských a potravinářských informací, referát odbytu, Slezská 7, 120 56 Praha 2
Podávání novinových zásilek povoleno Českou poštou, s.p., Odštěpný závod Střední Čechy, č.j. NOV-6586/00-P/1
dne 9. 5. 2000